

T.C.

ALTINBAŞ ÜNİVERSİTESİ

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

GRAFİK TASARIM YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

2000 SONRASI ORTADOĞUDA YAŞANAN SAVAŞLARIN SANATA ETKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı:

Dr. Öğr. Üyesi Lütfiye BOZDAĞ

İstanbul 2020

2000 SONRASI ORTADOĞUDA YAŞANAN SAVAŞLARIN SANATA ETKİSİ

Omar AL_ABACHEE

GRAFİK TASARIM YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ALTINBAŞ ÜNİVERSİTESİ

İstanbul 2020

“Omar AL_ABACHEE” tarafından hazırlanmış ve …… tarihinde sunulmuş “2000 SONRASI ORTADOĞUDA YAŞANAN SAVAŞLARIN SANATA ETKİSİ” Yüksek Lisans Tezi, Sanat ve Tasarım Anasanat Dalı, Tezi olarak oy birliği/oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

_____

Dr. Lütfiye BOZDAĞ
Danışman

Tez Savunma Sınavı Jüri Üyeleri:

Prof. Dr. Prof. Dr. Emre TANDIRLI	Beykent Üniversitesi, Güzel SanatlarFakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Ülker Sayın	AltınbaşÜniversitesi, Güzel Sanatlar veTasarım
Doç. Dr. LütfiyeBozdağ (Danışman)	AltınbaşÜniversitesi, Güzel Sanatlar veTasarım

Bu tezin ..... tezi olarak bütün şartları sağladığını beyan ederim.

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü kabul tarihi:
____/____/____

Bu tezdeki tüm bilgilerin akademik kurallara ve etik davranışlara uygun olarak edinildiğini ve sunulduğunu beyan ederim. Ayrıca, bu kuralların ve davranışların gerektirdiği şekilde, bu çalışmada, orijinal olmayan tüm materyalleri ve sonuçları tamamen alıntı yaptığımı ve referans gösterdiğimi de beyan ederim.

Omar AL_ABACHEE

İTHAF

Bu tezin tüm aşamalarında, bana rehberlik eden, tavsiyede bulunan, yönlendiren ve katkı sunan herkese teşekkür ederim. Özellikle değerli danışman hocam Dr. Lütfiye Bozdağ'a çok teşekkür ederim. Tez konusu seçimimde, tavsiye ve düzeltmeleriyle rehberlik ettiği için, en önemlisi de bu yolda bana inandığı ve gösterdiği sabır için ayrıca teşekkür ederim. Jüri sınavında yaptıkları eleştiriler ve rehberlik ile tezimi zenginleştiren Prof. Dr. Emre Tandırlı ve Dr. Ülker Sayın hocalarıma da çok teşekkür ederim. Bana her zaman manevi destek olan kardeşlerim Ahmed EL-ABACHEE, Bshaer EL-ASKARİ, Noor EL-ABACHEE ve Qasim EL-ABACHEE'ye farklı ülkelerde yaşamamıza rağmen her zaman yanımda oldular, beni destekllediler, bana güvendiler. Aileme tüm destekleri için teşekkür ederim, onların sayesinde buraya gelip başarıya ulaştığımı ayrıca söylemek isterim.

Özet

2000 SONRASI ORTADOĞUDA YAŞANAN SAVAŞLARIN SANATA ETKİSİ

(Omar AL_ABACHEE)

Yüksek Lisans Tezi, Sanat ve Tasarım Anasanat Dalı, Altınbaş Üniversitesi

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Lütfiye BOZDAĞ

Temmuz: 2020

Tarih boyunca sanatçılar, tanıklık ettikleri toplumsal olayları sanat yoluyla ifade etmişlerdir. Bu tez, 2000 yılı sonrası Ortadoğu'da yaşanan savaşların sanata etkisini araştırmaktadır. Tezin birinci bölümünde; Ortadoğu'da yer alan Irak, Suriye, Mısır, Yemen ve Filistin gibi ülkelerin yanısra Afrika kıtasında bulunan ancak ortadoğu ülkerine yakın coğrafyada bulunan Libya ve Tunus'u dahil ettiğimiz 2000 yılı sonrası meydana gelen 'Arap Baharı' ve sonucunda ortaya çıkan kaos durumuna kısaca değinilmiştir. Konun anlaşılması için bölgenin kısa bir politik okuması yapılmıştır. Tezin ikinci bölümünde bu ülkelerde yaşayan sanatçıların tanıklıkları üzerinden savaşı anlatan çalışmaları incelenmiştir. Bölgede yaşanan politik dalgalanmalar, istikrarsızlık ve savaş, sanatçıları derinden etkilemiştir. Arap Baharı kapsamında başlayan savaşlar ve kaos döneminde Ortadoğu halklarının duygularını ifade etmek için sanatçılar kurumsal sanata yönelmek yerine çoğunlukla sokağa yönelmiş ve duvarlara grafitiler, resimler çizerek düşüncelerini yansıtmışlardır. Birçok sanatçı çalışmalarında, protest sanat yoluyla yaşananlara tepki göstermiştir. Sanatın temsil dili kullanılarak savaşın yıkıcı gücü ve yaşanan acıların dile getirilişi toplumsal hafıza açısından da ayrıca önemlidir. Bu tez Ortadoğuda tanıklık ettikleri savaşın yarattığı yıkım ve tramvayı anlatan sanatçıların eserlerini tartışmaya açmayı, bu eserler üzerine düşünme zemini oluşturmayı hedeflemektedir.

Anahtar kelimeler: Orta Doğu Sanatı, Ortadoğu Politikası, Protest Sanat, Arap Baharı ve Sanat, Grafiti, Sokak Sanatı.

ABSTRACT

AFTER THE YEAR 2000 THE WARS IN THE MIDDLE EAST AND THE IMPACT ON ART.

(Omar AL_ABACHEE)

Master Thesis, Art and Design Department, Altinbas University

Programme Supervisor: Asistant Professor Lutfiye BOZDAG

July 2020

Throughout history, artists have expressed the social events they witnessed through art. After the year 2000 this thesis investigates the effects of wars in the Middle East after 2000 on art. In the first part of the thesis: In the Middle East, countries such as Iraq, Syria, Egypt, Yemen and Palestine were mentioned, as well as the “Arab Spring " that emerged after 2000, which included Libya and Tunisia, which are located on the African continent but in a geographical region close to the Middle East, the resulting mess has been mentioned briefly. Abrief political reading of the region was made to understand the issue. In the second part of the thesis, the works of the artists who live in these countries are examined. The artists in this region have been deeply affected by the collectal fluctuations in stabilities and wars. In order to express the feelings of the middle east people during wars and choes that began with the arabic's spring the artists mostly turned to the streets and reflected their thoughts by drawing on the walls instead of turning to corporate. Many artists have reacted to what happened through protest art in their work. The destructive power of war and the expression of the suffering by using the representative language of art is also important for social memory. This thesis aims to discuss the works of artists who describe the impact of destruction caused by the war they witnessed in the middle East, and to create a study ground for these works.

Keywords: Middle East Art, Middle East Policy, Protest Art, Arab Spring and Art, Graffiti, Street art.

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **II**

ABSTRACT ..... **III**

İÇİNDEKİLER ..... **IV**

RESİM LİSTESİ ..... **VI**

TABLO LİSTESİ ..... **XVII**

HARITA LİSTESİ ..... **XVIII**

KISALTMALAR ..... **XIX**

GİRİŞ **1**

1. BÖLÜM **4**

21. Y.Y ORTA DOĞU'DA SİYASİ DURUM VE SAVAŞLARA GENEL BİR BAKIŞ 4

1.1. ORTA DOĞU'DA VE 11 EYLÜL SALDIRILARI 6

1.2. ARAP BAHARI VE KAOS ORTAMI 8

1.3. ORTA DOĞU ÜLKELERİNE YAKIN BAKIŞ 11

1.3.1. Irak 11

1.3.2. Tunus 17

1.3.3. Mısır 20

1.3.4. Libya 23

1.3.5. Suriye 26

1.3.6. Yemen 32

2. BÖLÜM **36**

ORTADOĞUDA SANAT VE SAVAŞ İLİŞKİSİ 36

2.1. İŞID'IN SANAT ESERLERİNE ZARAR VERMESİ 40

2.2. ORTADOĞUDA ÖNE ÇIKAN SANATÇILAR 54

2.2.1. Irak'da Savaştan Etkilenen Sanatçlar 54

2.2.2. Suriye'de Savaştan Etkilenen Sanatçları 63

2.2.3. Tunus'da Savaştan Etkilenen Sanatçları 74

2.2.4. Libya'da Savaştan Etkilenen Sanatçları 83

2.2.5. Yemen'de Savaştan Etkilenen Sanatçları 93

2.2.6. Filistin’de Savaştan Etkilenen Sanatçıları 102
2.2.7. Mısır’de Savaştan Etkilenen Sanatçıları 108
2.3. SANATÇILARLA DERİNLEMESİNE MÜLAKAT VE ANKET.....116
SONUÇ 145
KAYNAKÇA: 151

RESİM LİSTESİ

Resim1:11 Eylül Saldırıları, New York, 2001, 15×20 cm. https://sosyaldeyince.net/orta-doguda-ingiliz-politikasi-ve-mandacilik. Erişim tarihi: 2.08.2019. 8

Resim 2: Saddam Hüseyin'in heykeli, Firdous Meydanı, Bağdat 2003. 18×20 cm. http://www.tmfm.net/article/13104?ref=more. Erişim tarihi: 23.08.2019. **Error! Bookmark not defined.**

Resim 3: İmam Ali el Hadi Camii, bombalamadan önce ve sonraki hali, Samarra, Irak. 25×34 cm. https://www.youtube.com/watch?v=Q8wu-FfhqRE. Erişim tarihi: 1.12.2019. ..... **Error! Bookmark not defined.**

Resim 4: General David Petraeus , Irak, 2007, 18×15 cm. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:David_H._Petraeus_2008_portrait.jpg. Erişim tarihi: 1.12.2019. ..... **Error! Bookmark not defined.**

Resim 5: Yezidiler dağlara kaçıyor, Sincar, Irak, 2014, 18×20 cm. https://www.france24.com/en/20140813-pictures-iraq-yazidi-refugees-minorities-kurdistan-isis. Erişim tarihi: 26.9.2019. ..... **Error! Bookmark not defined.**

Resim 6: Mesud Barzani, Kürdistan Bölgesi Seçimleri, Erbil, 2018, 18×20 cm. https://www.alarabiya.net/ar/arab-and-world/iraq. Erişim tarihi: 26.11.2019. . **Error! Bookmark not defined.**

Resim 7: Tunus: Zeynel Abidin Bin Ali, tunus, 2009, 18×20 cm. https://www.barlamane.com/. Erişim tarihi: 23.08.2019. ..... **Error! Bookmark not defined.**

Resim 8: Mohamed Bouazizi, Tunus, 2011, 15×18 cm. http://www.zaytoday.com/event/details/50c9c9e69d31f. Erişim tarihi: 13.07.2019. ..... **Error! Bookmark not defined.**

Resim 9: Hüsnü Mübarek, Askeri gösteri, Mısır, 1980, 15×19 cm. https://www.emaratalyoum.com/2.539/2012-01-19-1.454094/1.454095. Erişim tarihi: 8.12.2019. ..... **Error! Bookmark not defined.**

Resim 10: Muammer Al_Kaddafi, Libya, 2009, Roma, 18×20 cm. https://twitter.com/gustavomcvieira. Erişim tarihi: 23.08.2019... **Error! Bookmark not defined.**

Resim 11: Silahların kontrol edilmemesi, Trablus, Libya, 2014, 20×22 cm. https://www.alalamtv.net/news/4611656. Erişim tarihi: 15.06.2019. ..... **Error! Bookmark not defined.**

Resim 12: Beşar Hafız El-Esad, Şam, 2009, 15×18 cm. https://alhayatnews.net/. Erişim tarihi: 8.12.2019. ..... **Error! Bookmark not defined.**

Resim 13: Daraa'daki protestoların başlangıcı, Suriye ,2011, 18×20 cm. https://www.youtube.com/watch?v=7QT4eKq_DIE. Erişim tarihi: 30.08.2019. .....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 14: Ali Abdullah Saleh , Suikast girişiminden sonra, Suudi Arabistan, 2011, 18×19 cm. http://adenalgd.net/news/136549/. Erişim tarihi: 15.06.2019 .....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 15: Çocukların savaşa katılımı,Yemen, 2016, 20×21 cm. https://www.diplomatikstrateji.com/yemende-ic-savas/. Erişim tarihi: 15.07.2019. .....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 16:Mahmoud Mokhtar, Mısır Rönesans, Kahire, 1928. https://www.peoplesrights.net/file/2017/03/Mokhtar.jpg. Erişim tarihi:14.12.2019. .....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 17: Layla Al-Att, Suçlu Bush, Bağdat, Irak, 1991, 20×30 cm. https://kitabat.com/cultural. Erişim tarihi: 26.10.2019.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 18: Irak Müzesi'nin yanında bir Amerikan tankı duruyor, Bağdat, 2003, 18×21 cm. https://uscbs.org/armed-conflicts.html. Erişim tarihi: 28.10.2019. ..... **Error! Bookmark not defined.**

Resim 19: IŞİD, Musul'un, Peygamber Yunus Camini havaya uçurması, Musul, Irak, 2014, 15 ×18 cm. https://www.masrawy.com/Islameyat/kesas-quran/details/2018/6/30/1385122. Erişim tarihi: 23.06.2019. .....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 20: IŞİD'in Nemrud yakımından paylaştığı görüntüler, Musul, Irak 2015, 18×20 cm. https://www.e-skop.com/skopbulten/iraktan-calinan-asur-donemine-ait-eser-christies-muzayede-evinde-satildi/4052. Erişim tarihi: 18.06.2019. .....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 21: Musul Üniversitesi, Merkez Kütüphanesi, Savaştan önce ve sonra, Musul, Irak, 2010 – 2019, 23×45 cm. https://www.aljazeera.net/news/cultureandart/2019/5/30.https://www.alalamtv.net/news/. Erişim tarihi: 1.11.2019. Erişim tarihi: 26.10.2019. .....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 22: Halep Kalesi, Savaştan önce ve sonra, 2006-2011, Halep, Suriye, 40×50 cm. https://www.skynewsarabia.com/varieties/759314. Erişim tarihi: 26.10.2019. **Error! Bookmark not defined.**

Resim 23: Halep Emevi Camii, Savaştan önce ve sonra, 2008-2011, Halep, Suriye, 50×55 cm. https://zahma.cairolive.com. Erişim tarihi: 26.10.2019. .....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 24: Humus Kalesi, Savaştan önce ve sonra, 2008-2014, Humus, Suriye, 40×45 cm. https://www.zamanalwsl.net/news/article/43085/.https://www.bbc.com/arabic/middleeast/2014/07/140710_how_syria_ancient_treasures_smashed. Erişim tarihi: 26.10.2019.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 25: Baalshamin Tapınağı, Savaştan önce ve sonra, 2009-2015, Palmira, Suriye, 40×45 cm. https://sputniknews.com/photo/201703051051281271-palmyra-before-after/. Erişim tarihi: 26.10.2019.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 26: Roma Tiyatrosu, Savaştan önce ve sonra, 2009-2015, Palmira, Suriye, 23×46 cm. https://hnypost.com/2016/03/28/isis-really-did-a-number-on-ancient-palmyra. Erişim tarihi: 26.10.2019..... 50

Resim 27: Maaret el Numan, Savaştan önce ve sonra, 2007-2015, İdlib, Suriye, 23×46 cm. https://www.eremnews.com/news/arabworld/299916.http://esyria.sy/sites/code/index.php?site=idleb&p=stories&category=places&filename=200808180850028. Erişim tarihi: 27.10.2019. .....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 28: Abd As-Salam Al-Asmar türbesi, Savaştan önce ve sonra, Zliten, Libya, 2012, 23×46 cm. https://www.afrigatenews.net/article/. Erişim tarihi: 27.10.2019..... **Error! Bookmark not defined.**

Resim 29: Murat Ağa türbesi, Savaştan önce ve sonra, Trablus, Libya, 2013, 30×45 cm. https://www.elwatannews.com/news/details/362657. https://www.alarabiya.net/ar/north-africa/libya/2013/11/28/. Erişim tarihi: 28.10.2019. .....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 30: Sira kalesi, Savaştan önce ve sonra, Taiz, Yemen, 2015, 35×40 cm. https://www.nthnews.net/yemen/.https://www.algardenia.com/2019-03-31-12-23-34/26757-2016-11-03-23-16-36.html. Erişim tarihi: 27.10.2019.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 31: Kahire kalesi, Savaştan önce ve sonra, Taiz ,Yemen, 2016, 30×40 cm. https://www.facebook.com/taizcity.net/photos/a.543454752370547/873648316017854/?type=3&theater. https://ar.qantara.de/content/. Erişim tarihi: 27.10.2019. ..... **Error! Bookmark not defined.**

Resim 32: Manhal Al Dabbagh, Acıya rağmen, Musul'a dönüş Sergisi, Beit Beyrut, Tuval üzerine akrilik, Musul, Irak, 2019, 200×220 cm. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 2.07.2019 .**Error! Bookmark not defined.**

Resim 33: Manhal Al Dabbagh, Güç ve neşe, Musul'a dönüş Sergisi, Musul, Tuval üzerine akrilik, Musul, Irak, 2019, 150×200 cm. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 2.07.2019.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 34: Khlief Mahmood, Şehitler zulüm ve ölüm Musul'a dönüş Sergisi, Tuval üzerine akrilik, Musul, Irak, 2019-2020, 180x260 cm. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 20.07.2019...**Error! Bookmark not defined.**

Resim 35: Khlief Mahmood, Savaş sırasında ve sonrasında, Bir vatan içinde göç Sergisi, Suluboya, Amman, Ürdün, 2017-2020, 140×190 cm. Sanatçı Arşivi.

https://www.orfali.net/category/99-khulaif-mahmoud. Erişim tarihi: 20.07.2019.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 36:Qais Ibrahim, Çeşitli koleksiyonu, Musul, 2014-2018. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 6.12.2019.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 37: Wadhah Mahdi, Kurtuluş Meydanı, Tuval üzerine akrilik , 2019, 75×100 cm. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 2.12.2019. .....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 38: Wadhah Mahdi, Savaş kalıntılarının, Tuval üzerine akrilik, 2016, 100×120 cm. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 2.12.2019 .....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 39: NabilAli, Türk Restoranı, Tuval üzerine akrilik, 2019, 80×100 cm. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 7.12.2019..... 60

Resim 40: NabilAli, Kısacası, Tuval üzerine akrilik, 2018, 120×120 cm. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 7.12.2019. 60

Resim 41: Abeer Arbeed, Uzlaşma ve savaştan kurtarma, Musul'a dönüş Sergisi, Tuval üzerine akrilik, Musul, Irak, 2019, 100×120 cm. https://www.facebook.com/returntomosul/photos/a.2251793251753282/2253272694938671/?type=3&theater. Erişim tarihi: 4.07.2019.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 42: Abeer Arbeed, Irak devrimi, Tuval üzerine akrilik, Beyrut, 2019, 150×175 cm. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 4.08.2019 .....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 43: Zainab Jraidan, Karada, Tuval üzerine yağlıboya ve dijital tipografi, Ürdün, 2016, 70×160 cm. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 4.10.2019 .....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 44: Zainab Jraidan, "Doğum", Irak ve Ürdün Plastik Sanatlar Sergisi, Tuval üzerine yağlıboya, Amman, 2018, 160 × 200cm. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 4.10.2019. .....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 45: Houssam Alloum, Suriye Liza, Tuval üzerine Yağlı boya, 2014, 140×160 cm. http://www.anapress.net/ar/articles/.https://www.timeturk.com/halep-kan-agliyor/fotogaleri-378253/26. Erişim tarihi: 6.11.2019.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 46: Houssam Alloum,Güzellik kraliçesi Al Rakka 2017, Kül zamanında sergisi, Tuval üzerine Yağlı boya üzerine, Suriye, 2017, 140×160 cm. https://www.zamanalwsl.net/news/article/80049/. Erişim tarihi: 6.11.2019.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 47: Miream Salameh, Rüya, Avustralya, 2017, 100×200 cm. https://www.vice.com/en_us/article/a3w5m8/people-are-dying-every-single-day-the-refugee-painting-syrias-pain. Erişim tarihi: 8.11.2019.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 48: Miream Salameh, Ölüme, Sanatçı galerileri, Tuval üzerine akrilik, Avustralya, 2017, 150×175 cm. https://www.deathscapes.org/galleries/miream-salameh/. Erişim tarihi: 8.11.2019. .....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 49: Monif Ajaj, İnsanlar ve Rejimi, Premier Regard sergisi, Tuval üzerine akrilik, Bourg d'Abren, Fransa, 2016, 241×270 cm. Sanatçı Arşivi, https://www.facebook.com/thesyrianart/photos/a.170117423125959/170117639792604/?type=3&theater. Erişim tarihi: 15.11.2019.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 50: Monif Ajaj, hükümet başlığı, Premier Regard sergisi , Tuval üzerine akrilik, Bourg d'Abren, Fransa, 2016, 100×150 cm. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 15.11.2019.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 51: Nohad Halabi, Çeşitli koleksiyonu, Islak kil üzerine, Fransa, 2014-2018. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 18.11.2019.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 52: Khaled Dawwa, Şarj, özel malzemeler, Kil ve bıçak sergisi, Malakoff , Fransa, 2014. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 7.11.2019. .....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 53: Khaled Dawwa, Uluslararası koalisyon ve insanlık, Fransa, 2019. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 7.11.2019.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 54: Hala Alsyid, Suriye, Tuval üzerine akrilik, Suriye, 2016, 160×200 cm. https://arab22.net/. Erişim tarihi: 7.11.2019..... 70

Resim 55: Hala Alsyid, isimsiz, Tuval üzerine akrilik, Tunus, 2018, 100×150 cm. https://arab22.net/. Erişim tarihi: 7.11.2019.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 56: Hamad Al Henawi, Her şeye rağmen, Anılar Sergisi, Montreal, Franse, Tuval üzerine karışık teknik, 2016, 250×300 cm. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 7.11.2019 ....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 57: Hamad Al Henawi, Kağıt uçak ve umut, Suriye, Tuval üzerine akrilik, 2013, 200×350 cm. https://www.facebook.com/hamadalhenawiArt/photos/a.166519886836288/166519910169619/?type=3&theater. Erişim tarihi: 7.11.2019.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 58: Nizar Badr, Toplu göç, Taşı birleştirerek, Suriye, 2015-2018. https://www.qalamrsas.com/archives/2863. Erişim tarihi: 7.11.2019..... **Error! Bookmark not defined.**

Resim 59: Reem Yassouf, Geçici ağrı, Koleksiyondan Dans İçin, Serin Esintiler Sergisi,Tuval Üzerine Karışık Medya, Paris, Fransa, 2013, 100×100 cm. https://www.dw.com/ar/.https://www.facebook.com/pg/reemyassoufart/photos/?ref=page_internal. Erişim tarihi: 8.11.2019.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 60:Mourad Chaaba, Özgürlüğüne çıkar, Medine sergisi, 2015, Tuval üzerine akrilik, 100×160 cm. https://flashkeeper.tumblr.com/post/145369674905/mourad-chaaba-nostalgie, https://www.leaders.com.tn/article/29240-exposition-mourad-chaaba-2020-du-29-fevrier-au-15-mars. Erişim tarihi: 8.11.2019.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 61:Mourad Chaaba, kraliçeler ve egemenlikler, Semia Achour sergisi, 2011, Tuval üzerine akrilik, Tunus, 80×50 cm. https://www.mondialartacademia.com/index.php/fr/peinture/8-peinture/407-chaaba-mourad-tunisie. Erişim tarihi: 8.11.2019. .....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 62: Halim Karabibene II, “tencere " baskısı, Dakar, Senegal, 2018, 25×30 cm. Sanatçı Arşivi,https://www.facebook.com/magazine.artension/photos/a.106912966014351/1793742017331429/?type=3&theater. Erişim tarihi:13.07.2019.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 63: Halim Karabibene II, Eğlenceli bir dünya, Dubai Sanat Sergisi, Tuval üzerine Yağlıboya, Birleşik Arap Emirlikleri, 2019, 250×270 cm. https://www.instagram.com/p/B47mr5An-uj/?utm_source=ig_web_copy_link. Erişim tarihi: 13.07.2019.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 64: Mezhoudi Hamdi, kırılgan, frolsse sergisi, Tuval üzerine akrilik, Fransa, 2018. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 8.11.2019. .....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 65: Mezhoudi Hamdi, şiddet, , Kağıt üzerinde kağıt üzerine Tükenmez kalem ve Suluboya, Tunus, 2016, 180×172 cm. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 8.11.2019. .....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 66: Sahbi Chtioui, Barış kanadım, sevgi silahımdır sergisi, Istanbul, 2015. https://www.instagram.com/adventuresofcanikorn/. Erişim tarihi: 8.11.2019..**Error! Bookmark not defined.**

Resim 67: Sahbi Chtioui, isimsiz, Tunus, 2013. https://www.instagram.com/brettdavi/. Erişim tarihi: 8.11.2019 .....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 68: Nja Mahdaoui, 2015, Umman'ın ulusal havayolu şirketidir. https://i.pinimg.com/originals/4a/dc/31/4adc31506dc9ba5da74929534c6d83c1.jpg. Erişim tarihi: 8.11.2019. .....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 69 : Nja Mahdaoui, Travce Sergisi, Birleşik Arap Emirlikleri, 2015, 100×120 cm. https://www.instagram.com/p/BDFqdXUAPw1/?utm_source=ig_web_copy_link. Erişim tarihi: 8.11.2019..... 81

Resim 70:Nadia Kaabi, Dökme demir, Banka güvende (W.V anısına), ahşap ve çelikü zerine,berlin, 2017, 250×55×65 cm. http://islamicartsmagazine.com/magazine/view/lawrie_shabibi_presents_scripted_reality/. Erişim tarihi: 8.10.2019.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 71: Nadia Kaabi, Kula, hewlocke sergisi, Art Fair Paris, Tuval üzerine kağıda Linyit, 2019, 370 × 196 cm. https://www.instagram.com/p/BwKI1I_l1UT/?utm_source=ig_web_copy_link. Erişim tarihi: 9.10.2019.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 72: Ashâb-ı Kehf, Duvardaki Çizim, Tunus, 2012. https://www.alquds.co.uk/.https://nawaat.org/portail/2012/05/11/. Erişim tarihi: 9.7.2019 **Error! Bookmark not defined.**

Resim 73: Ali Wakwak, Çeşitli koleksiyonu, Tyrant Suçları sergisi, Libya, 2011. https://alkhaleejonline.net/,https://www.facebook.com/ali.wakwak/photos/a.565743540105096/1224069847605792/?type=3&theater. Erişim tarihi: 15.06.2019**Error! Bookmark not defined.**

Resim 74: Adel Fortier, çarpışma, kağıt üzerine karışık teknik, Libya, 2019, 75×175 cm. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 18.10.2019.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 75: Adel Fortier Teşhis, kağıt üzerine karışık teknik, Libya, 2020. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 18.10.2019. .....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 76: Mohammed Ben Lamin, No, Misrata Havaalanı, Libya, 2011. https://alarab.news/. Erişim tarihi: 18.07.2019.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 77: Mohammed Ben Lamin, Savaş göçmenler, Pas Sanatı, Libya, 2019. https://www.facebook.com/rusticaart/photos/a.1467800993461186/2676812845893322/?type=3&theater&ifg=1. Erişim tarihi: 18.07.2019.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 78: Najla Shawkat Fetouri, Kirli savaş, Tuval üzerine akrilik, Libya, 2019, 160×200 cm. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 26.07.2019.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 79: Najla Shawkat Fetouri, Yokluk, Tuval üzerine akrilik, Libya, 2013, 140×200 cm. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 26.07.2019.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 80: Abdullah Said, Çeşitli koleksiyonu, Libya, 2011-2018. https://www.facebook.com/abdullah.said.9. Erişim tarihi: 26.10.2019. .... **Error! Bookmark not defined.**

Resim 81: Kholoud El-Zwai, Zaman, Tuval üzerine karışık teknik, Libya, 2015, 110×150 cm. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 6.12.2019 90

Resim 82: Kholoud El-Zwai, Başlıksız, Tuval üzerine karışık teknik, Libya, 2015, 120×180 cm. https://fineartamerica.com/featured/7-untitteld-khuloud-elzwai.html. Erişim tarihi: 7.12.2019. 90

Resim 83: Abdelgader Bader, Patlamadan önceki anlar ve Savaştan sonra bir rüya, Tuval Üzerine Karışık Medya, Libya, 2014, 80×127 cm. Sanatçı Arşivi, https://locallibya.com/ar/article/culture/. Erişim tarihi: 8.12.2019. 91

Resim 84: Abdelgader Bader, Savaştan sonra, Kağıt üzerinde mürekkep, Libya, 2018, 120×180 cm.https://www.facebook.com/photo.php?fbid=4308669965825633&set=pcb.4308688449157118&type=3&theater. Erişim tarihi: 9.12.2019 .....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 85: Adnan Meatek, Savaş, Kağıt üzerinde mürekkep, Libya, 2015, 91×103 cm. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 7.11.2019.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 86: Adnan Meatek, Savaş Sonrası Rüyalar, Kağıt üzerine mürekkep, Libya, 2019, 64×82 cm. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 1.4.2020. .....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 87: Murad Subay, Çeşitli kampanyalar, Çeşitli malzemeler, Yemen, 2012-2018. https://muradsubay.com/2018/05/15/450876/,https://arabic.cnn.com/style/article/2019/02/12/yemen-arts-streets-painting. https://www.almrsal.com/post/274048/stunning-street-arts. Erişim tarihi: 15.07.2019. .....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 88: Radfan almohammedi, sonra ne, Tuval üzerine Yağlı boya, Yemem, 2016, 180 ×240 cm. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 2.06.2019. .....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 89: Radfan almohammedi, vatan oğlusu, Tuval üzerine Yağlı boya, Mısır, 2019, 140×190 cm. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 2.06.2019.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 90: Hakim Alakel, Savaş ve Barış koleksiyonu, Sana'a Sergisi, Tuval üzerine akrilik, Bahreyn, 2015. Sanatçı Arşivi, https://tr.pinterest.com/pin/564990715742075406/. Erişim tarihi: 4.06.2019.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 91: Haifa Subay, Çeşitli kampanyalar, Çeşitli malzemeler, Yemen, 2012-2019. https://m.yeniakit.com.tr/haber/olenlerin-hepsini-tek-tek-duvara-ciziyorlar-430611.html, https://www.instagram.com/haifasubay, https://www.facebook.com/haifa.subay? . Erişim tarihi: 20.08.2019.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 92: Thiyazen AL_alawi, Çeşitli kampanyalar, Çeşitli malzemeler, Yemen, 2012-2019. https://thiyazenalalawi.blogspot.com/?fbclid=IwAR0tU_OWjXEtlkjXBF1K12-LSlIBlHYjltcjOUECTYrweRhJbaOdtfwkWek&view=classic.https://www.facebook.com/yazenq/posts/2792160387478246. Erişim tarihi: 14.07.2019. .....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 93: Wesam Alanssi, Mirasımız şan ve medeniyettir, Yemen gökyüzünde yüzen bir tüy sergisi Tuval üzerine Yağlıboya ,Mısır, 2019, 180×240 cm. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 14.08.2019.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 94: Wesam Alanssi, Mirasımız, Tuval üzerine Yağlıboya ,Yemen, 2016, 100×120 cm. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 14.08.2019. .....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 95: Saba Jallas, Umut ve dayanmak koleksiyonu, Çeşitli malzemeler, Yemen, 2017-2019. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 14.10.2019. 100

Resim 96: Saba Jallas, Umut kalır, Tuval üzerine Yağlıboya, Yemen, 2018, 120×200 cm. https://www.toyemenwithlove.org/blog/2019/6/14/saba-jallas. Erişim tarihi:14.10.2019...**Error! Bookmark not defined.**

Resim 97: Mazher Nizar, Güvende ol, Tuval üzerine akrilik,Yemen, 2019, 100×120 cm. https://www.facebook.com/mazher.nizar. Erişim tarihi:14.10.2019..... **Error! Bookmark not defined.**

Resim 98: Mazher Nizar, Savaş Gölge, Kalem ve mürekkep,Yemen, 2019, 50×75 cm. https://www.facebook.com/photo.php?fbid=2507517759286127&set=a.380117195359538&type=3&theater. Erişim tarihi: 14.10.2019.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 99: Wael Rabie, Büyülü Şehir, Tuval üzerine Yağlıboya, Filistin, 2019, 140×200 cm. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 14.10.2019. .....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 100: Wael Rabie, Ruhun için barış, Tuval üzerine Yağlıboya, Filistin, 2011, 150×240 cm. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 14.10.2019. .....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 101: Imad Abu shtayyah, Kudüs bizimdir, Tuval üzerine akrilik, Filistin, 2019, 140×180 cm. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 15.10.2019. .....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 102: Imad Abu Shtayyah, Döneceğiz, Tuval üzerine yağlıboya ve dijital tipografi, Filistin, 2015, 140×180 cm. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 15.10.2019..... **Error! Bookmark not defined.**

Resim 103: Raed Qatanani, Gazze ve kamp, Tanrı'nın ışığıdır, Ahşap üzerine Pastel boya ve dijital tipografi, Ürdün, 2019, 100×140 cm. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 17.10.2019.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 104: Raed Qatanani, Filistin annemiz, Yılın Filistin Kadını sergisi, Tuval üzerine akrilik ve Pastel boya , Ürdün, 2019, 100×120 cm. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 17.10.2019.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 105: Anas Salameh, kahve kalanlar koleksiyonu, Masal ve bir fincan kahve sergisi, kağıt üzerine kahve, Filistin, 2018. https://www.facebook.com/Anas.Salameh1979/. Erişim tarihi: 12.12.2019.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 106: Niaz Almashni, özgürlük, Yılın Filistin Kadını sergisi, Tuval üzerine Kahve, Boyalı incir ve zeytin Yağ ve özel malzemeler, Filistin, 2019, 80×100 cm. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi:12.12.2019 .....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 107: Niaz Almashni, kazanacağız koleksiyonu, Boyalı incir ve zeytin, Filistin, 2019. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi:12.12.2019.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 110: Hossam Dirar, Arap Baharı, Tuval üzerine karışık teknik, Barcelona, 2017, 120×100 cm. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 1.12.2019. .....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 111: Hossam Dirar, Nefertiti koleksiyonu, Tuval Üzerine Yağlıboya / Akrilik, Barcelona, 2019. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 1.12.2019 .....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 112_113: Hossam Hussein, Hurda demir üzerine karışık teknik, Kahire, 2019, 120×85×55 cm. https://www.facebook.com/BBCArabicRadio/photos/a.870058050035118/870058093368447/?type=3&theater,https://www.facebook.com/1549074078682235/photos/pcb.2438336676422633/2438336303089337/?type=3&theater. Erişim tarihi: 3.12.2019..**Error! Bookmark not defined.**

Resim 114: Alaa Awad, İşçiler, Milano sergisi,Tuval üzerine Yağlıboya, Roma, 2019, 150×240 cm. http://alaa-awad.com/gallery-of-paintings. Erişim tarihi: 4.12.2019. . **Error! Bookmark not defined.**

Resim 115: Alaa Awad, Ağlama kadınlar, Milano sergisi,Tuval üzerine Yağlıboya, Roma, 2019, 240×360 cm. http://alaa-awad.com/gallery-of-paintings. Erişim tarihi: 4.12.2019. .....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 116: Taha Elkorany, Devrim duvar resmi, Kontrplak üzerine Yağlıboya, Mısır, 2014, 44m. http://the-best-decoration.blogspot.com/2012/09/blog-post.html. Erişim tarihi: 22.11.2019. .....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 117: Lina Ali Amin, Çatışma koleksiyonu, Visual Erses Sergisi,Tuval Üzerine Yağlıboya / Akrilik, 2019. https://savesocial.net/lina_ali_art/. Erişim tarihi: 12.12.2019. **Error! Bookmark not defined.**

Resim 118: Khaled Dawwa, İdlib ateş altında (Güle güle mahalle), Karışık Medya tekniği, 2020. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 4. 2.2020.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 119: Wesam Alanssi, Öğlen Vadisi, Tuval üzerine Yağlıboya, 2019, 50x60 cm. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 4. 2.2020.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 120: Sliman Mansour, Jamal Al Mahamel, 2005, 152 x 99cm. https://arabic.cnn.com/entertainment/2015/01/26/christies-palestine-painting-auction. Erişim tarihi: 4. 2.2020. .....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 121: Raed Qatanani, yüzyılın anlaşması, Karışık Medya, 2020, 70x80 cm. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 4. 2.2020.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 122: Ahmed Fares, nereye, Tuval üzerine Yağlıboya, 2019, 40x50 cm. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 4. 2.2020.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 123: Ahlem fekry, uzvun kesilmesi, Tuval üzerine Yağlıboya, 2019, 70x80 cm. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 5. 2.2020.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 124: Saba jallas, Umut, Tuval üzerine akrilik, 2020, 50x60 cm. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 5. 2.2020. .....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 125: Mahdi AL Shammary, çatışma, Tuval üzerine akrilik, 2020, 60x75 cm. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 5. 2.2020.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 126: Mohamed Fouad, isimsiz, Tuval üzerine akrilik, 2019, 30x20 cm. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 7. 2.2020.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 127: Rama Alfarkh, Isimsiz, Tuval üzerine akrilik, 2020, 70x100 cm. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 7. 2.2020.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 128: Thabet Mekhael, tolerans, Tuval üzerine akrilik, 2019, 50x60 cm. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 7. 2.2020.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 129: Sahar Alamir, eğlence, Tuval üzerine Yağlıboya, 2018, 80x 60cm. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 8. 2.2020.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 130: Yasser Gad, isimsiz, Tuval üzerine akrilik, 2019, 70x100 cm. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 8. 2.2020.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 131: Refki Elrazzaz, isimsiz, Tuval üzerine akrilik, 2020, 70x90 cm. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 9. 2.2020.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 132: Nabeel Ali, Politikacılar, Tuval üzerine akrilik, 2020, 60x80 cm. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 9. 2.2020.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 133: Fadhel Neama Alassdy, çığlık Tuval üzerine akrilik, 2020, 80x120 cm. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 9. 2.2020.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 134: Serwan Baran, Savaş, Silinmez bir hafıza Sergisi, Beyrut, Saleh Barakat Galerisi, Tuval üzerine akrilik, 2020, 100x140 cm. .....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 135: Serwan Baran, Savaştan sonra, Silinmez bir hafıza Serdisi, Saleh Barakat Galerisi, Beyrut, Enstalasyon, 2020. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 12. 2.2020. ..... **Error! Bookmark not defined.**

Resim 136: Abd El Nasser Hasan, Bilinmeyene, Tuval üzerine akrilik, 2019, 70x90 cm. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 12. 2.2020.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 137: Mosa Abosbeha, Savaş, Tuval üzerine akrilik, Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 12. 2.2020.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 138: Adel Fortia, Teşhis, Tuval üzerine akrilik, 2020, 120x160 cm. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 13. 2.2020.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 139: Radfan almohammedi, Veda, Tuval üzerine akrilik, 2020, 60x75 cm. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 13. 2.2020.....**Error! Bookmark not defined.**

Resim 140: Haifa Subay, Kadınlar barış yapar, Singapur Sanat Müzesi, 2019. Sanatçı Arşivi. Erişim tarihi: 13. 2.2020.....**Error! Bookmark not defined.**

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: ABD'nin Irak ve Afganistan işgalinden sonra, Ortadoğu, 2016, 20×25 cm. https://www.yenisafak.com/dunya/ortadogu-2003ten-sonra-istikrarsizlasti-2584205. Erişim tarihi:7.12.2019. 6

Tablo 2: Arap Baharı'nın ölüm sayısı, Ortadoğu, 2014, 18×20 cm. 10

Tablo 3: Tunus Cumhurbaşkanlığı Seçimleri, 2014, 20×22 cm. 20

Tablo 4: Mısır Cumhurbaşkanlığı Seçimleri, Kahire, 20×20 cm. 22

Tablo 5:Suriye de Rus Askeri Gücu, 2015, 20×25 cm. 31

Tablo 6:dünyadaki suriyeli mülteci sayısı, 2018, 20×25 cm. 31

HARITA LİSTESİ

Harita 1: Arap Baharı ülkeleri, Ortadoğu, 2014, 50×75 cm. https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42232967. Erişim tarihi: 8.08.2019..... 9

Harita 2: Silahlı örgütlerin Musul'a girişi, 2014, 50×75 cm. https://serdargunes.files.wordpress.com/2014/09/isid_teror_orgutu_ve_evrim_sureci_2014.pdf. Erişim tarihi: 1.12.2019..... 15

Harita 3: Libya'daki çatışma alanları, 2016, 50×75 cm. https://twitter.com/yazarmuratakan/status/1172970719573098506. Erişim tarihi: 15.06.2019. 26

Harita 4: Suriye ve Irak'ta IŞİD'in evreleri, 80×80 cm. https://t24.com.tr/haber/orta-doguyu-2019da-ne-bekliyor,787222. Erişim tarihi:12.9.2019. 30

Harita 5: Yemen'deki çelişen etki alanları, 2018, 45×50 cm. https://www.stratejikortak.com/2016/02/yemende-son-durum-2016.html. Erişim tarihi: 15.06.2019. 34

KISALTMALAR

ABD : Amerika Birleşik Devletleri.

ISIS : İslam Devleti Irak ve Şam.

NATO : Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü.

AB : Avrupa Birliği.

BM : Birleşmiş Milletler.

BAE : Birleşik Arap Emirlikleri.

TCÖ : Tevhit ve Cihat; Zerkavi Afganistan'ın batısında ve İran sınırı civarındaki Herat kampında Tevhit ve Cihat adlı bir örgüt adı.

Al_SAHWA : Irak'ın oğulları, Irak'ın Al Anbar ilindeki kabile Şeyhleri.

PMF : Gönüllü Halk Güçleri.

CHI : Haberlerde Kültürel Miras.

UNESCO : Birleşmiş Milletler Eğitim.

LAAPS : Lübnan Sanatçılar Resim ve Heykel Derneği.

GİRİŞ

Bu tez, nitel araştırma yöntemi ile yapılmıştır. Veri toplama aracı olarak soru-cevap yöntemi ve derinlemesine mülakat tekniği kullanılmıştır. Sonuç bölümünde yer alan betimsel analiz yöntemi ise tematik çerçeve kullanılarak yapılmıştır. Verileri oluşturan sorular dört ayrı kategoride toplanmıştır. 60 sanatçıya bu sorular gönderilmiş, cevapları alınmış, ayrıca derinlemesine mülakat yapılmıştır. Sanatçılara savaş ortamında bulunup bulunmadıkları sorulmuştur.

Ortadoğulu bir sanatçı olarak savaşa tanık oldunuz mu? Ya da yakınlarınız savaştan etkilendi mi? Bu soru sanatçıların yaşadıkları coğrafyada savaşı bizatihi yaşadıklarının ya da tanıklık ettiklerinin belirlenmesi amacıyla sorulmuştur.

Ayrıca IŞİD'in bölgede kültür ve sanat eserlerine yaptığı tahribat konusunda gözlemleri üzerinde durulmuş, sanatın savaşı ifade etmedeki gücü ve talebi sorulmuş ayrıca

Sanat yoluyla Arap halklarının sesini dünyaya iletebildiniz mi?

Bu soru ile Ortadoğu bölgesinde yaşanan travmaları, sanatın dünya kamuoyuna duyurup duyuramadığı yönünde sanatçıların kanaatleri sorulmuştur.

Sanatınıza Ortadoğudaki savaşların etkisi oldu mu? Örneklerle açıklar mısınız?

Sanatçıların savaştan nasıl etkilediğini, savaş travmasının sanat yapma biçimlerini ve içeriğini nasıl değiştirdiğini ya da değiştirmediğini öğrenmek için bu soru sorulmuştur. Bazı sanatçılar (%10) sanatı sadece sanat için yaptıklarını o nedenle toplumsal sorunlar ve politikayı sanatlarına yansıtmadıklarını ifade ederken çoğunluğu (% 90) savaş travmasının ve tanıklık ettikleri toplumsal olayların sanatlarından ayrılmayan bir bütünlük olduğunu, kendilerini dışavurmak için sanat yaptıklarını ve sanat yoluyla seslerini dünyaya duyurabildiklerini ifade etmişlerdir.

Sanat şiddeti durdurabilir mi?

Sorusuna %20 oranında sanatçı hayır durduramaz cevabını verirken % 80 sanatçı evet duyurabilir cevabını vermiştir. Derinlemesine yapılan mülakat ve sorulara verilen cevaplar tezin sonuç bölümünde değerlendirilmiştir.

Bu tez bu konuda yapılan ilk akademik çalışma olma özelliğini taşımaktadır. Bu nedenle sanatçılar teze çok ilgi göstermiş ve tez yayınlanınca kendilerine de bir örneğinin gönderilmesi konusunda talepte bulunmuşlardır.

Bu tezin örneklemi Ortadoğulu sanatçılardır. Evreni ise tüm Ortadoğu bölgesidir. Araştırmanın örneklemini oluşturan sanatçılar iki gruptan oluşmaktadır. Birinci grup Ortadoğu bölgesinde doğmuş ve halen orada yaşamakta olanlar, ikinci grup ise Ortadoğu bölgesinde doğmuş, bir süre orada yaşamış ancak savaş döneminde ülkesinden ayrılmak

zorunda kalmış sanatçılardır. Araştırmada 7 ülkeden 60 sanatçı ile çalışılmıştır. Sanatçıların 13'ü Mısır, 10'u Irak, 9'u Suriye, 6'ı Tunus, 9'u Libya, 8'i Yemen, 5'i Filistin'lidir. Sanatçıların 5'i 20-25 yaş, 16'sı 25-40 yaş, 36'sı 41-80 yaş aralığında bulunurken 20 yaş altı sanatçı bulunmamaktadır. Sanatçıların eğitim durumlarına bakıldığında 60 sanatçıdan 52 kişi Güzel Sanatlar Fakültesi mezunu, 2 kişi lise mezunu, 6 kişi ise farklı fakültelerden mezundurlar. Araştırmada mülakat yapılan sanatçılardan 10'u kadın, 50'si erkek'tir. Sanatçıların ikamet durumu ise şöyledir:

Irak: 8 sanatçı Irak'ta, 2 sanatçı Irak dışında, biri Ürdün, diğeri Londra'da yaşamaktadır.

Suriye; 2 sanatçı Suriye'de, 7'i sanatçı Suriye dışında, bir sanatçı Kanada, 3'ü Fransa, 2'si Avustralya, 1'i Londra'da.

Libya: 7 sanatçı Libya 'da ancak 2'si Libya dışında, 1'i Fransa, 1'i İtalya'da,

Yemen: 3 sanatçı Yemen'de, 5'i Yemen dışında, 2'si Mısır'da, 3'ü Fransa'da,

Tunus: 4 sanatçı Tunus'ta, 2'si Tunus dışında, 1'i Fransa, 1'i Almanya'da,

Mısır: 11 sanatçı Mısır'da, 2'si Mısır dışında, 1'i İspanya, 1'i Almanya'da,

Filistin: 3 sanatçı Filistin'de, 1'i Filistin dışında olup 1 sanatı Londra'da yaşamaktadır.

60 sanatçı küçük bir grup gibi görülse de bölgeyi temsi eden bütün ülkelerden örneklem alındığı için ve örneklemin evreni temsil etme özelliği yüksek olduğu için bu sayı yeterlidir. 64 sanatçı ile yapılan çalışma Ortadoğu bölgesinde yer alan sanatçıların duygu durumu, tutum ve tavırları hakkında total bir veri analizi yapmak bakımından yeterlidir.

Tezin sonuç bölümünde elde edilen veriler ve analizler, detaylı bir şekilde tablolarla gösterilmiş, bu bilgiler Arapça ve Türkçe olarak yazılmıştır. Arapça yazılmasının nedeni bazı sanatçıların sadece kendi anadili olan Arapça'yı kullanmalarından kaynaklanmaktadır. Bu cümleler tezin 2.3. bölümünde Arapça ve Türkçe çeviriler birlikte verilmiştir.

2000 yılı sonrası Arap baharıyla başlayan savaş ve kaosun halk üzerinde dehşet uyandırdığını ve travmatik durumlara sebep olduğunu sanatçıların çalışmalarında görüyoruz. Ortadoğuda milyonlarca kişi savaş nedeniyle yurdunu terk edip başka ülkelerde sığınmacı olarak yaşamak zorunda kalmıştır.

Bu tez, Ortadoğu'da cereyan eden terör olayları, kaos ve Arap baharının yarattığı gerginlik, endişe ve savaş ortamında sanatçıların bu travmaya sanat ile verdikleri tepkileri araştırmaktadır. Bölgenin psikolojik ortamını anlatmak politik yapısı ve siyasi yapısını da açık etmeyi zorunlu kılmıştır.

2000 yılı sonrası Arap baharıyla başlayan savaş ve kaosun halk üzerinde dehşet uyandırdığını ve travmatik durumlara sebep olduğunu sanatçıların çalışmalarında

görüyoruz. Ortadoğuda milyonlarca kişi savaş nedeniyle yurdunu terk edip başka ülkelerde sığınmacı olarak yaşamak zorunda kalmıştır.

Bu tez, Ortadoğu'da cereyan eden terör olayları, kaos ve Arap baharının yarattığı gerginlik, endişe ve savaş ortamında sanatçıların bu travmaya sanat ile verdikleri tepkileri araştırmaktadır. Bölgenin psikolojik ortamını anlatmak politik yapısı ve siyasi yapısını da açık etmeyi zorunlu kılmıştır.

Bölgede 2000 sonrası tırmanan çatışma ve şiddet ortamı Tunus'dan başlayarak birçok ülkeye sıçradı. Bu döneme tanıklık eden Ortadoğu'lu sanatçılar gördüklerini, yaşadıklarını, halkın acılarını dışavurmak için sanatı kullandılar.

Ortadoğuda savaşlar sanatçıları derinden etkiledi. Tanık oldukları savaşı, acıyı ve zulümu sanatları yoluyla ifade etme isteği duydular. Savaşlar, sanatçıya sadece sanatı ilgilendiren konular yerine politik ve toplumsal konuları ele alma sorumluluğunu verdi. Sanat onlar için toplumun aynasıydı. Toplumda olan şeyler sanata yansırdı. Sanatçılar yaratıcılık ve görsel estetiği sadece üzüntülerini ifade etmek için değil aynı zamanda umut ve iyimserlik yaratmak için de vardır.

Tarih boyunca sanatçılar, savaş olaylarını ve dehşetlerini ve yol açtığı sosyal ve psikolojik hasarı somutlaştırmak için heykel, resim, şiir ve roman gibi çeşitli şekillerde sanat eserlerini ürettiler. Bu tezde bölgedeki Arap Baharı kapsamında, savaşlar ve kaos döneminde sanatın durumu ve ifade özgürlüğü konusunda halkın talepleri sanat çalışmalarında ele alınmıştır.

Dünya halklarının özgürlüğü için, demokratik bir değişimin zorbalıkla, silahla yapılması değil, barışla ve sanatla yapılması gerektiğine inan sanatçıların çalışmalarından örnekler yer almaktadır. Ortadoğu toplumlarında her dönemde sanatçılar devlet tarafından baskı altında yaşayorlar. Aynı zamanda Ortadoğu'daki sert yaşamı ve savaşta yaşamayı da yansıtmak istemiştir.

"Duchamp'ın sanat yapıtını kavrama yönlendirmesiyle, sanat, bizatihi sorunsalın kendisi olmuştur. Sanat, bizatihi gündelik hayatın içinde ve kavramlar üzerinden okunan sosyal bir plastiğe dönüşmüştür. Dadadan beri her şeyin sanat olduğu ironi ve kavram ağırlıklı, ilişkisel bir estetik ile karşı karşıyayız (Bozdağ, 2015, 58)".

Ortadoğuda 2000 yılı sonrası yaşanan savaş ve travmalar birçok sanatçı tarafından ironik ve kavramsal olarak sanata yansıtılırken savaş duygusunun yarattığı rahatsızığın estetize hali olarak da okunabilir.

1. BÖLÜM

21. Y.Y Orta Doğu'da Siyasi Durum ve Savaşlara Genel Bir Bakış

Orta Doğu başta ABD olmak üzere jeopolitik öneminin yanı sıra, petrol ve diğer enerji kaynaklarının bölgede bulunması üzerine süper güçlerin on yıllardır etki alanı olan bir çatışma bölgesi olmuştur. "Orta Doğu ve Kuzey Afrika, dünya petrol ve doğalgaz kaynaklarının%54'ünü barındırmaktadır (Göçer, 2015, 55)". 20. yüzyılda çözülemeyen birçok sorun çözülmeden 21.yy'da da devam etmektedir. Filistin-İsrail çatışması gibi bölgede arzu edilen sonuçlar alınamadı. Trump iktidara geldikten sonra, ABD büyükelçiliğini Kudüs'e taşıma kararı aldı, bu kararı reddeden Arap ülkelerinde protesto gösterileri ortaya çıkmıştır. Irak'taki rejim ve başındaki lider Saddam Hüseyin, A.B.D. nin Irak'ın kimyasal silah bulundurma bahanesi ile savaş başlatması sonucunda 20 Mart 2003'te başlatılan harekât sonucunda çökertildi.

"21. yüzyılda Orta Doğu, ABD etkisinin aktif hissedildiği ve ABD projelerinin hâkim olduğu bir bölgedir. ABD'nin Orta Doğu'yu dönüştürme projesinin temellerini ise modernizm çerçevesi altında demokrasi, kalkınma ve kültürler arası diyalog (veya ılımlı İslam) gibi siyasi, ekonomik ve kültürel kapsamda üç alt-konsept oluşturmaktadır (Yılmaz, 2010)". 2006'daki siyasi boşluk, kaos ve iç savaş, binlerce sivilin hayatını kaybetmesine yol açmıştır. Ayrıca Amerikan kuvvetleri ve müttefik orduları ağır kayıplara uğramıştır. 2010'da ABD kuvvetlerinin Irak'tan çekilmesinden yararlanan terör örgütü El Kaide'nin ortaya çıkmasına neden olmuştur. 2014'te Irak ve Suriye'deki geniş alanların kontrolünü ele alan İŞID Sünnileri koruma bahanesiyle, İslami bir hilafet kurmaya çalışmış, Irak ve Suriye'de İslam Devleti kurmak istemiştir.

Güney Lübnan'daki Hizbullah ve İsrail arasındaki savaş Lübnan'ın altyapısının çoğunu tahrip etmiştir. Arap rejimlerinin halklarına yönelik adaletsiz politikalarının sürdürülmesi, insan haklarının ihlali, bu ülkelerdeki yoksulluk sonucu tehlikeli seviyelere çıkmıştır. Rejime karşı çıkanların tutuklanması, politik sınıfın nüfuzu ve oligarşik yönetim biçimlerinin kullanması, yoksullar ile zenginler arasındaki uçurumun artması, sömürünün genişlemesi Arap halklarında kaynama, büyük memnuniyetsizlik durumuna neden olmuş kaos ortamı yaratmıştır.

Arap Ülkeleri Konseyi'nin 2010'da yaptığı toplantıda, bütün Arap devlet başkanları Libya Cumhurbaşkanı Muammer Kaddafi'yi, Arap siyasi durumunun kötüleşmeye başladığı konusunda uyardı ve Saddam Hüseyin'in Amerika tarafından idam edildiği

konusunda uyardı. Ancak Muammar Kaddafi'ye söylenen bu sözler 2010'da gerçekleşti, Tunus'daki Arap Baharı, Mısır, Libya ve Yemen'de de sözde Arap Baharı başlatıldı. "21'inci yüzyılın ikinci on yılı başında, Arap coğrafyasında cereyan eden Arap Baharı süreci, bölgenin politik düzenini yeniden inşa ederek, Ortadoğu üzerinde derin etkiler bırakmıştır (Can, 2018)".

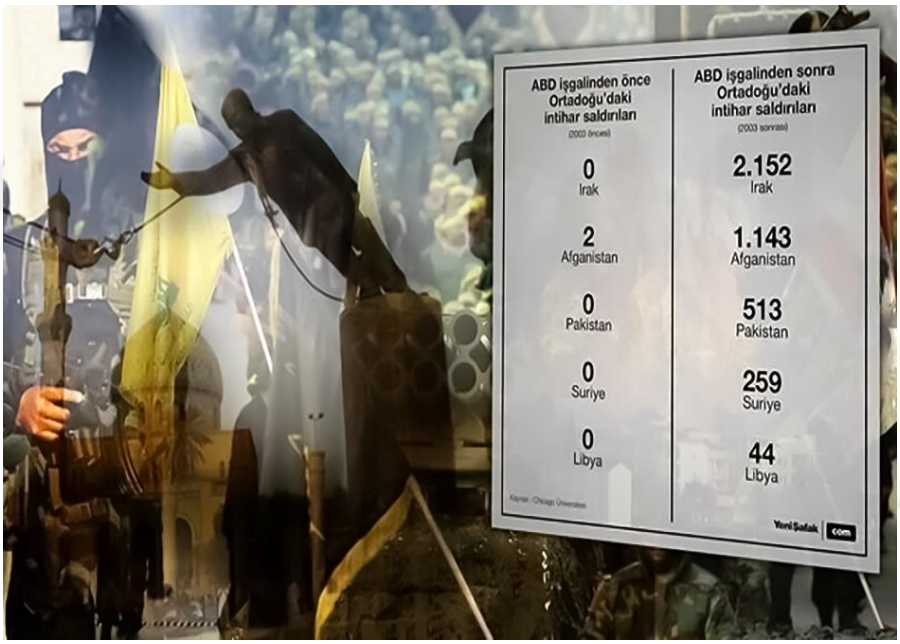
Hüsnü Mübarek rejimine ve Mısır'daki siyasal sınıfa karşı kitlesel gösteriler yapıldı. Mısır polisi ve göstericiler arasındaki çatışmalar sonunda yüzlerce kişi öldürüldü. Hüsnü Mübarek iktidarı bırakmak zorunda kaldı ve askeri cunta Mısır yönetimini ele geçirdi. Libya'da, Libya ordusunun protestoculara yönelik aşırı güç kullanması, NATO'nun müdahalesine ve Libya ordusu kuvvetlerinin en sonunda Muammar Kaddafi'nin yakalanmasına ve öldürülmesine neden oldu. Cumhurbaşkanı Ali Abdullah Salih'e yapılan suikast girişiminin ardından Yemen'de de aynı durum ve gösterilerin ortaya çıkması, ordunun Yemen'deki kırsal alanlardan Sanaa'ya geri çağrılmasına yol açtı. El Kaide bu kaos durumundan yararlandı ve Yemen ordusunun çekildiği pek çok alanın kontrolünü ele geçirdi ve Ali Abdullah Salih'i başkanlık görevinden istifaya zorladı ve iktidarı onun yardımcısına devretti.

Orta Doğu'daki Arap Baharı projesi, küreselleşme politikaları içinde emperyal güçlerin Orta Doğu'ya demokrasi getirme bahanesine dayandırılmaktadır. Amacın Orta Doğu'ya demokrasi getirmek değil, bölgeyi kontrol altına alarak sömürmek olduğu bilinmektedir. "Tunus, Mısır ve Libya'da diktatörler ortadan kalkmış, bununla birlikte birçok başka sebepler de vardır. En önemli sebeplerden biride Arap rejimlerinin ekonomik iflasıdır. Bu nedenle, laik, dindar, Müslüman, Hıristiyan pek çok siyasi grup birlikte, omuz omuza Arap siyasetine yön vermeye çalışmaktadırlar. Bu farklı grupları bir araya getiren ortak neden, kolaylıkla ülkelerindeki "Ekonomik başarısızlıktır" denilebilir (Paksoy, 2014)".

Suriye'de ülke, bugün devam eden binlerce kişinin öldüğü ve yaralandığı bir iç savaşa maruz kalmıştır. 2015 yılında, Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad iktidardan uzaklaştırıldı ancak Rusya'nın sert bir şekilde müdahale etmesi sonucunda ülkedeki siyasi ve güvenlik ortamının kontrolünü yeniden Esad'ın eline geçti. Rusya'nın Suriye konusundaki siyasi müdahalesi, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Rusya'nın Orta Doğu'daki etkisi azalmıştır. Ancak Rusya, Arap baharı döneminde Mısır, Libya ve diğer birçok ülkeyi kontrol etmeye başladı ve bu döneminde Tunus Cumhurbaşkanı Zine El Abidine sesiz sedasız iktidarını devretmiştir.

1.1. ORTA DOĞU'DA VE 11 EYLÜL SALDIRILARI

11 Eylül saldırılarının üzerinden ondokuz yıl geçmesine rağmen etkileri halen devam etmektedir. 21. yüzyılın başında, ABD'de Dünya Ticaret Merkezini hedef alan intihar bombacılarının gerçekleştirdiği 11/9 saldırıları yapıldı. Üç bine yakın kişi öldü ve binlerce insan yaralandı. Bu olay, özellikle İslami teröre karşı mücadele başlattı. Orta Doğu için yeni bir dönem başlıyordu. Ortadoğu haritası ABD'nin çıkarlarına göre yeniden düzenleniyordu.

Tablo 1: ABD'nin Irak ve Afganistan işgalinden sonra, Ortadoğu, 2016, 20×25 cm.

ABD Ortadoğuyu yeniden biçimlendirmek isterken pek çok yanlış da yapıyordu. "ABD'nin 20. ve 21. yüzyıl dış politika tarihine baktığımızda, ABD'nin tarihi pek çok yanlış kararlar ve kararlar sonrası yapılan muhasebeler ile doludur. Başta Vietnam Savaşı'nda yapılan hataları ABD karar vericilerinin sonraki dönemlerde de, özellikle Irak'ın işgali sürecinde de yaptığı görülmektedir (Ercan, 2018, 115)". ABD, 11 Eylül saldırısının sorumlusu olarak gördüğü Usame bin Ladin'i hedef alarak 2001 yılında Afganistan işgalini başlattı. Taliban operasyonları Afganistan'ın her tarafına yayıldı. Taliban'ın lideri Usame bin Ladin'i 2011 yılında öldürdü. Bu ABD'nin girdiği en uzun savaş oldu. Irak 11 Eylül saldırılarına karışmamasına rağmen, ABD ve İsrail'e sürekli meydan okuyan tavrıyla şimşekleri üzerine çekti. Irak, kimyasal silah arayışı ve acımasız

bir diktatörlük yönetimi nedeniyle ABD ve İsrail çıkarlarına tehdit oluşturuyordu. 2003'te ABD ve müttefikleri Irak'ı işgal etti ve Saddam Hüseyin 2003'da yakalandı, asılarak idam edildi. Bu olay Ortadoğu'da kan banyosunun başlangıç noktası oldu, politik kargaşanın başlangıcı, tüm ülkelerdeki huzursuzluk ve henüz bitmemiş uzun vadeli bir savaşın yolunu açtı. Ancak bu barışçıl ortam bir türlü sağlanamıyor daha da karmaşık bir bölgesel kaosa gidiyordu. Örneğin 2006 yılında Irak'ta mezhep savaşları başladı. ABD'nin Irak'ı işgaline direnme bahanesiyle El Kaide gibi radikal dinci bir terör örgütünün ortaya çıkması, binlerce sivil ve askeri Iraklı'nın ve Amerikan askerlerinin öldürülmesine neden oldu.

Suriye'nin farklı güçler tarafından kontrol edilen birçok devlete bölünmesi. Muammer Kaddafi'nin Libya'daki rejiminin sona ermesi, Mısır ve Yemen'deki hükümet değişikliği, İslamcı partilerin iktidara yükselmesi, Mısır, Libya ve Tunus'ta Müslüman Kardeşler'in etkisinin artması bu kaos ortamını açıklıyor. Ayrıca, bir yandan Katar'ın Suriye, Yemen, Mısır ve Libya'daki terör örgütlerine destek sağlaması, terörle suçlanan bireyleri koruduğu iddiası nedeniyle Katar ile Körfez devletleri arasında sorunların ortaya çıkmasına neden oldu. Kürtlerin birçok farklı silahlı güç fraksiyonları olarak ortaya çıkması, Doğu Suriye ve Kuzey Irak'ta müttefik bulması ve bağımsızlık talep etmesi ile Rojava'da bir Kürt devletinin kurulması gündeme geldi. Kuzey Irak Kürtlerinin özerklik için ayrılık kararı aldığı 2018 yılında yapılan referandumda çoğunluk sağlanmasına rağmen, Irak ve Türkiye tarafından bu referandum tanınmadı ve Kürtlere ekonomik yaptırımlar getirme kararının yanı sıra Irak'tan ayrılma da başarısızlıkla sonuçlandı.

Bu olaylar sonucunda Arap coğrafyasının karmaşası ve birçok yerde sürmekte olan savaştan istifade eden İsrail Filistinlilere saldırdı. Gazze savaşı olarak bilinen bu savaş Gazze ve bölgede büyük yıkıma yol açtı. "2000'li yıllarda "terörizme karşı savaş" politikası çerçevesinde rejim değişikliği, "şer ekseni", gere-kirse güç kullanımı ile demokratikleşme bu yeni politikanın önemli öğeleri oldular. Buna karşın Arap-İsrail uyuşmazlığı ABD'nin öncelikli konuları arasından çıktı (Altunışık, 2013; 75)".

Resim 1:11 Eylül Saldırıları, New York, 2001, 15×20 cm.

1.2. ARAP BAHARI VE KAOS ORTAMI

Ekonomik ve sosyal koşulların kötüleşmesi, işsizliğin yayılması, özgürlüklerin bastırılması ve insan haklarının ihlali nedeniyle Ortadoğu halklarının siyasi iktidarla çatışma hali devrimleri tetiklemiştir. Ortadoğudaki devrim tarihine baktığımız zaman, devrimin ya başarıya ulaştığı ya da ulaşamadığı net olarak görülmektedir. Devrimlerin başarı oranları ülkeden ülkeye değişmektedir, bazen devrim değişikliğe yol açmakta başarılı olsa bile bu radikal bir şekilde ve hızlı gerçekleşmemektedir. "Başta; Tunus, Mısır, Libya, Yemen, Suriye, Bahreyn gibi ülkelerde yaygın ve çok şiddetli protesto eylemleri gerçekleşmiştir. Buna karşılık ise Cezayir, Fas, Irak, Kuveyt, Lübnan, Sudan, Suudi Arabistan ve Umman gibi ülkelerde küçük çaplı protestolarla süreç nispeten daha sakin yaşanmıştır (Bozkurt, 2017, 58)".

2010 yılında Arap Baharı'nın başlaması, sokağın umutlarını büyüktü ve devletlerin halka getirdiği kısıtlamalar olmadan hayatlarını özgürce yaşamaları, demokrasiyi ve sosyal adaleti, mutluluğu hissetmelerini sağladı. Kudüs'ü İsrail'den geri kazanma mücadelesi Arap halkları arasında bir umut yarattı. Arap baharı deyimine bakıldığında "Bu terimin kökenleri, "halkların baharı" "springtime of nations" anlamına gelen bir terimdir. Tarihçiler bu terimi bazen Avrupa'da 1848 devrimleri için kullanırlar. Bu terim, Avrupa merkezli olmasına rağmen, Ortadoğudaki Arap devrimleri için de kullanılmıştır (Fahmy, 2018)".

Arap Baharı, Arap bölgesindeki değişim ideolojisidir ve bu değişim bir dizi nedenden dolayı ortaya çıkmıştır. Arap baharının ortaya çıkmasında önemli ve belirleyici rol oynayan faktörler: iç politika, ekonomi, sosyal ve kültürel etkenler ve dış etkenlerdir. Bazı uzmanlar dış etkenleri göz ardı etmektedirler çünkü onlar Arap devrimlerinin Arap dünyasının iç dinamiklerinden patladığını ve dış etken olmadığını öne sürerler. Caddelere çıkan ilk kişiler, farklı toplumsal sınıflardan, etnik ve mezhepsel kökenli ve şehirli genç erkekler ve kadınlardır. İktidarı protesto eden, seküler bir devlet ve demokratik haklar isteyen gençlerin çoğunluğu iyi eğitimli orta sınıftandır. Başkaldırıların nedenleri; yıllarca süren mali ve idari yolsuzluklar ve Arap rejimlerinin halkını otokrat yönetme biçimleri ve toplum üyeleri arasındaki sınıf farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Siyasi yönetimler halkın üzerindeki otoritesini güçlendirmek istemekte, yoksulluk ve sosyal adaletin yokluğu, eğitim ve sağlık hizmetlerinin yetersizliğine bakılmaksızın iktidarın finansal kaynaklarını arttırmaktır.

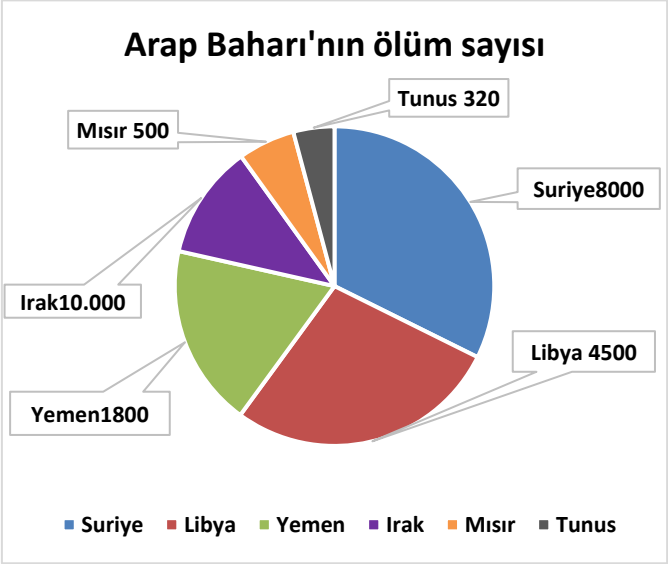

Harita 1: Arap Baharı ülkeleri, Ortadoğu, 2014, 50×75 cm.

Genel olarak gençler arasında artan işsizlik sonucunda; özel eğitim sertifikası olan ve iktidardaki siyasi partilere katılanlar arasından milyonlarca kişi, yazar, sanatçı, entelektüel, doktor gibi yetişmiş nitelikli insanlar Avrupa ülkelerine göç etmektedir. Arap halkları, bu durumu ortadan kaldırmak için uzun yıllar boyunca onları yöneten diktatörlük hükümetinin devrilmesini talep eden pankartlar açtı ve protestolar yaptı. Bu çatışmalar sonucunda yüzlerce protestocu öldü ve yaralandı. Arap Baharı, 1973'den bu yana ilk kez devrimin zafer günlerini hatırlattı ve Arap gençliğinin devrimci hissini yeniden

canlandırdı. Orta Doğu, klasik Arap ideolojisini değiştirmek isteyen protesto hareketleriyle somutlaşan büyük bir siyasi kavşaktan geçti. Tunus, Mısır ve Yemen'de başlayan devrim ateşi Sudan, Cezayir ve Lübnan gibi ülkelere taşındı. Suriye ve Libya'da iç savaşa dönüştü. Arap Baharı süreci, bir dizi Orta Doğu ülkesinde önemli değişimleri beraberinde getirdi. Bazı ülkelerde ise bu süreçle birlikte başlayan iç kargaşa ve çatışmalar halen devam etmektedir. "Ortadoğu"da başlayan değişim süreci, iç ve dış aktörlerin etkileriyle ülkelerin rejimini değiştiren bir karaktere bürünmüştür. Bölgenin bu özelliği bölgesel aktörlerin tamamına az ya da çok yansımıştır. Bölgede tarihsel süreç içinde yaşanan en önemli değişimlerden biri de 2010 yılı sonunda Arap Baharı ile başlayan değişim sürecidir (Akbaş, 2012, 52)".

Tunus ve Mısır, diğer ülkelere kıyasla nispeten iktidar değişikliğinin ardından iç istikrarını sağlamayı başardı. Ordu, Mısır'da göstericilerin yanında yer alarak hakın taleplerini destekledi ve onlara koruma sağladı. Libya'da ise, çok sayıda silahlı fraksiyon, bazı petrol alanlarının kontrolünü eline geçirdi ve hala istikrar sağlanamıyor. Suriye'de başlayan iç savaş halen sürüyor ve devlet başkanı Beşar Esad'ın görevinde kalma ihtimali artık daha yüksek sesle dile getiriliyor. Esad, Rusya'nın silah ve hava desteği ile iktidarda kalmaya devam ediyor. Avrupa ve dünya siyasetine yön veren ülkeler kendi çıkarlarını korumak ve ülkelerine petrol akışının devamını sağlamak için bölgede siaysi rol almaktadırlar. Bu nedenle Orta Doğu birçok ülkenin çıkar savaşları için bir arena haline geldi. Orta Doğu iktidarları ülkelerine yabancı müdahaleleri kapatmadıkları için kendi halklarının güvenini kaybetti. Çünkü bu durum bölgedeki kaosun devam etmesi anlamına gelmektedir.

Tablo 2: Arap Baharı'nın ölüm sayısı, Ortadoğu, 2014, 18×20 cm.

1.3. ORTA DOĞU ÜLKELERİNE YAKIN BAKIŞ

1.3.1. Irak

Saddam Hüseyin, 1937'de Irak'ın Tikrit şehrinde doğdu. 1957 yılında Baas Partisi'ne girdi. 1967 Baas Partisi'nin iktidara gelmesiyle liderlerden biri oldu. “Bu dönemde Saddam Hüseyin acımasız bir hırsa sahip genç bir parti üyesi olarak, Irak Baas rejiminin en önemli figürü olarak öne çıkmaya başlamıştır (Kahraman, 2008, 22)”. Bu dönemin devlet başkanı Ahmed Hasan El-Bekr'e de en yakın kişilerden biri olarak ülke yönetiminde söz sahibi oldu. 16 Temmuz 1979'da Bekr'in sağlık nedenleriyle istifa ettiği ve görevini Saddam Hüseyin’in devraldığı bildirildi. 11 Eylül 2001'de Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşanan terör eylemlerinden sonra teröristleri destekleyen Saddam Hüseyin, yeniden Amerika'nın hedefi haline geldi. 2003'te başlatılan harekât sonucunda Saddam Hüseyin ve hükümeti çökertildi. 13 Aralık 2003'te Tikrit yakınlarında bir çiftlik evinde yakalanan Saddam Hüseyin, yargılanma sürecinin ardından 30 Aralık 2006 tarihinde Kurban Bayramı'nın ilk günü asılarak idam edildi.

Resim 2: Saddam Hüseyin'in heykeli, Firdous Meydanı, Bağdat 2003. 18×20 cm.

Ordunun dağılması ve alternatif bir güvenlik ekibi olmaması güvenlik boşluğu yarattı. Irak, bir iç savaş, siyasi kargaşa, mezhepsel gerilimler ve aşırılık yanlısı silahlı bir grubun baskısı altında zor bir dönem yaşadı. Bu dönem Irak'ta beş aşamada yaşandı.

İlk aşama 2003-2005 yılları arasında ABD'nin Irak'ı işgal etmesi ile ülkeye atanan L. Paul Bremer'in Baas Partisi'ni ve politkalarını yasaklama kararıdır. Bu dönemde ülke, iç savaş, siyasi kargaşa, mezhepsel gerilimler ve aşırılık yanlısı silahlı grupların baskısı altında kaldı. Bakanlıkların, başkanlık saraylarının ve arkeolojik alanların yağmalanması bu dönemde oldu. Irak halkının direniş operasyonlarına başlaması ABD'nin güvenlik güçleri kayıplarının artması, Irak ve BM merkezindeki yabancı elçiliklere karşı saldırılar başladı. 2003'ten sonra Irak'a giren herkes, Irak'ın işgalcisi olarak kabul edildi. "Bu dönemde ülkede açlık sorunu baş göstermiş, dul ve yetimlere sahip çıkılması imkânsız hale gelmiş, 5 milyon insan farklı bölge ve ülkelere göç etmek zorunda kalmıştır (Emin, 2015, 14)".

2003-2005 yılları arasında ABD güçleriyle Irak direnişçileri arasında birçok savaşlar oldu. Bunlardan en ünlüsü; I, II. Felluce Muharebesi'dir. Bu maharebede birçok ABD askeri öldürüldü ve ABD şehirdeki güvenlik durumunu kontrol edemedi. Bu durumda Amerikalılar, uluslararası yasak olmasına ragmen beyaz fosforlu kimyasal silahları kullandılar. Felluce şehri tamamen bombandı ve imha edildi ve içinde bulunanlar öldürüldü. Resmi istatistiklere göre, sayısız sivil, kadın ve çocuğun yanı sıra bu operasyonda yüzlerce ABD askeri öldürüldü. "Bu dönemdeki terör saldırılarında El-Kaide ile TCÖ ilk sırayı almalarına rağmen, Baasçılar ve önceki Irak ordusunun güvenlik ve istihbarat birimlerinin başındaki subaylar tarafından kurulan çok sayıda yeni örgüt de ABD güçleri ve müttefiklerine karşı saldırılara başlamıştır. Bu grupların en önemlisi Saddam Hüseyin'in sağ kolu olan İzzet Duri'nin liderliğindeki Nakşibendî grubu idi (Abubaker, 2019, 535)".

Bu durum Irak'ın kontrolden çıkmasına neden oldu. Amerikalılar üzerindeki baskıyı hafifletmek için, yeni bir Irak hükümeti kuruluncaya kadar ülkeyi yönetme kararı aldılar. Bakanlıklara yeni kişiler atayarak demokrasiyi yeniden inşa eden bir dizi siyasi figürü desteklediler. Irak 2003 yılında 'Geçici Yönetim Konseyi'ni kurdu. "22 Mayıs 2003'te Irak'a uygulanan ambargo kaldırılmış, Irak'ta BM gözetiminde ve ABD öncülüğünde yeni bir yönetim kurulmuştur (Taha, 2017, 2)". 2005 yılında Irak'taki bütün halkların özgürlüklerini, ifade özgürlüğünü, gösteri yapma hakkını ve diğer yasaları güvence altına alan bir Irak anayasası kuruldu ve oylamaya sunuldu.

İkinçi aşama olan 2006-2008 döneminde; 2006'nın başlarında Şii kutsal bölgesi El Askari tapınağının bombalanmasıyla sembolize edilen mezhepsel gerilimlerin yayılmasına tanık oldu. El Askari tapınağındaki patlama, ünlü altın kubbeyi tahrip etti. Bombalamadan sonra Sünniler ve Şiiler arasındaki iç savaş Irak'ın bütün bölgelerinde başladı ve Irak illeri etnik ve mezhepsel çizgilerle bölündü.

Resim 3: İmam Ali el Hadi Camii, bombalamadan önce ve sonraki hali, Samarra, Irak. 25×34 cm.

Öldürmeler bir kimlik haline geldi. “Irak’ın bölünmüş etnik-dini yapısı 2005 sonrası dönemde siyasi, ekonomik ve askerî açıdan birçok sıkıntıyı beraberinde getirmiştir (Muslu, 2019,13)”. Sünnilerin Şii bölgelerinde öldürme hareketi başladı ve Şiiler Sünni bölgelerinden göç etmek zorunda kaldılar. İsyancılar kamuya açık yollarda yerleşim bölgelerinde konuşlanarak Irak ve ABD güvenlik güçlerinin kontrolü dışında kaldılar. Bunlardan en çok güçlenen El Kaide, Irak'ta ağır bir şekilde tüm genç Şiileri, kadınları ve erkekleri öldürüyordu. Sokaklar cesetlerle dolmuştu. Bu aşamada ABD kuvvetlerine yapılan saldırılar da özellikle El Anbar ve Salahaldin gibi batı illerinde çarpıcı bir şekilde arttı. Tüm ABD silahlarının kullanımından sonra durum değişmedi ancak daha da karmaşık hale geldi ve ABD ordusu bölgede herhangi bir zafer elde edemedi.

ABD General David Petraeus Irak’taki Anbar ve Salahaddin'deki Sünni kabileleri arasında “Al_SAHWA”yı kurmak için öne çıkarttı. Cihat hareketine karşı Sünni kabileler, ABD birlikleriyle beraber çalışmaya başladılar. İşbirliği başlangıçta

“Al_SAHWA”yı içeriyordu. Sert savaşların ardından Tevhit ve Cihat Cemaati'n organizasyonu karşısında zafer kazanmayı başardılar.

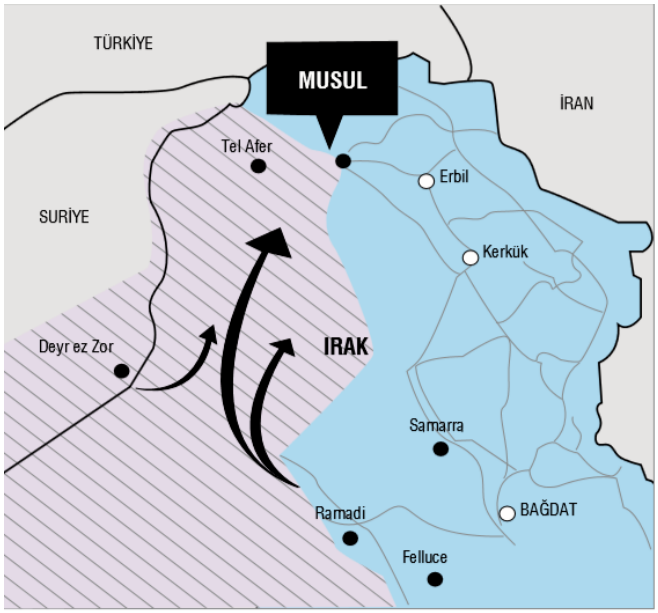

Resim 4: General David Petraeus, Irak, 2007, 18×15 cm.

Üçüncü aşama 2011-2013 arasında başladı. Sünni illerinde, özellikle Anbar, Salahuddin, Kerkük ve Musul'daki halk hükümet karşıtı protestolara katıldı sivil itaatsizliğin oluşması ve Sünni tutukluların hapishaneden tahliye edilmesinin talep edilmesi, terörle mücadele yasasının kaldırılması, siyasi sürecin reformu ve Sünni şehirlerin altyapısının iyileştirilmesi dâhil olmak üzere talepler ve başvurular arttı. Sünniler daha sonra Irak Başbakanı Nuri el Maliki'yi dışlayıcı mezhep politikaları ile suçladı. Irak hükümetinin terör ve şüpheli unsurlarla ilgili suçlamaları konusunda gösteriler yeniden başladı. “2012 Aralık ayından 2013 Aralık ayına kadar bir yıldır çadırlar kurularak Maliki hükümeti protesto edilmiştir. Ramadi şehrinde güçlü olan Sünni Alvani aşireti de protestolara destek vermiştir (Kalaycı, 2013,18)”. Hükümet halkın taleplerini görmezden geldi ve onları zorla bastırmaya çalıştı. Bazı göstericiler öldürüldü ve yaralandı. IŞİD göstericilerle güvenlik güçleri arasındaki silahlı çatışmalardan yararlanarak Sünnileri destekleme bahanesi ile Sunni olmayanlara saldırdı.

Dördüncü aşama 2014-2017 arasında başladı. IŞİD, 10 Haziran 2014'te Irak'ın en büyük ikinci şehri olan Musul’a bir operasyonla girdi. Irak'ın Kuzeyinde bulunan ve 2,5 milyon nüfusa sahip olan Ninova eyaleti örgütün kontrolü altına girdi. “Her ne kadar Musul’da nüfusun çoğunluğunu Sünni Araplar oluştursa da başkenti olduğu Ninova vilayeti

geneline bakıldığında Sünni Arapların yanında Türkmenler, Kürtler, Asuriler ve Yezidilerin de önemli nüfusa sahip oldukları görülür (İnat, 2016, 8)".

Harita 2: Silahlı örgütlerin Musul'a girişi, 2014, 50×75 cm.

Örgüt ilerledikçe ve toprak kazandıkça, Sünni doktrini ile uyumlu olmayan tüm din ve inançlara karşı ölüm kustu. Dini uygulama hakları Irak anayasası altında korunmakta iken IŞİD, Sunni olmayan; Hıristiyanlar, Yezidi, Shabak ve Türkmenler gibi etnik ve dini azınlıkları öldürdü, ölmeyenler göç etmek zorunda kaldı. Şiilere karşı keyfi uygulamalar yapılıyordu, Şiiler ve Hıristiyanların evlerini işaretlediler ve haraçlarını ödemeye zorladılar. "Uluslararası Göç Örgütü'nün açıkladığı rakamlara göre IŞİD tehdidinden kaçan 500,000 bin Irak vatandaşı, Kürt Özerk Bölgesi'ne doğru göç etmiştir. Aynı şekilde Tuzhurmatu'da yaşayan Türkmenlerin büyük çoğunluğu ise daha güvenli olan Kerkük, Süleymaniye ve Erbil kentlerine göç etmek zorunda kalmıştır (Boz, 2014, 19)".

İŞID, Musul şehrini işgal ettikten sonra kâfir ve inançsız olarak sınıflandırılan Yezidileri hedef almaya başladı, Sinjar şehri, Yezidi tarikatında yaşan Kürt Peşmerge güçlerinin güvenlik koruması altında bulunuyordu. IŞİD Musul'a saldırdığında, Sinjar sakinleri Sinjar'dan ayrılmak istedi, ancak Peşmerge güçleri onları koruyacaklarını söyleyerek kalmalarını istedi. IŞİD, Sinjar şehrini işgal etmeye devam ettiğinde Sinjar'ın eteklerine ulaştığında Peshmerga güçleri şehirden çekildi ve Yezidileri IŞİD'e bıraktı, IŞİD savaşçıları, on binlerce Yezidiyi öldürdü ya da topraklarından kaçmaya zorladı. "Örgüt,

varlığını devam ettirmesine olanak sağlayabilecek ve belirlediği hedefler uğrunda ilerlemesine yardımcı olabilecek çeşitli güç unsurlarına sahipti. Örgütün sahip olduğu güç unsurları, insan, silah, propaganda ve iletişim ile ekonomik güç başlıkları altında toparlanabilir (Erdoğan, 2015,14)".

Sinjar bölgesindeki IŞİD saldırılarından kaçan binlerce erkek, kadın ve çocuk yollarda yiyecek ve içecek bulamadığından öldüler, ölmeyenler dağlara sığındılar. Sinjar'a yapılan saldırı ile IŞİD, Yezidi kimliğini ortadan kaldırmak, İslam dinine zorla dönüşümlerini sağlamak istiyordu. İŞID, kadınları ve çocukları kaçırıyor daha sonra onları köle olarak satıyordu. Yezidi erkeklere iş veriyor, kadın ve çocukları savaş esiri alarak kendilerine boyun eğmelerini sağlıyorlardı. Her yerde ölüm ve yıkım yaratıyorlardı. Kiliseleri, dini türbeleri, tapınakları ve antik camileri bombalarla havaya uçuruyorlardı. IŞİD'e karşı CİHADİS hareketi, Iraklıları silah almaya ve Irak'ı savunmaya çağıran bir fetva yayınladı. On binlerce insan sonunda, Popüler Mobilizasyon Kuvvetleri (PMF) şemsiyesi altında birleştiler. "Irak Şiilerinin dini lideri Ayetullah Ali Siyistani, Haşdı Şabi'nin kurulmasından 3 ay sonra yayınladığı fetva ile İŞİD'e karşı cihad çağrısında bulundu ve halkı Haşdı Şabiye katılarak direnişe davet edince örgüt önemli bir meşuriyet kazandı (Karaağaçlı, 2018)".

IŞID'in yükselişi ikinci kez dış müdahaleye de yol açtı. Eylül 2014'te ABD, NATO, Avrupa Birliği ve Arap Birliği dâhil olmak üzere 79 ülke ve kurumdan oluşan "İŞID'le savaşmak için küresel bir koalisyon kuruldu. Bu koalisyon, İŞİD'in çöküşüne kadar süren hava saldırılarını başlattı. Irak Başbakanı 2017'da Musul'dan IŞID'e karşı askeri operasyonların başarıyla sona erdiğini ve kazanıldığını açıkladı.

Resim 5: Yezidiler dağlara kaçıyor, Sincar, Irak, 2014, 18×20 cm.

Beşinci aşama 2018'de başlamıştır. IŞİD'e yönelik askeri harekâtların kazanılmasından sonra Irak hükümeti Birleşmiş Milletler ve diğer ülkelerin yardımıyla Irak'ta yeniden yapılanma operasyonları başlatmıştır. Mesud Barzani, Kürt halkının Irak'tan özerk olması Kürt devletinin kurulması için bir referendum düzenlemiştir. Referandumu kazanmasına rağmen tüm önemli ülkeler bunu reddetmiştir. Kürdistan bölgesine kuşatma uygulamış, uçuşları yasaklamış ve ambargo koymuşlardır. Irak ordusu ile Peşmerge kuvvetleri arasında yapılan çatışma sonucunda Kerkük şehrini ve Ninov eyaletinin bazı bölgelerini Irak ordusu ele geçirdi ve Mesud Barzani, 2003'ten itibaren kazandığı siyasi ve ekonomik kazanımları kaybetti.

Resim 6: Mesud Barzani, Kürdistan Bölgesi Seçimleri, Erbil, 2018, 18×20 cm.

1.3.2. Tunus

Zeynel Abidin Bin Ali, Tunus'lu siyasetçi. 1987-2011 yılları arasında Tunus devlet başkanlığı yaptı. Zeynel Abidin yönetimi süresince insan hakları ihlalleri, dini özgürlüklerin gasp edilmesi sebebiyle siyasi muhaliflere baskı uyguladı ve basın özgürlüğünü kısıtladı. "Bin Ali'nin iktidarı süresince tam bir polis devleti haline gelen Tunus'ta polis sadece otokratların güç kaynağı olarak değil, aynı zamanda iç muhalefeti bastırmanın temel bir enstürümanı olarak işlev görmüştür (Sönmez, 2016, 21)".

14 Ocak 2011 günü yapılan darbe sonucu; Bin Ali ve eşi hakkında yolsuzluk suçlaması nedeniyle 35'er yıl hapis cezasına çarptırıldı. Ancak Bin Ali'nin ülkeden ayrılmasına izin

verildi ve kendisi ailesiyle birlikte Suudi Arabistan'a gitti ve 2019 yılında 83 yaşında Suudi Arabistan'da bir hastanede hayatını kaybetti.

Resim 7: Tunus: Zeynel Abidin Bin Ali, tunus, 2009, 18×20 cm.

18 Aralık 2010 günü Tunus'un Sidi Bouzid bölgesinde yaşayan seyyar satıcı Mohammed Buazizi yaşadığı ekonomik sıkıntıları protesto etmek için kendini yaktı. Bu olay ülke genelinde hükümet karşıtı çok büyük ayaklanmaların düzenlenmesine neden oldu, buna "Yasemin Devrimi" adlı verildi. "Devrim, hem kitleleri sürükleyici bir lider hem de birleştirici bir ideolojiden yoksun bir şekilde kendiliğinden gerçekleşti (Vaadler, 2011,7)".

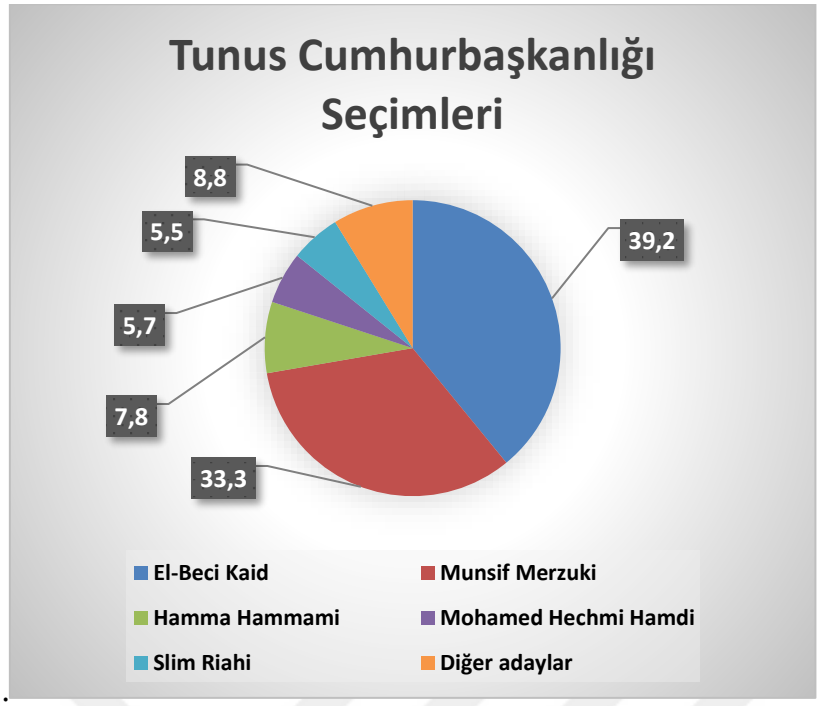
Devrimi başlatan Mohammed kimdir? Mohammed babasını küçük yaşta kaybeden ve altı kız kardeşi ile yaşayan, küçük bir tezgahda meyve ve sebze satarak ailesini geçindiren biriydi. Ailesine yardım etmek ve günlük yaşam ihtiyaçlarını karşılamak için okulu bırakmak zorunda kaldı. 18 Aralık 2010'da, Mohammed geçimini sağladığı sebze meyve tezgâhı olan el arabasıyla dolaşırken, bir polis geldi, burada satış yapamayacağını söyledi ve gitmesini emretti. El arabasına ve içindeki mallara el koymaya çalışırken, Muhammed arabasını teslim etmeyi reddetti. Polis Nadya, Muhammed'i dövdü ve hakaret etti. Muhammed belediye binasına gitti ve önünde polisin keyfi eylemlerine karşı protesto etmek için kendini yaktı. Polis memuru yargılandı ama suçlamadan beraat etti, bu nedenle Tunus'lular bu karara öfkelendiler ve tepki gösterdiler. Muhammedin ölümünü protesto eden göstericiler işsizliğe karşı sokağa çıkıyor, iş imkânı yaratan siyasi sosyal reformlar

talep ediyorlardı. “Bu arada, Buazizi’nin eyleminden iki hafta önce wikileaks tarafından Bin Ali ve ailesinin yolsuzluk ve usulsüzlükleri hakkında ortaya çıkan diplomatik kayıtlar, Bin Ali ve ailesinin elde ettiği servetin ulaştığı devasa boyutu ifşa etmiş ve halkın tepkisini çekmiştir (Koçak, 2013, 28)”.

Resim 8: Mohamed Bouazizi, Tunus, 2011, 15×18 cm.

Gösteriler sırasında 120 kişi öldü, birkaç kişi yaralandı, durum kontrolden çıktıktan sonra, Tunus hükümeti istifa etti ve Bin Ali'nin ilk başkan yardımcısı Muhammed Gannuşi başbakan oldu. Seçimlere kadar geçici bir hükümet kuruldu, ancak Tunus halkı yeni hükümeti Bin Ali hükümetinin üyelerinden oluştuğu gerekçesiyle reddetti ve ülkede hiçbir şeyin değişmediğini söylerek 2012 yılında, tüm Tunus şehirlerinde yeni gösteriler düzenlendi. Tunus muhalefetine yönelik suikast kampanyası, bilinmeyen kişiler tarafından başlatıldı. 2014 yılında yeni anayasa imzalandı, seçimler yapıldı. “seçimlerin adil, şeffaf ve demokratik olarak gerçekleştiği yönündeydi. Tunus halkı, Arap Baharı etkisi altında kalan ve ülkelerinde zorunlu bir dönüşüm ve değişime maruz kalan diğer Arap halklarına kıyasla yönetimine ve devletine daha çok sahip çıkmış; sürecin biran evvel tamamlanabilmesi için yoğun demokratik katılımda bulunmuştur (Sayın, 2019, 113)”. Seçimler sonucunda El-Beci Kaid es-Sibsi cumhurbaşkanlığını kazandı.Tunus'taki Yasemin Devrimi, Arap ülkelerindeki en demokratik ve barışçıl devrimdir. Tunus’taki Yasemin devrimi, genellikle barışçıl ve başarılı bir geçişin “bir modeli” olarak gösterildi.

Tablo 3: Tunus Cumhurbaşkanlığı Seçimleri, 2014, 20×22 cm.

1.3.3. Mısır

Muhammed Hüsnü Mübarek, Mısırlı asker ve devlet adamıdır. 1981-2011 yılları arasında Mısır cumhurbaşkanı oldu. Mübarek Kahire'deki Mısır Askeri Akademisi'ni bitirdi. Ulusal Demokratik Parti'nin liderliğine seçilen Mübarek, Mısır'ı 30 yıl boyunca "demir yumrukla" yönetti. “Mübarek döneminin iç siyasetteki en dikkat çeken politikası ise başta Müslüman Kardeşler hareketi olmak üzere ülkedeki muhalif grupların siyasi faaliyetlerinin kısıtlanması olmuştur (Telcı, 2018, 25)”.

Hüsnü Mübarek yönetimi yirmi yıl boyunca sağlık, eğitim ve diğer alanlarda hizmet vermekteydi ancak 2000'den sonra dünyayı vuran ekonomik kriz onları da etkiledi. Mübarek'in oğullarının ülke kaynaklarını sömürmesi, nüfusun fazla artışı dâhil olmak üzere birkaç nedenden dolayı ülkede durum kötüye gitmeye başladı. İnsan hakları eksikliği, ifade özgürlüğü, yaygın işsizlik ve toplumda uyuşturucu kullanımı artması bunu gösteriyordu.

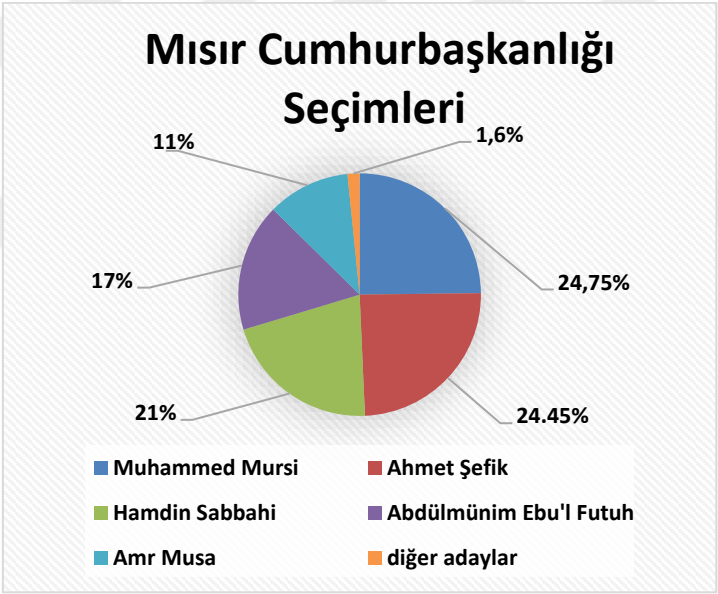
Resim 9: Hüsnü Mübarek, Askeri gösteri, Mısır, 1980, 15×19 cm.

Böylece ekonomik, sosyal ve kültürel durum çökmeye başladı, işsizlik arttı. Yaşamın her yerinde yoksulluk yayıldı, basın ve ifade özgürlüğü kısıtlandı, medya baskısı arttı. Bunun bir sonucu olarak Mısır halkının sabrının tükendiği patlama noktasına ulaştı. Mısır hükümeti Mısır halkının çığlıklarını ciddiye almadı, Mısır halkının gerçekliğinden ve gereksinimlerinden uzak çözümler sunuldu. Durumu iyileştirmek ve ülkedeki insanların güvenini yeniden sağlamak yerine, geçmişte olduğundan daha fazla vergi almaya başladılar. İnsan hakları ihlalleri, devlet kurumlarında yolsuzluk, rüşvetin yayılması ve devlet kaynaklarının kötüye kullanması halkı öfkelendirmişti. Hüsnü Mübarek kendisinden sonra oğlu Gamal'ın iktidara geçmesini istiyordu.

25 Ocak 2011'de Khaled Said Ali'nin Mısır polisi tarafından öldürülmesinden sonra Polis bayramı kutlamalarında bir grup genç, Khaled Said'in öldürülmesini protesto etmek için sokaklara döküldü, gösteriler polisle çatışmalara dönüştü, çok sayıda gösterici öldürüldü ve içişleri bakanı'nın istifasını talep eden pankartlar toplandı. "Mısır halkının diktatör liderlerine karşı ayaklanması, en başta yerli ve sivil bir girişim olarak ortaya çıkmışsa da ilerleyen günlerde Mübarek aleyhine uluslararası baskının arttığı görülmüştür (Koçak, 2013, 9)".

Bu, Mısır'daki Arap Baharı'nın başlangıç noktasıydı, değişim zamanı gelmişti. Ocak Devrimi başladığında, birkaç gün sonra Mısır hükümeti, Mısır'a karşı bir komplo olduğunu ileri sürdü. Katar, ABD, İsrail ve Müslüman Kardeşler suçlandı, Ancak bu

sefer, bu plan işe yaramadı; Hükümet, Mısır halkını devrimi terk etmeye ikna etmeyi başaramadı, çünkü bu devrim, Mısır halkının çektiği acıyı yansıtan gerçek bir devrimdi. Halkın ezici öfkesi ve protestoları takip eden 18 gün boyunca en az 800 kişinin öldüğü çatışmalar sonucunda Mübarek görevinden ayrılmak zorunda kaldı. 30 yıllık koşulsuz yönetimin ardından istifa etti ve yetkilerini askeri cuntaya devretti. "Yaşananlara baktığımızda da 25 Ocak Devrimi'nin başarılı olmasında ve Hüsnü Mübarek rejiminin yıkılmasında ordunun gösterilere karşı sessiz kalmasının büyük bir paya sahip olduğunu görmekteyiz (Sayın, 2013, 8)". Mübarek daha sonra, protestolar sırasında göstericilerin öldürülmesi emrini verdiği suçlamalarıyla yargılandı. İçişleri bakanı ve altı yardımcısıyla birlikte ömür boyu hapis cezasına çarptırıldı. Ancak bu ceza daha sonra iptal edildi ve Hüsnü Mübarek serbest bırakıldı. 30 Haziran 2012'de, Müslüman Kardeşlerin adayı Mohamed Morsi, cumhurbaşkanlığı seçimini kazandı ve ülkenin tarihinde demokratik olarak seçilen ilk sivil başkan oldu.

Tablo 4: Mısır Cumhurbaşkanlığı Seçimleri, Kahire, 20×20 cm.

Bir yıl sonra, Abdel Fattah el-Sisi, bir yıllık egemenliğine karşı yapılan kitlesel gösteriler sonrasında Mursi'yi devirdi. "Mursi'ye muhalefetle uzlaşıya varması için ordu tarafından verilen 48 saatlik sürenin dolmasının ardından kameraların karşısına geçen Genelkurmay Başkanı Abdül Fettah el-Sisi, yönetime el koyulduğunu duyurdu ve geçiş sürecine dair yol haritasını açıkladı. İzleyen süreçte Müslüman Kardeşler kadrolarına yönelik büyük bir tutuklama dalgası başlamış ve kısa süre içerisinde binlerce İhvan mensubu hapse

atılmıştır (Numan, 2013, 167)". 2014 yılında, Sisi Mısır'ın yeni cumhurbaşkanı olarak yemin etti. Mursi ve takipçileri daha sonra farklı yargı alanlarında yargılandı.

1.3.4. Libya

Muammer Al_Kaddafi Libya devlet başkanlığı görevini 40 yıl boyunca yürüttü. Arap dünyasının en dikkati çeken, en ilginç liderlerinden biri oldu. "Kaddafi'nin ilk dönem ideolojisinin alt yapısını oluşturan Arap milliyetçiliği fikrinin eylemsel unsurunu ise cihat oluşturmaktadır (Bölme, 2011, 11)". Batı hedeflerine dönük bir dizi saldırıya destek vermiş olsa da ABD'nin El Kaide'ye karşı yürüttüğü mücadelede önemli bir müttefiki oldu. Özellikle 11 Eylül saldırıları sonrasında Batı ile ilişkileri yeniden kurmaya, istihbarat sağlamaya ve terör örgütlerine karşı destek vermeye başladı. Kaddafi, zorunlu ve ücretsiz eğitim, sağlık, tarım sektörünün gelişmesi ayrıca Afrika kıtasının Libya ile birleşmesi için güç sağladığından beri, Afrika kıtasındaki en istikrarlı ve güvenli ülkelerden biriydi. Fakat Libya halkı özgürlüklerin bastırılması ve Libya servetinin insanlara adil bir şekilde dağıtılmasına tepki gösteriyordu. Ülke servetinin Kaddafi ailesine ve hükümet üyelerine dağıtılması da büyük bir tepkiye neden oldu.

Resim 10: Muammer Al_Kaddafi, Libya, 2009, Roma, 18×20 cm.

Kaddafi ailesinin ve hükümet üyelerin Dış bankalardaki varlıklarının Londra, İsviçre ve diğer Avrupa ülkelerinde milyarlarca dolar olduğu tahmin edilmektedir. Arap Baharı'nın

Tunus ve Mısır'da başlamasının bir sonucu olarak, Arap gençliğinin özellikle de Libyalı'nın devrimci ruhunu canlandırdı. 2011'de Muammer Kaddafi rejiminin bir grup siyasi muhalifi ve bir grup sivil eylemciyi tutuklamasından sonra Bengazi'de tutukluların serbest bırakılmasını isteyen gösteriler yapıldı. "Ancak 17 Şubat 2011 tarihinde başlayan isyan hareketi, Kaddafi'nin güçlü direnişi ile karşılaşmıştır (Yılmaz, 2012, 2)".

Libya güvenlik güçleri sivillere ateş açarak misilleme yaptı. Bu misillemeler bazı ölüm ve yaralanmalara neden oldu. Libya'da ayaklanma yayılmaya başladı. Göstericiler; Kaddafi rejiminin devrilmesini, ifade özgürlüğü, istihdam olanakları, sosyal ve ekonomik reformlar talep ettiler. "Ertesi hafta protestolar başkent Trablus'a ve kuzey batıdaki stratejik bir sanayi şehri olan Misrata'ya sıçradı (Assaf, 2012,12)". Libya güvenlik güçleri göstericilere karşı aşırı güç kullandı ve gösterileri silahlı çatışmalara dönüştürdü. Göstericiler Bengazi kentini kontrol altına aldı. Libya hükümetinin bazı üyeleri görevlerinden istifa ettiğini açıkladılar, göstericileri ve meşru taleplerini desteklediler. Libya ordusunun bazı üyeleri de göstericilere katıldı. Bu çatışma sonucunda binlerce insan öldürüldü. Göstericilerin sahip olduğu alanları yönetmek için geçici bir konsey kuruldu. ABD ve Avrupa Birliği, Libya'ya silah satılmasını yasakladı, Muammar Kaddafi aile üyelerinin mal varlıklarını dondurdu ve ekonomik yaptırımlar uyguladı. Bundan sonra, BM Güvenlik Konseyi, Libya'ya hava uçuşlarını yasakladı, ardından NATO da Libya'daki hava uçuşu yasaklama uygulamasına katıldı. Aynı zamanda Libya'da askeri sitelere bir dizi hava saldırısı düzenledi, saldırınlardan birinde, Muammer Kaddafi'nin oğlu Saif El-Arab öldürüldü.

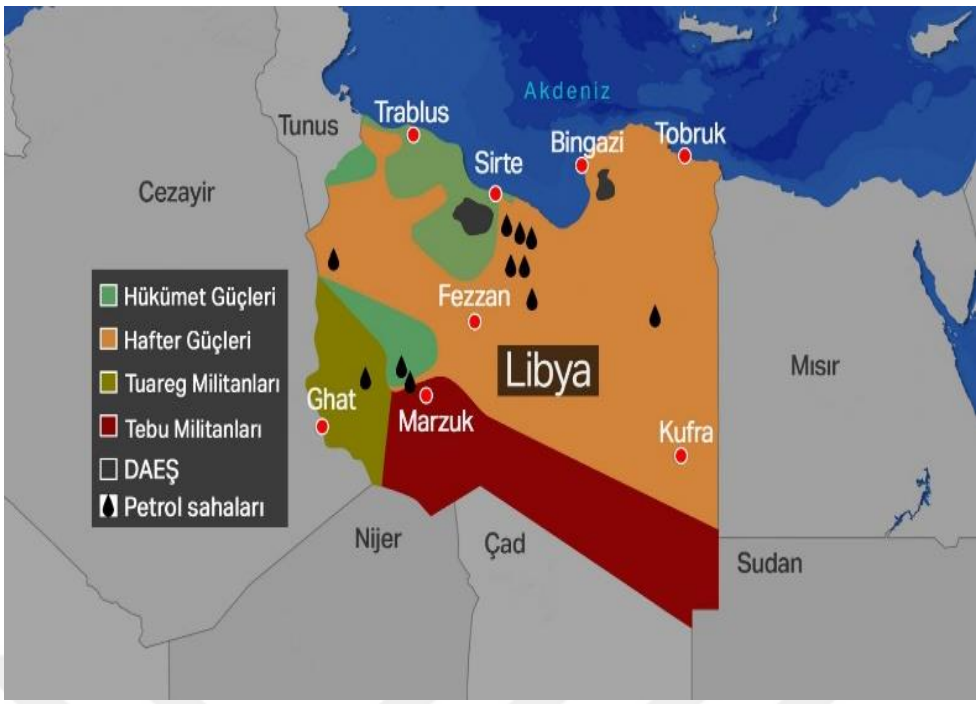

Resim 11: Silahların kontrol edilmemesi, Trablus, Libya, 2014, 20×22 cm.

2011'in sonlarında şiddetli çatışmaların ardından silahlı saldırılar sonucunda askeri milisler, Libya'nın başkenti Trablus'un kontrolünü ele geçirdi. Muammar Kaddafi tutuklandı ve aynı zamanda öldürüldü. "devrim sonrası Libya'da toplum ve toplumun yansıması olan politik düzlem thuwar ve azlam olmak üzere kutuplaşmıştır. Bir tarafta yeni siyasal düzende etkin olmaya gayret eden Müslüman Kardeşler ve o çizgideki İslami oluşumlar ile diğer tarafta İslami oluşumlara mesafeli duran kesimler siyasal yelpazenin iki tarafını oluşturmaktadırlar (Güneş, 2018, 280)". Ancak Libya'da istikrar sağlanamadı. Libya güvenlik sisteminde bir çökme yaşandı, bölgedeki komşu ülkelerdeki çatışma ve silahların yayılması ve İslamcı aşırılık yanlılarının saldırıları ile karşı karşıya kaldı.

2014 yılı seçimlerden sonra bütün Libya halkının katıldığı yeni bir Libya parlamentosu kuruldu. Kaosdan yararlanan silahlı gruplar Libya'nın başkenti Trablus'a baskın yaptılar, yeni hükümet ve temsilciler meclisi kaldırıldı ve geçici ulusal konsey eski durumuna getirildi. Kurulan yeni geçici hükümet, uluslararası toplum tarafından tanınmadı. "Libya Ordusu'nun 16 Mayıs 2014 tarihinde Ensar eş-Şeria, 17 Şubat Devrimi Şehitleri Tugayı, Libya Kalkanı Bir ve Rafallah Şati Tugaylarına karşı "Onur Operasyonu" adı altında saldırılar gerçekleştirmesi, Libya'da yeni bir dönemi beraberinde getirmiş ve ülkeyi bloklaşmaların yaşandığı iç savaşa sürüklemiştir (Polat, 2015, 3)".

Libya'da IŞID'in ortaya çıkmasının yanı sıra bir dizi kıyı bölgesi ve petrol kuyusu üzerindeki kontrolü kaybetti. Libya'daki silahlı gruplar arasında yeni bir çatışma başladı. Kaddafi yönetiminin sona ermesinden 9 yıl sonra, devlet kurumlarının ve petrol kuyusunun kontrolü için Fayiz Serrac başkanlığındaki Müslüman Kardeşler ve Halife Hafter arasında savaş devam ediyor. "Libya'da Hafter güçlerinin meşru hükümeti devirmek ve başkent Trablus'u kontrol etmek amacıyla Nisan'dan itibaren başlattığı saldırılar ve krizin çözümüne yönelik olarak belirlenen uluslararası çözüm arayışlarının somut bir sonuca ulaşmaması Libya'da yeni bir kaosun kapısını aralamıştır (Kurt, 2020, 8)". Libya'da iç savaşının sona ermesiyle ilgili hala umut yok.

Harita 3: Libya'daki çatışma alanları, 2016, 50×75 cm.

1.3.5. Suriye

Beşar Hafız El-Esad, 1966'te Dimaşk'ta doğdu. 2000 yılından beri Suriye Arap Cumhuriyeti'nin Baas partisinden devlet başkanıdır. "Beşar Esad devlet başkanı olduğu andan itibaren bölgesel ve küresel güçler tarafından yakından takip edilmeye başlanmıştır. Suriye‟nin Ortadoğu bölgesindeki kilit rolü düşünüldüğünde Beşar Esad‟ın nasıl bir Suriye inşa edeceği sorusu önemli bir boyut kazanmaktadır (Mercan, 2010, 109)". Devlete karşı çıkan, iktidar hakkında kötü konuşan herkesi tutuklatmaktadır. Beşar Esad 2000 yılında iktidara geldiğinde, ABD, İsrail ve diğer müttefikleri ile ilişkilerini güçlendirmek ve onlara daha yakınlaşmak için barış anlaşmaları yaptı. 11 Eylül saldırıları sonucunda ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik politikasının değişmesiyle Esad, Irak'ın işgalinden sonra Suriye'nin bir sonraki hedef olabileceğini düşünüyordu. Bundan dolayı, Lübnan Hizbullah'ına maddi ve askeri destek sağladı.

"Özellikle 2006 İsrail-Hizbullah savaşı sırasında İran'ın Hizbullah'a ve Hamas'a Suriye yoluyla ulaşması Suriye'ye kilit bir rol kazandırmıştır (Salık, 2011, 24)". ABD işgaline karşı Irak'taki direnişe destek verdi. Ayrıca İran'a yaklaşmaya ve Filistin direniş hareketlerinden Hamas ve diğer örgütlere destek oldu. Saddam Hüseyin rejiminden kaçan siyasi kişileri kabul etti ve onlar için güvenli bölge sağladı. Irak'a komşu Suriye Ebu

Kemal bölgesi üzerinden kendilerine sınır açarak teröristlerin ve bombalı araçların Irak'a geçişini kolaylaştırdı. “ABD aynı zamanda Suriye’ye demokratikleşme, insan hakları, ekonomik liberalleşme ve etnik azınlıkların korunması gibi konuları öne sürerek reform konusunda baskı oluşturmaya başlamıştır (Gök, 2017, 8)”. ABD, Londra ve diğer Avrupalı yetkililerin ziyaretlerinden sonra, Beşar Esad'ın Irak'ta terörist grupları desteklemeyi durdurması istendi ancak Beşşar Esad tüm bu arabuluculukları reddetti ve uluslararası toplumun Suriye rejimine karşı öfkesine yol açan silahlı grupları desteklemeye devam etti.

Resim 12: Beşar Hafız El-Esad, Şam, 2009, 15×18 cm.

Amerika Birleşik Devletleri'ne meydan okuyan, İsrail'in güvenliğini tehdit eden Esad şimşekleri üzerine çekti. Bu güçler Suriye içindeki düzeni istikrarsızlaştırmaya, tahrip etmeye ve ele geçirmeye çalışıyorlardı. “Suriye rejiminin içerden ve dışarıdan gelen değişim baskılarına bu kadar dirençli olması, toplumdan kaynaklanan demokratik inisiyatifleri hem bastırma kapasitesi hem de arzusu taşıyan son derece kuvvetli baskıcı aygıtların varlığından kaynaklanan otoriterlik sayesindedir (Şen, 2013, 64)”. 2005 yılının başlarında, iklim değişikliği, tarım alanlarını olumsuz etkiledi ve tüm alanlardaki kuraklık, yeraltı suyu rezervlerinin eksikliği nehirlerin kuruması rejimi zor durumda bıtraktı. Geçim kaynaklarını kaybedenlerin sayısı neredeyse bir milyon kişi oldu, Suriye hükümeti bu krizi ciddiye almadı ancak bu durum Suriye'deki tarımın çökmesine neden oldu. Böylece köylüler kırsal bölgelerden başkent Şam’a iş bulmak umuduyla göç etmek

zorunda kaldılar. İşsizlik oranını yüzde 25 artmıştı. “Örneğin; 2006 ve 2010 yılları arasında Suriye'de yaşanan yıkıcı kuraklıklardan sonra, Suriye iç savaşı patlak vermiştir. Sığırların % 80'i 2009'da bu kuraklığın etkileri sonucu ölmüştür, bununla birlikte su sıkıntısı ve kurak hava, çiftçilerin ve çobanların % 50'den fazlasının geçim kaynaklarını yok etmiştir ve şehirlere doğru kitlesel göçler başlamıştır (Vural, 2018, 65)”. Bu durum petrol fiyatlarının yükselmesine ve devlet kurumlarında yolsuzluğun ve rüşvetin artmasına neden oldu. Bu Suriye’deki krizin başlangıcı ve patlama noktası olmuştur. “Nisan 2011'de ülke geneline yayılan şiddet, Suriye'de bir iç savaşa yol açmıştır (Topal, 2015,118.)”.

Suriye savaşının başlangıcı Dara eyaletinde gerçekleşti, yaşları 8-17 arasında olan bir grup okul öğrencisi Suriye rejimine karşı sloganlar attılar. Bu gençler Suriye güvenlik güçleri tarafından tutuklandılar. Öğrencilerin aileleri, çocuklarının hapishaneden serbest bırakılmalarını talep ettikleri zaman, güvenlik tarafından vuruldu ve onları dağıtmak için tazikli su kullandılar. Aynı gün, bir kişi sosyal medyada Suriye rejiminin Dara halkına yönelik baskı ve zulmüne karşı Dara halkının gösteriler yapması için çağrı yapan bir Facebook yazısı yazdı. “Günümüzde ise bilgi ve iletişim teknolojilerinin geldiği nokta kaçınılmaz olarak savaşın dinamik olan karakterinin bir kez daha değiştiğini göstermiştir (Bektaş, 2019, 26)”. Arap Baharı gösterilerinde, Mısır’daki göstericilerin öldürülmesine son verilmesini talep eden protestolar düzenlediler. Protestocular, Şam'da Mısırlı güvenlik güçlerinin Mısırlılara yönelik baskıcı uygulamalarını kınayan pankartlar taşıdılar, Mısır ve Tunus büyükelçiliği önünde gösteriler yaptılar. Suriye güvenlik güçleri gösterileri zorla dağıttı ve çok sayıda göstericiyi tutukladı.

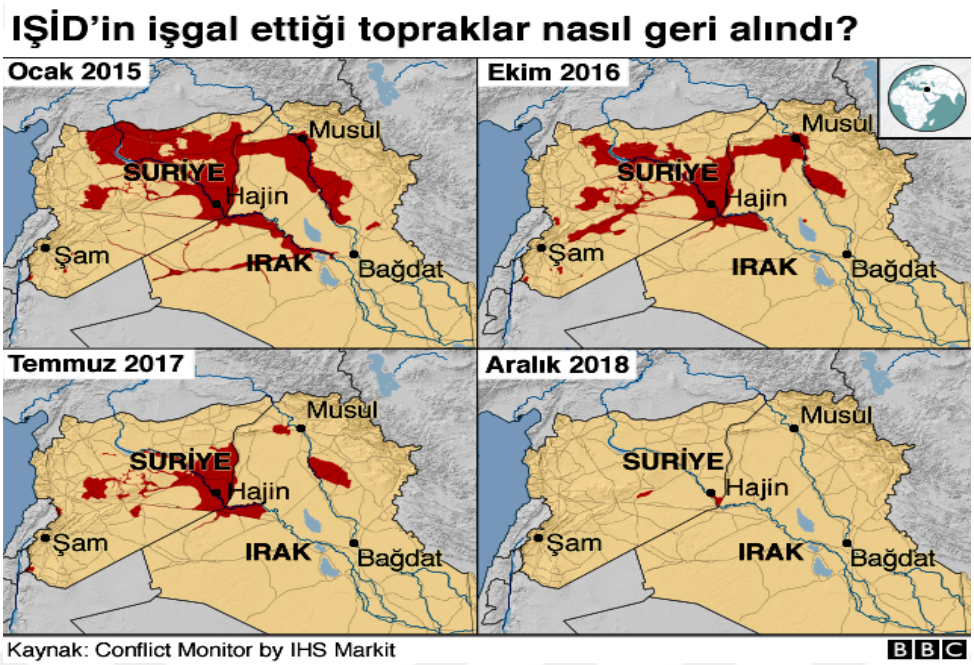
Resim 13: Daraa'daki protestoların başlangıcı, Suriye, 2011, 18×20 cm.

13 Mart 2011 Cuma günü, ilk gösteri Şam'da gerçekleşti. Talepleri, yaşam standardını, politik ve sosyal reformları iyileştirmekti. Ancak Suriye polisi ve güvenlik güçleri, onları Suriye halkına karşı komplo kurduğunu söylerek dağıtmak için kurşun kullandı.

"20 Mart 2010 tarihinden itibaren çatışmaya dönüşen olaylarda, kentteki Ömeri Camii'ne baskın yapmak isteyen silahlı güçlerle halk arasında çıkan çatışmalarda ilk kan döküldü ve 9 kişi hayatını kaybetti (Emin, 2013, 87)". Hükümet, protestocularla buluşmak ve en azından şikâyetlerini dinlemek yerine, onları yıkıcı olarak gördü. Böylece Beşar babasının liderliğini takip etti, babası gibi davrandı. Orduya göstericileri ezmesi konusunda emri verdi. Beşar Esad halkın iradesinde yeni bir hükümet kurulduğunu açıkladı. Yerleşim yerlerinden ayrılmak için Daraa şehrine bir askeri bölük gönderildi ardından Suriye genelinde protesto gösterileri başladı ve ordu gösterileri sona erdirmek için savaş uçakları, helikopterler ve zırhlı araçlarla sivillere müdahale etti.

"İç karışıklıkların başladığı dönemlerden bu yana Esad yönetimi ABD ve müttefiki olan ülkeler tarafından eleştirilmekte ve sivil halka karşı kimyasal silah kullanmakla suçlanmaktadır (Akyener, 2018, 45)". Her ne kadar muhaliflerin sayısı ve gücü azımsanamayacak boyutlara gelmiş olsa da, bu durum rejimin devrilmesi için yeterli olmamıştır. Bunda Suriye üzerinde uzun yıllardır belli ölçüde söz sahibi olan küresel ve bölgesel güçlerin iç savaşla beraber ülke genelindeki rollerinin artırması oldukça etkili olmuştur. Bu ilişkilerin kökenleri ve gelişmeleri önem arz etmekle birlikte özellikle Rusya ve İran'ın askeri güç de dâhil olmak üzere pek çok açıdan rejimi desteklemesi Esed rejimini günümüze dek ayakta tutmuştur.

A.B.D. ve bazı batı devletlerinden gelen destek muhalifler için yeterli olmamıştır. "Bütün bu gelişmeler değerlendirildiğinde rejimin ordusuna karşı verilen mücadelede, Suriye muhalefeti içerisindeki ayrışmanın keskinleşmesinden ve bölgesel-küresel güçlerin rekabetinden dolayı başarı sağlanamamıştır (Semin, 2015, 3)". 2013 yılında Suriye'deki savaş bölgelerinde kaos ortamından yararlanan yeni bir örgüt, IŞID ortaya çıkmıştır.

Harita 4: Suriye ve Irak'ta IŞİD'in evreleri, 80×80 cm.

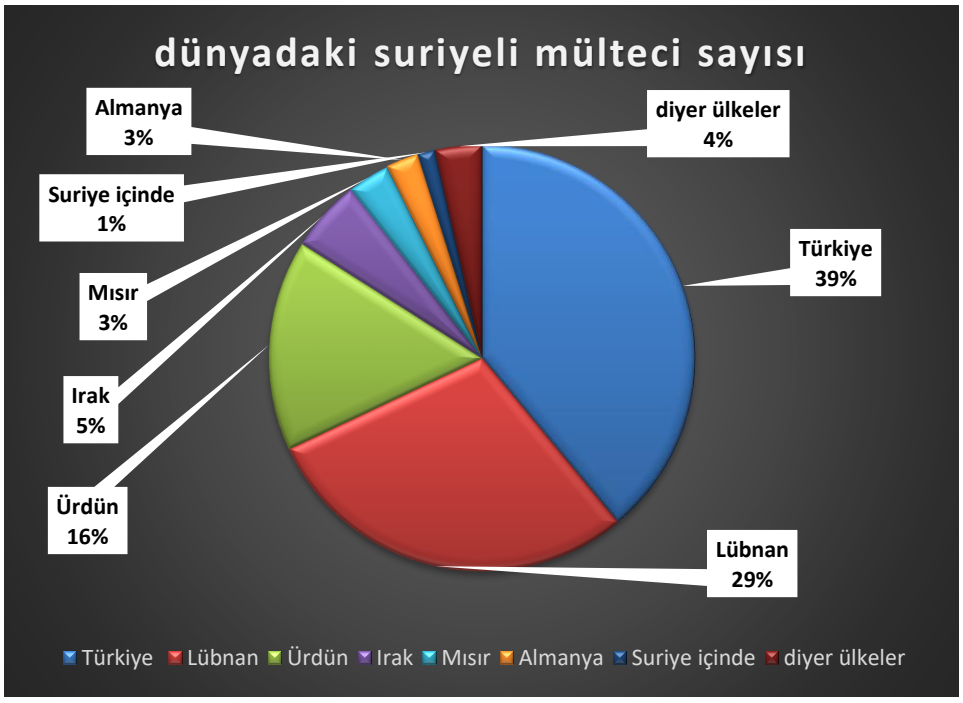
Jabhat el-Nusra ve El-Kaide savaşçıları bu örgüte katılmıştır. İŞID Rakka kentini alarak kendisine başkent yaptı. Suriye ordusuna karşı savaşan tüm fraksiyonlarına saldırı başlattı. Rakka, Deyrizor, Halep ve Ebu Kemal bölgelerinin kontrolünü aldı ve Irak sınırına ulaştı. Amacı, İslami halifeliği yeniden kurmak ve fikirlerine karşı çıkan herkesi öldürmekti. Medya sayesinde dünyanın tüm ülkelerinden binlerce savaşçıyı çekebildi ve modern zamanların en tehlikeli terör örgütü olarak görüldü. Daha sonra Suriye, Amerika, Çin, Rusya ve diğer ülkelerin çıkarları için bir savaş arenası oldu. Beşar Esad, 2015 yılında durumun kontrolünü kaybetmeye başladı, topraklarının çoğunu kaybetti, ancak Rusya'nın müdahalesi güç dengesini değiştirdi.

"Rusya bu noktada Suriye'deki iç savaşı jeopolitik güç projeksiyonu yapabileceği bir alan olarak görmeye başladı. Bu durum bir yandan Rusya'nın jeopolitik kodları açısından önemli bir alan sağlarken öte yandan da iç politikada Moskova'daki yönetime Batı'ya karşı dik durabilen bir Rusya portresi çıkararak önemli bir destek yaratmış oluyordu. (Ulutaş, 2015, 15)".

Tablo 5: Suriye de Rus Askeri Gücu, 2015, 20×25 cm.

ABD, Suriye Kürtlerini desteklemeye ve onlara IŞID ile savaşıp Suriye'de bir dizi ABD üsleri kurma bahanesi altında silah, askeri teçhizat ve hava desteği sağladı. Aynı zamanda Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar ve Körfez ülkeleri genel olarak Suriye'ye karşı silahlı örgütlerine destek verdiler. Böylece Suriye, uluslararası güçlerin çıkarlarını korumak için bir çatışma bölgesi haline geldi. Çatışmadan kaçan milyonlarca Suriye halkı yerinden edildi, göçe zorlandı ve bu sırada binlerce ölü ve kayıp verdiler.

Tablo 6: dünyadaki suriyeli mülteci sayısı, 2018, 20×25 cm.

1.3.6. Yemen

Ali Abdullah Saleh Al-Humairi, 1942'de San'a da doğdu. Yemen'in en uzun görevde kalan devlet başkanı oldu. Mareşal ünvanıyla Yemen'in en yüksek rütbeli askeri, Saleh 17 Temmuz 1978 tarihinde Meclis tarafından Cumhurbaşkanı ve silahlı kuvvetler başkomutanı seçildi. Saleh iktidara gemesine destek veren aşiretlere sürekli para ve silah sağlıyordu. "Aile ve akrabalık bağları ile kabilevi ilişkilerin güçlü olduğu Yemen'de geleneksel toplum yapısı ile modern devlet anlayışı arasında ciddi bir çatışma bulunmaktadır (Domazeti, 2019, 2)".

2001 yılında Yemen'de ekonomik kriz başladı. Saleh aşiret fonlarını kesti. Ali Abdullah Saleh'in popülaritesi düşmeye başladı, aşiretler Saleh'e olan tutumlarını değiştirdi ve desteklerini geri çekti, ülkede gergin bir öfke ortamı ortaya çıktı. Husiler 2004 yılında bu gerilimden yararlandı. Husiler ve Yemen kuvvetleri arasında çatışmalar oldu, ordu Yemen'in kuzeyindeki bazı önemli askeri pozisyonlarını kaybetti ve birkaç Yemen askerini öldürdü. Birkaç ülkenin arabuluculuğunun ardından, savaş durdu, ancak bu ateşkes kısa ömürlü olduğu için 2007'de çatışmalar yeniden başladı. "Husîler, Sa'ada şehrini ele geçirip Yemen'in bir kısmının fiili iktidarına dönüşünce Ali Abdullah Salih ateşkes çağrısında bulunmuş, bu çağrı Husîlerce olumlu karşılanmış ama Cumhurbaşkanı kendisine yakın Zeydî aşiretleri Husîler aleyhine kışkırtmaya devam etmiştir (Gündem, 2017, 5)".

Yemen'in iç savaşı, Arap Baharı'nın başlamasıyla ortaya çıktı ve bu durum hükümetin devrilmesine neden oldu. Ali Abdullah Saleh iktidarda kalmaya ve ülkedeki durumu kontrol etmeye çalışıyordu, ancak durum kontrolden çıktı ve bir kaos haline geldi. Saleh, şehirlerin çoğundan Cumhuriyetçi Muhafız kuvvetlerinden, en güçlü askeri ekiplerden kendisine sadakatlerini göstermeleri için çağrıda bulundu. Hızlandırılmış bir şekilde olaylar çemberi genişledi ve isyancı hareketler güvenlik açığından yararlanarak etkilerini güçlendirmeye, bazı kırsal ve küçük kasabaları kontrol etmeye başladılar. El-Kaide Yemen ordusuna kuvvet uyguladı ve Yemen ordusunun çekilmesinden sonra bazı dağlık alanları ele geçirdi. Böylece Yemende özellikle ülkenin kuzeyindeki, Ali Abdullah Salih yönetimi, sonun başlangıcındaydı. "16 Ocak 2011'de yaklaşık 30 kişilik bir grubun Sana Üniversitesi'nde Devlet Başkanı Abdullah Salih'in görevi bırakması yönünde bir gösteri düzenlemesiyle ülkede olaylar yeniden başladı. Arap Baharı protestolarının Yemen'in başkenti Sana sokaklarında yayılması üzerine, Devlet Başkanı Salih, 2013'den sonra görevi bırakacağına söz verdi. Bu süreçte, Yemen ordusunda etkinliği bilinen Ali Muhsin

el-Ahmar'ın reformcu güçlerin safına geçmesi, Devlet Başkanı Salih'in gücünü daha da zayıflattı. Devam eden gösterilerde polisin ateş açması sonucunda 50'den fazla Yemenli yaşamını yitirdi; hükümette etkin görevlerde bulunan birçok bürokrat, bu süreçte göstericileri desteklediklerini açıkladılar (Arslan, 2015, 24)".

Saleh durumu kontrol edemedi ve muhaliflerini baskı altına almak için elindeki silah ve gücü kullanamadı, özellikle El Cezire Kalkanı kuvvetleri tarafından kontrol edilen bölgelerde El Kaide üyelerinin çoğu hapisden kaçtı. El-Kaide saflarını yeniden düzenledi ve Yemen ordusunun silahlarının çoğunu kontrol edebildi. ABD kuvvetleri dronlar ile El Kaide'yi hedef almaya başladı. Saleh, Başkanlık sarayındaki camide namaz kılarken saldırıya uğradı, yanıklara ve yaralanmalara maruz kaldı. Tedavi için Suudi Arabistan'a gitti. Saldırıdan üç ay sonra, Eylül ayında evine döndü ve krizi çözmek için bir dizi Körfez ülkesinin arabuluculuğunda başkan yardımcılığı görevinden ayrıldı, Saleh'in görevden istifa etmesinden sonra Yemen'de seçim yapıldı.

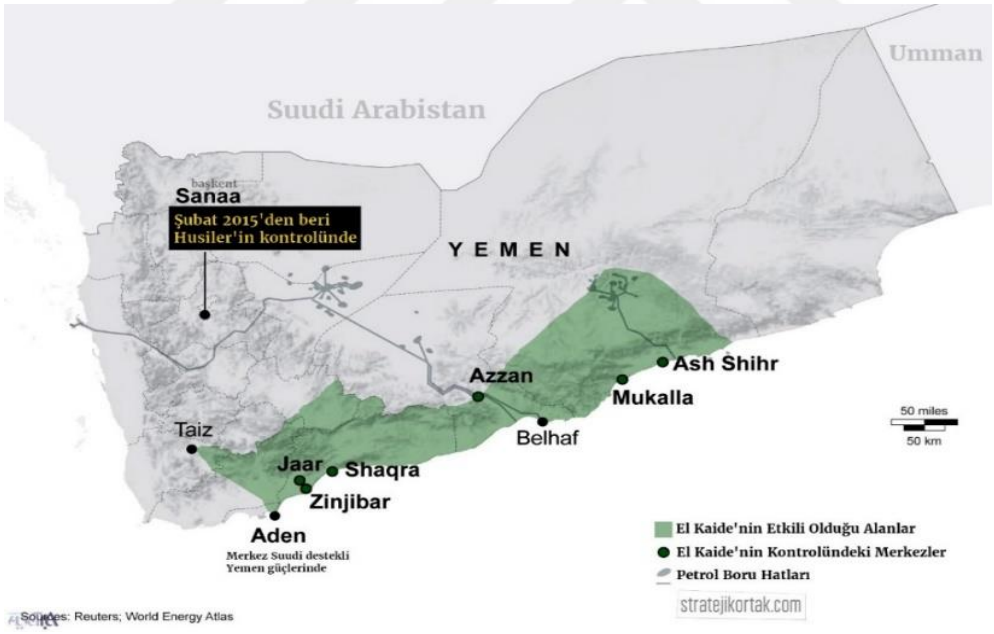

Resim 14: Ali Abdullah Saleh, Suikast girişiminden sonra, Suudi Arabistan, 2011, 18×19 cm.

2015 yılında Suudi Arabistan, Yemen'de yönetimi yeniden kurmak için BAE, Sudan, Mısır ve diğer ülkeleri de içeren bir askeri koalisyon kurdu. Aynı zamanda İran, Husilere her türlü silahı sağladı ve deniz yoluyla gönderdi. 2016 yılında çatışma yoğunlaştı ve doruğa ulaştı, BM raporuna göre, ülkedeki hava bombardımanı ve kavga sonucu yüzlerce yaralı ve binlerce sivil hayatını kaybetti. "Yemen'de Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin iki yıllık geçiş süreci olarak gerçekleştirilmiştir. Ülkedeki muhalefet Hadi'ye iki yıl

içerisinde parlamento seçimi, anayasa ve seçim kanununda değişiklik yapması için ön koşul sunmuştur. Hadi'nin başkan olarak seçilmesinin ardından 2013 yılının Mart ayında Birleşmiş Milletler'in Yemen Özel Temsilcisi gözetiminde Ulusal Diyalog Konferansı başlamıştır (Semin, 2015, 2)".

Seçimlerden sonra Abdül Mansour Abd Rabbo yeni hükümeti Körfez devletlerinin desteğiyle kurdu, Ancak, yeni hükümet, halkın ne istediğini anlamadı ve Husilerin müdahale ettiği yerlere ve Yemen askeri güçlerine saldırdı. Husiler, yeni başbakan Abdul Mansour'u öldürmeyi planlarken Mansour ev hapsine alınarak ülkeden kaçmayı başardı. Fakat Saleh, yıllarca süren başkanlığından sonra iktidardan ayrılmak ve sıradan bir vatandaş olarak geri dönmek istemedi. Ali Abdullah Saleh Husiler ile müttefik oldu, bir süre onlarla çalıştı. Saleh, Suudi Arabistan'ın önderlik ettiği koalisyona karşı durdu, ancak Husiler ona istediği otoriteyi sağlayamadı. Saleh, Husileri, ülkenin birliğini yıkmak, mezhepçiliği yaymak, sivilleri öldürmek ve küçük çocukları savaşmak için kullanmakla suçladı.

Harita 5: Yemen'deki çelişen etki alanları, 2018, 45×50 cm.

Bu açıklamadan üç gün sonra Saleh Husiler tarafından öldürüldü. Ordu ve Husiler arasındaki çatışmalar devam etti ve durum kontrolden çıktı. "Yemen krizinde isminden

en çok söz ettiren Husiler son beş yıldır dünya gündemini oldukça meşgul eden bir vaka olarak karşımıza çıkmaktadırlar (Öztürk, 2019, 84)". Suudi Arabistan'la İran arasında uzun yıllar süren mezhep savaşı oldu. Bütün bu olaylar Yemen'deki bölgesel partilerin çeşitliliği, Yemen içindeki savaşçı partilerin artması, bölünmeler ve Suudi-İran çatışmasının yoğunlaşması bölgede silahlı bir hizip tarafından yönetiliyordu. Suudi Arabistan ve Yemen arasında kontrol edilmesi zor olan uzun bir dağlık sınırın varlığı, Husiler'in gücünü artırıyordu. "Aslında ABD'nin 2003 Irak işgaliyle birlikte İran'ın Bağdat, Şam ve Beyrut üzerindeki nüfuz alanının genişlemesi ve bunun Yemen'e kadar uzanması, başta Suudi Arabistan olmak üzere Körfez ve Arap ülkelerini tedirgin etmektedir (Semin, 2017, 91)".

Son Husi saldırısı 2019'da, dünyanın en büyük petrol şirketi olan Saudi Aramco'ya karşı gerçekleştirildi. Birkaç füze ve 15 gün boyunca Suudi Arabistan'ın petrol ihracatının askıya alınmasına yol açan bir dron saldırı hedeflendi. ABD ve Avrupa ülkeleri El-Kaide'nin büyümesinden ve saldırıların yeniden başlatılmasından korkuyordu. Yemen'in Aden Körfezi'ndeki konumu, bölgedeki deniz ticareti için hayati bir koridordu. Protestolar Ocak 2011'de patlak veren devrimle birlikte anlamlı bir siyasi değişim ve geçim kaynaklarının iyileşmesini umuyorlardı ama olmadı ve kaos ortamı daha şiddetli bir şekilde devam etti.

Resim 15: Çocukların savaşa katılımı, Yemen, 2016, 20×21 cm.

2. BÖLÜM

ORTADOĞUDA SANAT VE SAVAŞ İLİŞKİSİ

Sanat tarihinin tüm dönemlerinde savaş konusu yer almaktadır, Tarih öncesi mağaralardaki insan çizimlerinden itibaren sanat ile savaş arasında bir ilişki olduğu görülür. Bütün medeniyetlerde, savaş ve politika sanatın değişmez konuları arasındadır. Tarih boyunca, savaş nedeniyle ortaya çıkan şiddet, insanın içindeki gizli canavarın açığa çıkmasına neden olmuştur, savaş sadece insanlar arasında değil, insanın doğa karşısında kendisini tehlikelerden korumak için yaşamın bir parçası olmuştur. İnsan medenileştikçe kültürünün gelişmiş ama insan gelişmemiştir, insanın hem doğaya hem de insana yaptığı şiddet ilkelliğin bir göstergesi olarak halen devam etmektedir.

20. yy'da yaşanan iki dünya savaşından sonra sanatçıların savaşları, çatışmaları ve toplumda bıraktığı travmaları sanatın aracılığıyla ifade etmeyi, dışa vurmayı topluma karşı bir görev ve sorumluluk olarak kabul etmektedirler. Bu düşünceyle üretilen sanat eserleri toplumsal hafızaya bırakılmakta, gelecek kuşaklar için toplumsal bellek oluşturmaktadır. Toplumsal acıları ve travmaları anlatan sanat üretimleri geleceğe bir referans oluşturmasının yanında sanatçılar için de duygu ve düşüncelerin sanat yoluyla dışa vurulduğu bir özgürlük, bir varoluş alanı olmuştur. "Savaşlar, yüzyıllardır toplumların yer değiştirmelerinde ve kültürler arasında etkileşimlerin ortaya çıkışında etkili olmuştur. Çok geniş coğrafyalara yayılan insan topluluklarının arasındaki çekişmeler, beraberinde insanoğlunun kolektif belleğini de oluşturmuştur (Aslan, 2016, 47).

Sanat ve toplum arasındaki ilişki; çevre ve mekândan ayrı düşünülemez, çünkü yaşanan mekân, olayların hafızada kalması için hatırlatıcı bir öge olarak yer alır. Hiç şüphe yok ki savaş, tarihin şafağından günümüze kadar insan varlığına özgü kaçınılmaz bir fenomendir. İnsanlık tarihinde, tüm medeniyetler ve toplumlarda savaşın var olduğunu söyleyebiliriz. Bu teze konu olan savaş kavramı ve yarattığı travmanın dışavurumu, toplumsal bellekteki izleri ikibin yılı sonrası Ortadoğu ülkelerinde yaşayan sanatçılar için de kaçınılmaz hale gelmiştir.

Savaşlar durmaksızın sürmektedir. Savaşların tekrar etmemesi ve barışçıl bir dünya için sanatçılar savaş suçlarını, savaşın yol açtığı yıkımı ve insanların travmalarını sanat yoluyla göstermek istemektedirler. Savaşı, yıkımı ve acıyı yaşayan sanatçıların eserlerine ilham kaynağı olan bu trajedidir. Sanatçının yaşadığı öfke, kayıp, hüzün, ölüm gibi travmatik olaylar yaratım sürecini kışkırtır. Çünkü sanat, insan ruhu için bir tedavidir.

Sanatçılar yaralarını sarmak, kendilerini rehabilite etmek için duygularını dışa vururlar. Ortadoğudaki sanatçıların çalışmalarına baktığımız zaman patlayan bombalar, parçalanmış bedenler ve harabeye dönmüş kentler görüyoruz.

Sanat savaşa karşıdır. Sanatçılara iyi ve barışçıl bir dünyanın mümkün olacağı umudunu verir. Savaşın vehametini ve kötülüğünü yansıtarak umut ve iyimserlik dünyasına taşımayı dener. Bu duygu durumu halklar arasında kan dökülmesini durdurmak, baskı ve zulüm karşısında mücadele etmek için moral verici olur.

Tarih boyunca sanatçılar, savaşın, dehşetini ve yol açtığı psikolojik hasarı dışavurmak, somutlaştırmak için heykel, resim ve birçok sanat yapma formu kullanmışlardır. Amerika'daki ve Avrupa'daki çağdaş sanat müzeleri, 20. yüzyılın travmasını belgeleyen eserlerle doludur. Sanatın protest bir yanı da vardır, sivil toplumun siyasi ve sosyal olarak desteklenmesine katkıda bulunmuştur. Örneğin; Arap Baharı sırasında rejime karşı yazılan şiirler, resimler ve sanat çalışmaları vardır. Bombalanan müzeler, galeriler olduğunda sanatçılar eserlerini sergileyecek yer bulamadıkları zaman sokakta, duvarlara resimler yapmaktadırlar.

"Açık kamusal alanda protest sanat eylemleri, sanatın sokağa taşındığı edimler olarak grafiti, stencil, posterler, performanslar gibi farklı üretim biçimlerini kullanarak, alışılmış ve mutlak bir mekan içerisinde yer almayan sanat biçimleri olarak ortaya çıkmaktadır (Bozdağ, 2014)".

Mısırlı sanatçı Mokhtar eserlerinde devrimci ruhu canlandırdı, örneğin 1909 yılında İngilizlerin Mısır'ı işgaline karşı direnme ve mücadeleyi yansıtıyordu. Mahmoud Mokhtar, Mısır sanatında öncülerden biri olarak ortaya çıktı, 1912 yılında düşünce ve sanatta özgürlük çağrısında bulundu, Mokhtar, Mısır'da Devleti devirmeye teşvik etmek ve valiyi vurmak suçundan hapse atıldı. Mısır'daki İngilizlere karşı birçok gösteriye katıldı. Özgürlüğü savunan ve köleliğe karşı duran birçok heykeli bu güne kadar ayakta kalmıştır. Bu heykeller den en ünlüsü bir Mısır Rönesans Heykelidir. Sanatçının adında bugün bir çok müze vardır. Sanat Fakültesi öğrencileri veya sanatçı adaylar için kendisi büyük bir referans kaynağı olarak kabul edilir.

Resim 16: Mahmoud Mokhtar, Mısır Rönesans, Kahire, 1928.

“Antik Mısır’dan Ortadoğu’ya, Antik Yunan uygarlıklarından orta çağa kadar sanat ile siyaset/iktidar, iç içe geçmiş hatta sanat, siyasetin/iktidarın denetimine girmiş ve ona hizmet etmiştir. Tarih boyunca siyasal ve dinsel iktidar odakları sanattan yararlanmış hatta sanat ve siyaset birbiri ile karışmış ve iktidarlar sanatı, toplumların yönlendirilmesinde etkin bir iktidar aracı olarak kullanmayı ihmal etmemişlerdir. Dolayısıyla Antikçağdan modern çağa kadar sanatın işlevselliği geçerli olmuş ve sanat, toplumsal amaçlar için kulanılan bir araç işlevi görmüştür (Akyol, 2019, 1083)”.

Savaşlar, sanatçıya toplum vicdanında görevler ve sorumluluklar yüklemektedir. Ramses Younan gibi sanatçılar hapis yatmayı ve devlet şiddetini göze alarak bu sorumluklarını yerine getirmişlerdir. Çünkü sanat, ayna gibi gerçekçiliği yansıtır bunu bazen direk gerçekçi bir betimle ile yaparken bazen de sembolik anlatım ve metaforlarla yapar.

1973 Mısır İsrail savaşıyla ilgili Mısırlı sanatçılar resim, şarkı, film, tiyatro gibi birçok dalda sanat yaptılar Savaş olaylarının aktaran resimler yaptılar ve Mısır halkının acılarını belgelediler. Bar Lev Hattı ve kanalının karşısına geçen Mısır güçlerini desteklemek ve onlara moral vermek için çaba sarf ettiler. Ocak 2011 devrimiyle birlikte grafiti sanatı öne çıktı, ancak Mısır hükümeti grafiti yapan sanatçıları takibe alıyor ve hapisle cezalandırıyordu. Sanatçılar, çalışmalarda ifade özgürlüğü ile devletin sansürünü yıkmak için her türlü riski göze alarak grafiti yapmaya ve direniş ruhunu yükseltmeye devam ettiler. Irak 1958'den bugüne kadar savaşlar yaşayan bir coğrafyadır. Sanatçılar bu savaşları çalışmalarına konu edinmişlerdir. Hükümet kendilerine karşı sanat faaliyeti yapan sanatçıları idam etmiştir.

1980 yılında İran-Irak savaşının başlangıcında birkaç sanatçı savaşa karşı oldukları için hapishaneye gönderildiler, 1985 yılında, Irak hükümeti sanatçıları savaş zaferlerini anlatan eserler üretmek koşuluyla serbest bıraktı. 1991'deki İkinci Körfez Savaşı sırasında, birçok Iraklı ve diğer ülkerden sanatçılar savaşa karşı çıktılar. Bu sanatçılardan 1944 yılında Bağdat'ta doğan Layla Al-Attar çocukluğundan beri resim yapmayı çok sevmektedir. İlk ödülünü yedi yaşında kazanmıştır Irak Ulusal Sanat Müzesi'nin direktörlüğünü yapan sanatçı birçok ödüller kazandı. Irak'taki gerçekliği yansıtan sanat eserleriyle Irak'ta çok popüler olmuştur. Savaşı reddeden Al-Attar Bağdat'taki Rashid Hotel'in girişinde ABD Başkanı George W. Bush'un resmini çiziyor. Bu resim ile yapılan protestoya karşın evini ABD uçakları bombalayarak onu ve kocasını öldürmüştür. Ölümünden sonra, "Bağdat rüyasının şehidi" olarak adlandırıldı, 2003'te ABD'nin Irak işgalinden sonra yaptığı resim ABD güçleri tarafından kaldırıldı.

Resim 17: Layla Al-Att, Suçlu Bush, Bağdat, Irak, 1991, 20×30 cm.

2003 yılı sonrasında Irak'ta tüm sanatçıların devlet sansürü olmadan, özgürce üretim yapmaları için bir ortam doğdu. Fakat El Kaide'nin ortaya çıkması ile bu barış ortamı tehdit ve güvencesizliğe yerini bıraktı. Ancak sanatçılar eserler üretmeye devam ettiler ve El Kaide'nin Irak'taki vahşetini eleştirdiler. Sanatçıların çoğu El-Kaide tarafından öldürüldü: Hadi el-Mehdi 44 yaşında evinde El-Kaide tarafından öldürüldü. Halil Al-Zahawi 61 yaşındaki, Arapça Hat Sanatı Okulunun kurucusu, 2007'de Bağdat bölgesinde evinden ayrılırken bilinmeyen silahlı kişiler tarafından pusuda öldürüldü. Komedyen Walid Hassan, 2006'da El Kaide ve Irak'ı iç savaşa sürükleyen ABD işgal güçleriyle dalga geçen bir program sunduğu için öldürüldü.

1948'deki İsrail işgalinden bu yana Filistinli sanatçılar yaşadıkları işgali zulmü yansıtıyorlar. Suriye'de yaşayan sanatçılar da aynı savaş acısını yaşadı. Esad rejimine desteklenen ve Suriyeli muhalifler tarafından öldürülen genç sanatçı Mohammed Rafi gibi. Devrime verdiği destek ve Beşar Esad rejimine karşı durduğu için öldürülen sanatçı İbrahim el-Karkuşa.

2.1. İŞID'IN SANAT ESERLERİNE ZARAR VERMESİ

Sanat ve kültüre ait eserler sadece bir ülkeye ait değildir tüm insanlığa aittir. Tarihsel ve insani değerlere ait bu eserler, dokunulmaması gereken anıtlar, insanlık mirası olarak ne pahasına olursa olsun korunmalıdır.

"İnsanlık tarihine oranla kısa bir geçmişi olan uluslararası hukuk son yüz elli yılda önemli bir gelişim göstermiştir. Bu gelişimin bir parçası olarak uluslararası arenada, insanlık mirası niteliğindeki eserlerin korunmasına yönelik birtakım sözleşmeler imzalanmış ve imzacı olan devletler hem kendi ülkelerinde hem de diğer ülkelerde bulunan eserleri koruma yükümlülüğü altına girmişlerdir. Özellikle geçtiğimiz yüzyılda yaşanan iki büyük dünya savaşı ve seksenli yıllardan itibaren OrtaDoğu'da ve Afrika'da yaşanan iç savaşlarda çok sayıda eserin zarar gördüğü, yerlerinden edildiği ya da bütünüyle yok edildiği görülmüştür. Bu gerçek karşısında uluslararası toplum, söz konusu eserlere yönelik saldırı eylemlerini uluslararası suç, bir savaş suçu olarak kabul edip uluslararası ceza yargılamasının konusu haline getirmiştir (Yavuz, 2017, 166)".

1954 Lahey sözleşmesine göre, tarihi ve kültürel anıtların silahlı çatışma durumunda evrensel kültür varlıkları olarak korumaları amaçlanıyor. Tarihi, sanatsal, kültürel, mimari eserler ve müze binaları, dinsel veya dinsel olmayan arkeolojik siteler, tarihi veya sanatsal değeri olan yapılar, koleksiyonlar, eserler, el yazmaları, kitaplar, tarihi ve

arkeolojik değeri olan diğer nesneler gibi büyük kültürel mirasın tüm taşınabilir veya taşınmaz malları korunmalıdır. Bilimsel kitapların koleksiyonları ve çeşitli halkların mirasının korunması önemlidir çünkü bu koruma belirli bir ülkeye değil, tüm dünya halklarına aittir. Herhangi bir savaş veya çatışma durumunda, saldırıya uğrayan ilk şey arkeolojik yerlerdir. Mao Zedong devrim yaptığında Çin'deki tarihi, arkeolojik alanların çoğu, finansal sermaye için tahrip edildi, 1944 yılında, İkinci Dünya Savaşı sırasında, eski Polonya şehri olan Orso şehri, Alman ordusunun Polonya'daki tüm arkeolojik bölgeleri bombaladığı yerde imha edildi.

IŞİD, El-Kaide ve diğer terör örgütlerinin insanlığa ait kültürel yapıları ve eserleri imha ettiğini, tarihi, dini mabetlerini yakıp yıktığını biliyoruz. Irak, Suriye, Libya, Yemen'da İŞID, İslam dini tarafından yasaklanan putlar olarak gördükleri heykelleri yıkmıştır. Asıl amaç, tüm tarih ve uygarlıkları yok etmek ve bölge halkının diğer halklarla arasındaki tarihi bağlantıyı kesmektir. Savaşlar sadece savaş alanlarını etkilemez, şehirlerin altyapısından, medeniyetlerin simge yapılarına kadar uzanır. Orta Doğu, son yıllarda arkeolojik alanların büyük bir bölümünü tahrip eden krizlere, devrimlere ve iç savaşlara tanık olmuştur. "Tarihin eski çağlarında Ortadoğu'da huzur, düzen ve refahı sağlamak için gerek Mısırlılar gerekse de Sümerliler egemenlik kurmaya çalışmış ancak tam olarak başarılı olamamışlardır (Deniz, 2012, 151)".

Irak'ın arkeolojik özellikleri iki aşamada yağmalandı, çalındı ve tahrip edildi, birinci aşama: ABD'nin 2003'te Irak'ı işgal etmesinden ve çeşitli türlerde Irak kuvvetlerinin ortadan kaybolmasından sonra bir güvenlik boşluğu meydana geldi. Zayıf karakterli örgütlü çeteler tüm devlet mallarını çaldı, Başkanlık saraylarının çalınması, bankalar, hastaneler, tüm devlet kurumları ve hatta hayvanat bahçesi bile talan edildi. Saddam Sanat Müzesi ile Babil, Musul, Ur, Kut ve Basra müzelerinin içindeki eserler çalındı, Irak Milli Kütüphanesi yakıldı. Ortadoğu'daki en büyük müze olan Irak Ulusal Müzesi, Mezopotamya, Asur, Babil, Sümer uygarlıklarının tarihini temsil eden binlerce esere sahipti. II. Nebukadnezar de dâhil Sumer ve Babil, M.Ö. 3200 yıllarına dayanan Kutsal Uruk, dünyadaki en önemli arkeolojik koleksiyonlardan biriydi. Irak'ın kuzeyinde, M.Ö 2300'e kadar uzanan Akad İmparatorluğu dönemine ait bir bronz heykeller, müzeden yağmacılar tarafından ABD birliklerinin gözü önünde çalındı ve suçu önlemek için hiçbir müdahalede bulunmadılar.

Irak Ulusal Müze müdürü Donny George Youkhanna; "10 Nisan 2002'de müzede olanlar, Cambridge Üniversitesi'nde arkeolojide uzmanlaşmış bir arkadaşımdan konuyla ilgili

bilgi aldım. Bunlardan biri, Iraklıların anıtların değerini haketmediğini, bu nedenle onlarla nasıl başa çıkacağını bilmediğini söyledi: Bu nedenle, hırsızların çalıp Irak'tan çıkarmasına izin vermeliyiz, bir başkası, ABD kuvvetlerinin Bağdat'a girmesiyle oraya gitmek ve Irak Müzesi'nden istediklerini almak için gireceği günü beklediğini duyduğunu söyledi (Matar, 2001, 91)"dedi. Müzenin yanında bir Amerikan tankı vardı ve müze antikalarının çalınmasını durdurmak için halktan çok sayıda insan yardım istediğinde, Amerikan askerleri yardım etmeyi reddetti.

Resim 18: Irak Müzesi'nin girişinde bir Amerikan tankı duruyor, Bağdat, 2003, 18×21 cm.

ABD bölgede sadece petrol kuyusu, istihbarat merkezi ve güvenlik bakanlıklarını korumuştur Amerikalılar için bunlar arkeolojik alanlardan daha önemlidir. "Bağdat Müzesi'ndeki Sümer, Asur ve Babil uygarlıklarına ait 15.000 eser, Irak'ı işgal eden ABD ve İngiliz güçlerinin başını çektiği Koalisyon orduları gözetiminde, 10-13 Nisan 2003 günleri arasında, gayet planlı bir şekilde müzeden soyulup kaçırılmıştır (Artun, 2006, 224)". Mezopotamya medeniyetini yok etme girişimlerinin en büyük kanıtı budur. İşgal kuvvetleri kasıtlı olarak arkeolojik alanları askeri üslere dönüştürdüler. Bu suç, işgalden daha az önemli olmayan işgal suçlarına eklenir, bu alanların ve eserlerin kaybı insanlık için felakettir. Müzenin soyulacağından ve gizlice müzenin dışına birkaç parça taşınacağından emin olan personel bazı parçaları gizli bir yere yerleştirdiler. Çünkü hükümet, Amerikalıların kazanmasını sağlamak için müzeyi boşaltmayı reddetti ve müzeye hiçbir şey olmayacak dedi. Bazı eserleri korumak konusunda büyük cesaret gösterdiler. İşgalin ilk gününden sonra, cesur bazı insanlar, taşıması kolay parçaları evlerine koydular. Savaş bittikten sonra müzeye geri koydular. 2005'ten sonra çalınan

eserler yeniden ortaya çıkmaya başladı ancak Irak'ta değil, bir dizi Avrupa ülkesinde, Amerika Birleşik Devletleri ve Londra'da gösterildi. Iraklı yetkililer bu antikaları kurtarmak için çalıştılar ve çalınan birçok antika eşyayı geri aldılar, ancak birçoğu da bugüne kadar bulunmadı.

2014 yılında IŞID'in Irak'a girdiğinde Musul El Anbar ve Salahaddin de dâhil olmak üzere birçok alanın kontrolünü ele geçirdi. IŞİD, anıtların, mabetlerin ve diğer arkeolojik alanların bir dizi sistematik yıkımını gerçekleştirdi. IŞID 'in bu Vandal eylemleri savaşta yeni değildir Ancak yıkım teknikleri ve yer seçme yaklaşımı, önceki savaşlarda görülmeyen aşırı dini bir teoriye işaret ediyordu. İŞID'in bu eylemi rastgele bir yıkım değil aynı zamanda ideolojik bir yıkımdı amacı İslam'a uygun olmayan tüm izlerin silinmesiydi. En önemli alanlar tahrip edildi. IŞİD, her yerde ölüm ve yıkım yaratıyordu. Kiliseleri, dini türbeleri, tapınaklar ve arkeolojik yapıları İŞID bombalarla havaya uçuruyordu. IŞİD, Irak'ın en büyük ikinci şehri olan Musul'u istila ettiğinde şehirde, özellikle de Yunus Peygamber adına yapılan camiyi havaya uçurdu. Caminin altında bir türbe bulunuyordu ve bu Allah'a eş koşmak anlamına geliyor bahanesiyle havaya uçuruldu. Asıl neden ise; bu caminin altında hazine ve kültürel miras olmasıdır. Buradan aldıkları hazineyi ve tarihi eserleri milyonlarca dolara sattılar.

Resim 19: IŞİD'in, Peygamber Yunus Camini havaya uçurması, Musul, Irak, 2014, 15 ×18 cm.

Hatra bölgesi Birleşmiş Milletler tarafından Dünya mirası listesine eklendi. Musul şehrinin 8 km güneyinde bulunan Irak'taki en eski Arap krallıklarından biri M.Ö. 2.

yüzyılda kurulmuş, dört kral tarafından yönetilmiş ve yüz yıl boyunca devam etmiştir. Doğuda ve batıda bilinen mühendislik, sanat gibi mimari yapıları vardı ve ileri düzeydeydi. Saat kuleleri, oyma yazılar ve madeni paraları buldu, antik madeni paraları, altınları, eserleri ve taşınabilecek antikaları çaldıktan sonra satamayacağı veya başka bir yere taşıyamayacağı büyük heykelleri tahrip etti.

Nemrud antik kenti, Musul şehrinin güneyinde, Dicle Nehri'nin kıyısında, Musul kentine 32 km mesafede bulunuyodu. Nemrud M.Ö. 13. yüzyılda Kral I. Şalmaneser tarafından kuruldu. Nemrud 'un arkeolojik şehri, yirminci yüzyılın en önemli arkeolojik keşiflerinin hazinesi olan Asurlular uygarlığının doğduğu yerdi. Bu ülkedeki medeniyetlerin doğduğu yer ve Irak'taki en ünlü anıtlar kenti kare şeklinde tasarlayan çitle çevrili ve savunma kuleleri tarafından destekleniyordu. Çitin güney köşesinde Nemrud tepesi bulunur, çok sayıda Nimrud eserleri Irak'taki çeşitli müzelere taşındı, bazıları Fransa, Almanya ve Londra'ya taşındı. Irak'ta sadece bir dizi eserler ve birkaç insan başlı kanatlı Lamassu boğa kalmıştır. Sarayda nadir eserler hazinesini ve onlarca kilo altını IŞİD ele geçirdi ve sahayı tahrip etti, yol kenarlarındaki heykeller dağıldı şehir ağır makinelerle tarandı.

Resim 20: IŞİD'in Nemrud yakımından paylaştığı görüntüler, Musul, Irak 2015, 18×20 cm.

IŞID Hatra ve Nemrud kentleri kadar önemli, Asurlular dönemine ait mezarları ve Hacı Cuma Camii gibi bazı camileri havaya uçurdu. On dokuzuncu yüzyılda inşa edilmiş, Telafer kalesinin parçaları ve birkaç heykel İŞID örgütünün iki elamanı tarafında çekiçle yıkılırken çekilmiş 5 dakikalık videoyu tüm dünyaya gösterdi. İŞID, Narkal kapısının

yıkılması, çok sayıda değerli kitap ve binlerce nadir el yazması içeren Musul Üniversitesinin merkez kütüphanesini yaktı. 1951 yılında kurulan Nineveh'in tarih öncesi zamanlarının kalıntılarını, Asur şehrinin kalıntılarını ve İslam medeniyetinin eserlerini içeren Musul Müzesi'ni tahrip etti.

Resim 21: Musul Üniversitesi, Merkez Kütüphanesi, Savaştan önce ve sonra, Musul, Irak, 2010 – 2019, 23×45 cm.

Suriye hükümetinin bir dizi arkeoloji müze inşa etmesi ve ülke genelinde turistik yerlerin gelişimi, arkeolojik alanların geliştirilmesi ulusal bir gelir kaynağıdır. Turizm ve arkeolojik mülkün korunması yaygındır. Suriye halkı yıllarca turistlerle karşılaşmaya alışkındır. 2011'de Suriye'deki çatışmanın başlamasından bu yana, Suriye'deki arkeolojik alanlar tahrip edildi, soyuldu ve yağmalandı. BM raporlarına göre Suriye'de yüzlerce arkeolojik ve İslami yer vuruldu. Suriye, diğer bazı uygarlıkların yanı sıra, Roma ve Yunan uygarlıklarının tarihi yerlerini de içermektedir. Halep, birçok tarihi bölgeye ev sahipliği yapan ve Emevi Camii'ni çevreleyen eski pazarların yakıldığı en etkilenen şehirdir, Bu Suriye ordusu ile Suriye muhalefet hizipleri arasındaki şiddetli çatışmalardan kaynaklanıyor. UNESCO, Humus ve Şam Antik Şehrinin Halep Kalesi'ndeki antik arkeolojik pazarlar ve Palmyra kentindeki Roma Tiyatrosu, antik Haçlı kalesi gibi. Halep, Suriye'nin kuzeyinde yer alan nüfus bakımından en büyük valiliği olan şehirdir. Halep'in merkezi, çeşitli bölgeler arasında bağlantı kuran coğrafi konumuyla önemli tarihi şehirlerden biridir.

Halep Kalesi, şehrin merkezindeki bir tepenin üzerindedir. Yapımı Ortaçağ'a kadar uzanır ve Roma, Bizans, Eyyubi hanedanının kalıntıları üzerine inşa edilmiştir. Büyük kapıları olan dairesel bir merkezde, çitlerle çevrilidir. Ortaçağ'dan, on altıncı yüzyıldan kalma

Hristiyan binalar ve Emeviler döneminden kalma camiler ve Osmanlı Devleti'nin birçok bina ve camisi bulunmaktadır. Kaleyi ayırt eden şey, tarihin başında Halep'te yaşayan tüm uygarlık ve imparatorlukların, kaleye geometri veya mimari, süslemeler ve yazıtlar açısından bir şeyler eklediğidir.

“Öyle ki uzun süre İslâm dünyasının harikalarından biri kabul edilmiştir. Halep Kalesi yapay bir şekilde oluşturulmuş eğimi ile oval biçimli doğal bir höyüğün üzerine konumlanmıştır. Düzenli bir plana sahip bulunmamaktadır. Arazisi düz olduğundan şehrin etrafı hendek, dış ve iç sur şeklinde üçlü savunma sistemiyle donatılmıştır. Selçuklu döneminde surlar elden geçirilerek tamir edilmiş, yıkılan kısımları birçok kez onarılmıştır. Kalenin onarımı, yeni idarî, sosyal yapıların ve savunma yapılarının inşâsında Nûreddîn Zengî’nin ayrıcalıklı bir yeri bulunmaktadır (Ayan, 2017,)”. Silahlı isyancılar 2011'de Halep'i ele geçirdi ve en kötü çatışma Suriye ordusu ile kalenin içinde ve çevresindeki isyancılar arasında geçti, bu çatışmada kalenin büyük bir bölümü tahrip edildi. UNESCO, 1986 yılında bu kaleyi dünya mirası listesine ekledi.

Resim 22: Halep Kalesi, Savaştan önce ve sonra, 2006-2011, Halep, Suriye, 40×50 cm.

Halep Emevi Camii, kentin en büyük camilerinden biridir. İçindeki tarihi İslami simge yapılardan biridir. Bu cami, tarihin en eski şehri olan Halep'te Emevi dönemine (MS 96-716) dayanmaktadır, ancak bugün inşa etme emrini doğrulayan güvenilir bir kaynak

yoktur. Camiye girmek için dört kapı vardır, Tatarlar, Hülâgu Han liderliğindeki camiyi ele geçirdi ve camiyi yaktı. I. Baybars yeniden inşa etti. Suriye kuvvetleri ile silahlı çeteler arasındaki savaşlarda cami tekrar yakıldı ve minaresi tahrip edildi. Arkeologlar, minarenin mimari tarzını Akdeniz uygarlığının bir ürünü olarak tanımladılar. 1986 yılında dünya mirasları listesine alındı. Halep'i silahlı çetelerden temizleyip Suriye makamları, yüzlerce mühendisin katılımıyla camiyi tekrar restore etti.

Resim 23: Halep Emevi Camii, Savaştan önce ve sonra, 2008-2011, Halep, Suriye, 50×55 cm.

Birçok kilise ve dini okul yıkıldı. Maruni Kilisesi, Süryani Ortodoks Kilisesi, El-Shibani Okulları 12. yüzyılda kurulan dini ve kültürel merkezler yıkıldı, yakıldı Halep'te sağlam bir şey kalmadı.

Humus Kalesi: şehrinin eteklerinde yer almaktadır, Ortaçağ çatışmaları tarihinde en çok alıntı yapılan bölgelerinden biri, en güzel askeri kale olarak nitelendirilir. Binlerce savaşçının tahmini 30 bin metrekarelik alanı bulunan Suriye tarafını Akdeniz'e bağlayan deniz limanı görüşü ile karakterizedir. "Humus şehrinin göze çarpan en önemli yapısı kalesidir. Bu kale yığma bir tepe üzerinde taştan inşa edilmiş sağlam bir yapı olup, batıya açılan demirden bir kapısı vardı. Kalenin dört etrafında hendeği yoktu ve iç kısmında evler yer alıyordu. Ayrıca, kalenin iç kısmında oturan ve onun yönetiminden sorumlu olan bir dizdarı ile yeterli miktarda kale erleri vardı. Şehrin su ihtiyacı bir kanalla Âsi

nehrinden temin ediliyordu. Kalenin iç kısmında yer alan camisi (Camiü's-Sultan) geniş ve büyük değildi (Çakar, 2003, 378)".

Resim 24: Humus Kalesi, Savaştan önce ve sonra, 2008-2014, Humus, Suriye, 40×45 cm.

Palmira: Suriye'nin merkezinde, M.S 1. ve 3. yüzyıllarda en iyi dönemler arasındadır. Kuzeyden güneye ve doğudan batıya bağlanır. Adı M.Ö. on sekizinci yüzyılın resimlerinde yerlileri Kenanlar ve Aramiler'de belirtilmiştir. Çin ve Roma arasındaki İpek yolu hattında bir su vahası bulunduğundan, ticari kervanlar yolunda olduğu için, sokakları daha küçük düz çizgiler şeklinde tasarlanmıştır. Ekonomisinde, tarıma ve hayvancılığa güveniyordu ve tanrıça Baal'a ibadet etmek için hurma vahası adı verilen bahçeler ve tapınaklar inşa edildi. Kuruluşunun başlangıcında çölde su kaynağına yakın küçük bir köy olarak inşa edildikten sonra Arami tarihine geçti ve Babil devletinin yıkılmasından sonra bazı Araplar buraya gelmeye başladı ve zamanla Arap Emirliği oldu.

Palmira'ya saldırması sonucu IŞİD 2015'te şehri kontrol altına aldı ve arkeolojik alanları tahrip etti. "Guardian gazetesinin haberine göre IŞİD militanları, Suriye'nin antik Palmira kentinde çalışan ünlü arkeolog Halid Esad'ı, antik eserlerin yerini söylemediği için öldürdü. IŞİD militanları, onlarca insanın gözü önünde başını kestikleri Halid Esad'ın bedenini, kentteki ana meydanda bulunan bir direğe astı. Seksen iki yaşındaki Esad, elli yıldan uzun süredir Palmira'daki eserlerin korunmasından sorumluydu. Guardian'ın aktardığına göre, IŞİD bir aydır rehin tuttuğu Esad'ı, Palmira hazinelerinin nereye

götürüldüğü konusunda sorguya çekiyordu; ancak işbirliği yapmayı reddetti (eskop bülten, 2015)".

Baalshamin tapınağı tahrip edildi. Bu tapınak, Yunanlılar tarafından Zeus tanrısı olarak bilinen tanrı Baalshamin'e ibadet etmek için yapıldı. Baalshamin yağmur, cennet, dünya tanrısıdır. Bu tapınak MS 2. yüzyılda antik bir tapınak üzerine inşa edilmiştir. Tapınak, biri kuzey tarafında diğeri güney tarafında olmak üzere iki adet avludan oluşmaktadır, Her kaidenin üstünde dört taş kaidesi, yanlara dağılmış 15 sütuna ek olarak bir sütun vardır ve Roma dönemine aittir. Bu önemli ve güzel arkeolojik tapınak yetmişli yıllarda, restore edilmiş antik kuleleri olan bir tapınaktır. IŞID, 2015 yılında tapınağa patlayıcı fıçılar yerleştiren bir dizi insanı gösteren bir video yayınladı ve sonra havaya uçurdu. Çünkü çok tanrılığa çağrı yapıyorlar, Allaha ortak koşuyorlardı.

Resim 25: Baalshamin Tapınağı, Savaştan önce ve sonra, 2009-2015, Palmira, Suriye, 40×45 cm.

Roma Palmyra Tiyatrosu, MS 2. yüzyılda inşa edilen, Roma tarzındaki en güzel anıtlardan biridir. Yüksek sanatsal hassasiyetle yapılmış taş koltuklar ve yarım daire şeklinde dağıtılmış koridorlarla ayrılmış terasların varlığı ile karakterizedir, Tiyatroya girmek için beş kapı vardır, müzik ve trajedileri göstermek için kullanılırdı. Ölüme mahkûm olanlar ayrıca orkestra eşliğinde aslanlar ve kaplanlarla mücadele ettikleri bir güreş arenası bulunuyor. Yaklaşık 1500 kişinin her yerden izleyebildiği bir tasarıma sahip. Dekorasyonda seyircilerin sesine ulaşmak için kullanılan çok sayıda taş sütun ve

Kuzey kapısında dükkânlar ve restoranlar vardır. 1950'lere kadar kumlarla kaplı kaldı, Ancak yapılan kazılar sonucunda Roma medeniyetine ait birçok eser ve birçok teras keşfedilmiştir.

“Palmira’nın trajik yıkım hikâyesi 2015 yılının Mayıs ayında başladı. IŞİD güçleri Palmira yerleşim bölgesini ve antik kentini ele geçirdi. İki gün geçmeden, Esad kuvvetlerine mensup 300 kişiyi infaz etmek için örgütün burayı seçmesi elbette rastlantı değildi. Bir uygarlık mirasını yıkımla tehdit etmek, bu mirası “rehin almak”, medyada gövde gösterisi yapmak için büyük bir fırsattı (Yeğinsü, 2017)”.

Buradaki sahne sanat amaçlı kullanılırken İŞID’in gelmesiyle idam sahnesine dönüştürüldü, İslam olmayanların idamı bitince tiyatronun bölümlerini havaya uçuruldu. Bunu protesto etmek isteyen Rus Valeri Gergiyev Abisaloviç Orkestrası savaşın ölüm, yıkıma dikkati çektiği bir mektup yazarak bir konser düzenlendi.

Resim 26: Roma Tiyatrosu, Savaştan önce ve sonra, 2009-2015, Palmira, Suriye, 23×46 cm.

Idlib: Valiliği toplam Suriyeli antikalardan 30'unu içeriyor. Ebla Krallığı da dâhil olmak üzere, MÖ 5. binyıla kadar uzanan birçok arkeolojik yer İdlib alanında bulunmaktadır. Tell Mardikh’in Ebla “Ebla” “Beyaz kaya” mânâsına geliyor. Bölgedeki ilk yerleşimler Milâttan Önce 3500’lerde başlamış, beş asır sonra ilk krallık ortaya çıkmış, bu krallığın ardından iki kralllık daha kurulmuştu ve kralların hemen tamamının isimleri ile saltanat müddetleri de ortaya çıkmıştı. Kazılar devam ettikçe krallar ile vezirlerin sarayları,

kaleler, yerleşim merkezi ve bazı evlerin kalıntıları, ardından da kral ve hanedan mezarları ortaya çıkartıldı (Bardakçı, 2017)".

İdlip, askeri olarak 20'den fazla devletin kontrol ettiği bir yer olarak tekstil üretimi ile tanınan bir ticaret merkeziydi. Suriye ordusu ile El-Nusra Cephesi arasındaki askeri operasyonlara maruz kalmış ve bakım eksikliği nedeniyle büyük parçaların tahrip olmasına neden olmuştur. Silahlı hiziplerden kaçan halk yasadışı talana ek olarak arkeolojik yapıları sığınağa dönüştürerek sit alanın üstüne barınmak için küçük kil evler inşa etmişlerdir. Eserleri aramak için rastgele delme işlemleri yapmışlar, onları yiyecek almak için satmışlardır. Dünya Miras Listesi'nde kayıtlı İdlib'teki Ulusal Müze, Suriye'deki en önemli müzelerden biri olarak kabul edilir çünkü üçüncü binyıldan İslami çağlara ve M.Ö. çağlarından modern çağa kadar geçen süreyi belgeleyen sayısız eser içerir. 2014 yılında, Suriye ordusuyla silahlı bir grup arasında çıkan çatışmalar, mozaik yazıtların zarar görmesiyle müzenin bütün bölgelerinde yıkıma neden oldu.

Resim 27: Maaret el Numan, Savaştan önce ve sonra, 2007-2015, İdlib, Suriye, 23×46 cm.

Libya, örgütün suç eylemlerinden uzak değildi Örgüt ile Zliten kentindeki bazı kabile grupları arasında bir sokak savaşı başladı. Örgütün ana amacı, tüm Tasavvuf ya da Sufilik tapınaklarını yıkmaktı ve dini kabileleri savunmak için birtakım kabileler ile karşı karşıya kaldı. IŞID, camileri savunan kabileleri kâfir ve elçi olarak kabul etti. Bu yerlerden bazıları: *Abd As-Salam Al-Asmar* türbesi ve cami 1490'da inşa edildi. Libyalılar yüzlerce yıldır orayı ziyaret ediyorlardı. Tacura şehrinde şiddetli savaşlar sonucunda kütüphane ve Şeyh Muhammed Endülüs Camii yakıldı, mezarları kazdılar ve içindeki tüm değerli

içerikleri çaldılar. Orta Kütüphane'yi yakmanın yanı sıra İslam dünyasında en meşhur olan sayısız nadir kitap yakıldı.

Resim 28: Abd As-Salam Al-Asmar türbesi, Savaştan önce ve sonra, Zliten, Libya, 2012, 23×46 cm.

Murat Ağa Türbesi; Libya'da Trablus'u Hospitalier Şövalyelerinden kurtarmak için 1531'de Barbaros Hayreddin Paşa, askeri bir kuşatma başlattı. Uzun bir kuşatma döneminin ardından, komutan Turgut Reis burayı ele geçirdi ve Murat Ağa, Trablus valisi oldu. Murat Ağa Camii M.S 15. yüzyılda Libya'da yapılan en önemli camilerden biridir. 2013 yılında silahlı kişiler kentin kontrolünü ele geçirdikten sonra, bu kültürel yapıyı mayın patlatarak tahrip ettiler.

Resim 29: Murat Ağa türbesi, Savaştan önce ve sonra, Trablus, Libya, 2013, 30×45 cm.

Yemen, tarih boyunca, sonsuz savaşlara ve çatışmalara tanık oldu. Arap Baharı'nın başlamasıyla karmaşıklığın ve çatışmaların artması sonucunda Yemen'in önemli arkeolojik yapılarının çoğu zarar gördü. Yemen'deki en ünlü krallıklardan biri olan Sheba Krallığı, Aden'de Maîn Sa'dah, Ma'rib'deki Hadramut gibi bir dizi sarayın yanı sıra Dar el-Hacer, Ghumdan Sarayı, Meryem Kilisesi, Mary Garrison Kilisesi gibi çeşitli tarihi kiliselere ev sahipliği yapmıştır. Bu bölgede yıkılan en önemli tarihi ve arkeolojik alanlar *Sira Kalesi*; antik Aden kentinin en önemli kalelerinden biridir ve çağlar boyunca şehrin yaşamında savunma rolü oynamıştır. Kenti koruyan kaleye kentin adı olan Sira verilmiştir. Bu kale tarih boyunca birçok işgalle karşı karşıya gelmiştir ve halkın direnmesinin bir sembolü olmuştur. Sira kalesi, Suudi liderliğindeki askeri koalisyon tarafından yapılan hava saldırış sonucunda tahrip edilmiştir.

Resim 30: Sira kalesi, Savaştan önce ve sonra, Taiz, Yemen, 2015, 35×40 cm.

Kahire Kalesi; Yemen'deki Taiz şehrinin en önemli dönüm tarihi mekânı Yolarak kabul edilir, çünkü oradaki medeniyeti yansıtır. İslam'dan önce yaşayan Maidil'in farklı dönemlerine ait birçok eseri burada bulunmaktadır. Yahya Muhammed Hamideddin döneminde Osmanlılar tarafından kullanılan önemli bir askeri bölge olmuştur. Sonrasında da askeri bir bölge olarak kalmaya devam etmiştir. Üs Husiler tarafından ele geçirildi onlarla savaşan koalisyon güçleri tarafından yakılarak kül haline getirildi.

Resim 31: Kahire kalesi, Savaştan önce ve sonra, Taiz, Yemen, 2016, 30×40 cm.

2.2. Ortadoğuda Öne Çıkan Sanatçılar

2.2.1. Irak'da Savaştan Etkilenen Sanatçlar

Musul'a dönüş

2014 yılından 2017 yılına kadar üç yıl süren IŞID'in Ninova kentinde halka ve tarihi eserlere, kültür varlıklarına verdiği zarar ve bölgede yaşanan askeri operasyonların sona ermesinden sonra Musul, umut ve yeniden inşası süreci ile hayata dönmeye başladı. Yıkılan her şeyin yeniden inşasına başlandı. Musul'a Dönüş sergisi, IŞID döneminin yıkımını ve yeni tasarımları somutlaştırdı. Sergide resim ve heykel ile diğer sanat yapma biçimlerine yer verildi. Ninov'in kurtarılmasının ardından, bu sergi ile eserlerin lansmanı yapıldı, Musul'da çeşitli sanatçılarının Güzel Sanatlar Fakültesinden bazı akademisyen sanatçıların ve diğer şehirlerden sanatçıların katılımıyla bir sergi gerçekleştirildi. Sergi, yurdışından Ürdün, Fas ve Lübnan'ın da katılımıyla büyük bir heyecan ve ilgi yarattı. Sergide güzel sanatlar fakültesinden genç erkek ve kadınların ilgi çekici çalışmaları ile kendilerini ifade etmeleri dikkati çekti. Sergiye katılan sanatçılar, çeşitli sanat yapma biçimleriyle beraber realizm, empresyonizm, sürrealizm ve kübizm akımlarını takip eden çalışmalar yaptılar. Sergi yeri olarak Musul Müzesi'ndeki Kraliyet Salonu seçildi. Çünkü IŞİD, Ninova kentinin kimliğini ve tarihini yok ederek parçalamaya çalışıyordu. Bu niyetle Güzel Sanat Fakültesi'nde ve Musul Üniversitesi'ndeki tüm heykelleri ve kitapları parçalıyordu. IŞİD, Kolejleri, kültürel ve arkeolojik merkezleri yaktı ve tahrip etti.

Sanatın, edebiyatın ve kültürün tüm bölümlerini içeren bu sergi ile Musul halkı yaşanan tüm acılara rağmen hayata neşe ile geri döndü. Aynı sergi Lübnan'daki Beyrut Müzesi'nde açıldı. Sergiye katılan bazı sanatçı ve eserleri şunlardır.

Manhal Al Dabbagh: 1955'te Musul'da doğdu, Irak, Grafik Sanatları, Resim ve özgün baskı çalışmalarıyla Irak içinde ve dışında pek çok sergiye katıldı. Sanatçı, çalışmalarında; daha iyi bir geleceği boyamak ve gerçeğe meydan okumak için resimler yapıyor, parlak renkler ve düz çizgilerden oluşan bir kombinasyon kullanıyor. "Merkezin sergiye katılma davetinin sanatçıların hiçbirini dışlamadığını, sadece merkezdeki sanatçılar arasında değil, kentin yakınlarındaki semtlerde yaşayan sanatçılarla bağlantıyı koruyarak taşradaki sanatçıları da dahil ederek sınırları aştığını vurguladı. Kültürel ufkun nasıl açılacağının düşünülmesinin yanı sıra, eyaletin sanatçılarına akranlarıyla, Irak eyaletlerinde veya ülkenin dışında olsun, bu sanatsal çapraz-beslenme alanını zenginleştirecek ve estetik pratiği hedefleyen ve onları daha fazla huzurlu kılacak çalışmalar yapıldı. Sanatçı, duygularını ifade ettiği araçların kullanımında farklılık gösterir, ancak sonuçta bu araçlar, toprağı ve şehri desteklemeyi kabul eder ve topluluğun, vicdan, tarih ve uygarlık noktalarının biraraya gelmesiyle, yaratıcı yönleriyle göz ardı edilemeyecek kültürel ve sanatsal farkındalığı vurgulamaya doğru hareket ettiğini fark eder (Jwad, 2019)".

Resim 32: Manhal Al Dabbagh, Acıya rağmen, Musul'a dönüş Sergisi, Beit Beyrut, Tuval üzerine akrilik, Musul, Irak, 2019, 200×220 cm.

Resim 33: Manhal Al Dabbagh, Güç ve neşe, Musul'a dönüş Sergisi, Musul, Tuval üzerine akrilik, Musul, Irak, 2019, 150×200 cm.

Khlief Mahmood; 1956 yılında Musul'da doğdu. 1979'da Bağdat Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nden lisans derecesi aldı, Irak Güzel Sanatlar Derneği ve Irak Sanatçıları Sendikası üyesidir. Khalif Mahmoud, akademik eğilime sahip bir ressamdır. Irak içinde ve dışında çeşitli sergilere katılmıştır. Resimlerinin ana eksenine, Musul doğasının cazibesi ve kadın haklarını savunma eğilimleri oturmaktadır.

"1970'lerden beri ve şimdiye kadar halkın yolunu takip ediyorum. Mevcut sergide çeşitli kelimeler var, resimlerimin çoğunda kadınlar ana odak noktasıdır, çünkü onlar benim için nefes aldığım yer, mekân ve özgürlük veren akciğerdir. Estetik içerik elde etmek için geleneksel semboller ve sayılar da birbirlerine eklenmiştir. Resimlerinde teşhisciliği, insanlığın insani bir değeri olarak teşvik etme yöntemini kabul edilmiştir. Sanat içeriğe hizmet etmeyen tamamen soyut olmaktan uzak, zihnin ele alındığı bir mesajdır. Ressam Khalif, sanatın teşvik ettiği araç olarak, insan varlığını sanatsal bir değer olarak değerlendirebilmek için resimlerinde gerçekçilik akımını seçti (Al-Rubaie, 2019)".

Resim 34: Khlief Mahmood, Şehitler zulüm ve ölüm Musul'a dönüş Sergisi, Tuval üzerine akrilik, Musul, Irak, 2019-2020, 180x260 cm.

Resim 35: Khlief Mahmood, Savaş sırasında ve sonrasında, Bir vatan içinde göç Sergisi, Suluboya, Amman, Ürdün, 2017-2020, 140×190 cm.

Qais Ibrahim: IŞİD Musul'a girdikten sonra arkeolojik alanları ve sanat eserlerini, heykel, kitap, resim veya sanatla ilgili herşeyi, duvar resimlerini bile yok etmeye başladı. Qais İbrahim kısa bir süre sonra Musul'dan başka bir şehre göç etmek zorunda kaldı. Gittiği yerde IŞID'ın acımasız eylemlerini resimleriyle somutlaştırdı. Kentin IŞID'den kurtarılmasından sonra şehre geri döndü, ancak her yerde cesetler ve antik heykellerin yıkıldığını gördüğünde çok şaşırmıştı. Bu yıkımı gördükten sonra, savaş kalıntılarından sanat eserleri üretmeye karar verdi. Şehrin enkazından metal tel parçaları, borular, demir, bakır ve diğer malzemelerden sanat eseri oluşturabilecek her şeyi topladı. Topladığı materyalleri eserlere, heykellere, küçük sanat eserlerine ve geometrik şekillere dönüştüren çalışmalar yaptı. IŞİD'in Musul şehrinde yaptığı zulümü felsefi bir görüşle kavramsal olarak ele alan sanat çalışmaları yaptı.

Resim 36: Qais Ibrahim, Çeşitli koleksiyonu, Musul, 2014-2018.

Wadhah Mahdi: Iraklı sanatçı,1975 yılında Bağdat'ta doğdu. Bağdat Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesinden mezun oldu. Suriye, Dubai, Mısır, Fransa, İtalya ve Amerika'da birçok sergiye katıldı, birçok eseri takdir belgesi aldı. Dışavurumculuk ekolünü takip eden çalışmalar yaptı. Wadhah başladığı şeyi sürdürmeyi ve Irak'taki zor duruma rağmen durmamayı ve sanatsal çalışmalarına devam etmeyi hedefliyor, Yaptığı resim çalışmalarıyla, tüm dünya halklarına Irak'ın yaşadığı savaşlar, iç çatışmalar, göç, ölüm, yıkım ve zulüm hakkında bir mesaj iletmektir. Çizimleriyle Irak halkının barışçıl olduğu mesajını aktarmaya çalışmakadır ancak şartların bazen onları savaşa zorladığını söylemektedir.

Resim 37: Wadhah Mahdi, Kurtuluş Meydanı, Tuval üzerine akrilik , 2019, 75×100 cm.

Resim 38: Wadhah Mahdi, Savaş kalıntılarının, Tuval üzerine akrilik, 2016, 100×120 cm.

Nabil Ali: 1980 yılında doğdu. Bağdat Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nden mezun oldu. Genel olarak Arap dünyasının gerçekliği ve özel olarak Irak halkı ile ilgili fikirleri ortaya koymak istemetedir. Olayları, insanların acısını ve savaşın kalıntılarını, toplum, düşünce ve sosyal doku üzerindeki etkilerini içeren sanatsal tablolara çevirerek resimlerinde tüm dünyaya mesaj iletmek için çalışmaktadır. Boyamak istediği konuya göre renkleri kullanıyor. Eserlerinde kadınların varlığına ve yaşadıkları acılara da dikkati çekmektedir. Resimlerinde sürrealist ve empresyonist ekolün birleşimi olan özel bir stil Kullanan sanatçı, Türkiye, Katar, Londra, Dubai ve diğer ülkelerde birçok sergi açtı, ayrıca birçok ödül kazandı.

Resim 39: NabilAli, Türk Restoranı, Tuval üzerine akrilik, 2019, 80×100 cm.

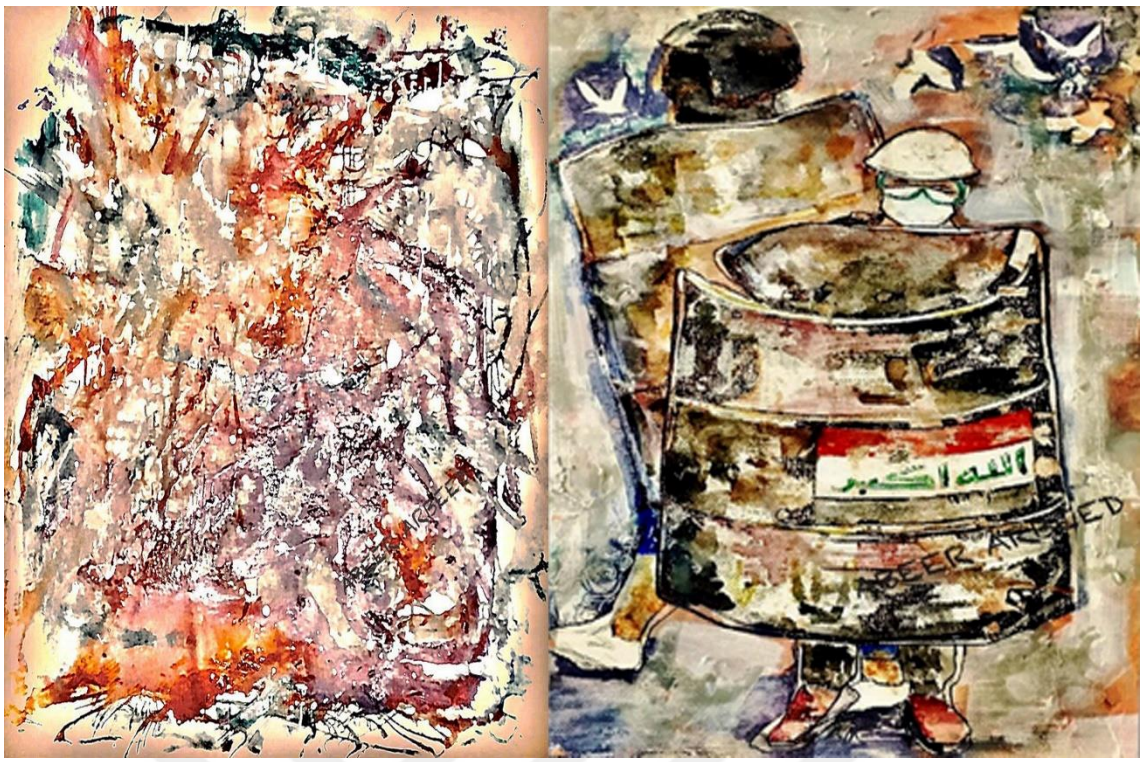

Resim 40: NabilAli, Kısacası, Tuval üzerine akrilik, 2018, 120×120 cm.

Abeer Arbeed; Lübnanlı sanatçı. Lübnan Ressamlar ve Heykeltraşlar Derneği (LAAPS) üyesidir. Güzel Sanatlar Fakültesi mezundur. Kendisine birçok uluslararası ödül ve takdir belgesi verilmiştir. Abeer Arabid, resimlerinde çizgi ve renk tekniğini yükleyerek kendine has bir uslup kullanmaktadır. Sanatçı, resimlerindeki alanları çizgisellik ve pentürle doldurduğu ince ve kalın bir minare ile kompoze ediyor. Abeer Arbeed, Arap dünyasının durumunu iç ve dış savaşların etkilerini, içinde yaşadığı gerçeği yansıtan sanat eserleri üretmektedir. Çalışmalarına bakarken gizemli bir belirsizlik ve kesintiye uğrayan çizgesellik göze çarpmaktadır. Çizgiler bazen dairesel ve dalgalanmalı, kesintili harmanlamalar şeklinde yansıtılır. Boyamalarında romantik renklendirme ve hareketlendirme söz konusudur. Akademik kısıtlamalardan ve gerçekçi betimlemelerden onları soyutlayarak kendi stiline dönüştürmeyi başardı.

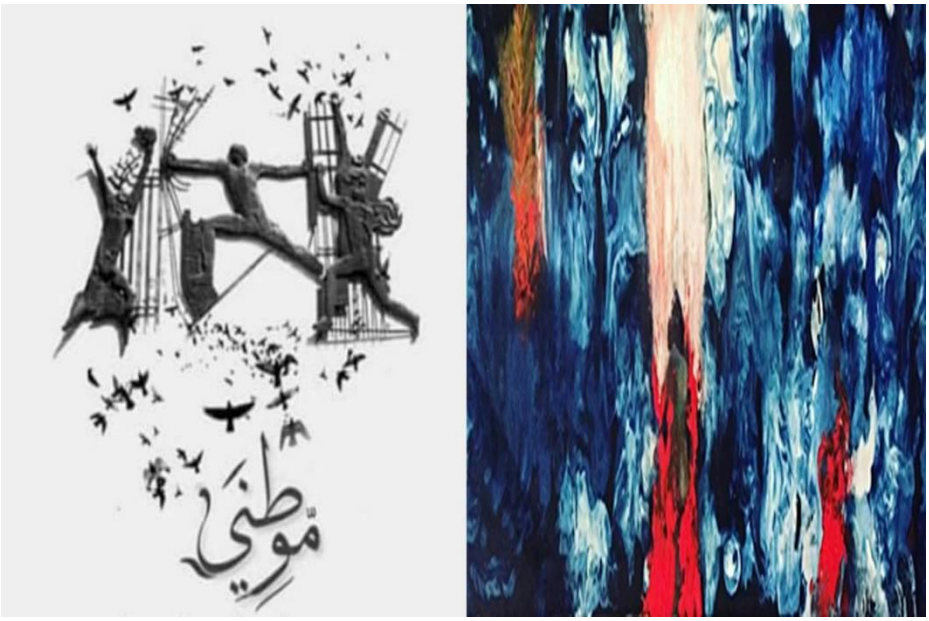

Resim 41: Abeer Arbeed, Uzlaşma ve savaştan kurtarma, Musul'a dönüş Sergisi, Tuval üzerine akrilik, Musul, Irak, 2019, 100×120 cm.

Resim 42: Abeer Arbeed, Irak devrimi, Tuval üzerine akrilik, Beyrut, 2019, 150×175 cm.

Zainab Jraidan: Zeinab Irak'ta doğdu. Annesi Laila el-Attar 1993 yılında ABD Başkanı George W. Bush'un resmini çizdiği bir evi bombalarken öldürüldü. Tıp Fakültesinden mezun olmasına rağmen, annesine olanların etkisiyle, annesinin resim sanatındaki kariyerine devam etti ve savaş nedeniyle ailesini kaybetmenin acısını yaşıyan insanların duygularını dışa vurdu. Resimlerinde duygularını kuvvetli renklerle anlatmayı seçti. Genel olarak kadın duygularını resimlerine aktardı. Iraklı kadınların yaşadığı zor durumları ve duygularını ifade etmek için resimler yaptı. Irak'ta uzun yıllar süren savaşlar ve IŞİD'in bombalamaları, özellikle de Bayram gecesinde gerçekleşen ve yüzlerce sivilin ölümüne neden olan Karada bombalamasını resmetti. Bombalama sonucunda Bağdat'ta bir alışveriş merkezi alanının, bir aracın infilak etmesi sonucu yüzlerce kişi öldü. Zainab Jraidan Resim 43'de görülen resimde bu konuyu ele aldı. İŞID tarafından gerçekleştirilen saldırda yüzlerce kişinin öldüğü bu saldırıyı tarihe not düştü.

Resim 43: Zainab Jraidan, Karada, Tuval üzerine yağlıboya ve dijital tipografi, Ürdün, 2016, 70×160 cm.

Resim 44: Zainab Jraidan, “Doğum”, Irak ve Ürdün Plastik Sanatlar Sergisi, Tuval üzerine yağlıboya, Amman, 2018, 160 × 200cm.

2.2.2. Suriye’de Savaştan Etkilenen Sanatçları

Suriye’de Arap Baharı’nın bitmediği, en ateşli yaşandığı dönem olan 2010 yılı sonrası, Beşar Orduya göstericileri ezmesi konusunda emir verdi. Küresel güçlerin müdahalesinin olduğu Suriye’de Arap bahar dokuzuncu yılına girdi. Dokuz yıldır devam eden iç savaşta

400 bine yakın kişi hayatını kaybetti. 9 milyon kişi ise evlerini terk etmek zorunda kaldı. Bu durum sanatçıları derinden etkiledi. Bazı sanatçılar her şeye rağmen ülkelerinde kalmayı seçerken bazı sanatçılar mülteci olarak başka ülkelere göç ettiler. Suriye'ye coğrafi konumunun güzelliği ve pitoresk doğası nedeniyle karasal cennet deniyordu. Suriye Orta Doğu ve etrafındaki turizm için ilk varış noktasıydı. Suriye'de, özellikle yıllar boyunca sinema, dizi film ve sanat galerilerinde sanat oldukça fazla yer buluyordu, ancak savaştan sonra her şey değişti, sanatçılar tarihsel semboller ve doğa resimleri yaparken savaşın yıkıcı gücünü tasvir etmeye her yerde kol gezen ölüm ve yıkımı çizmeye, boyamaya, resmetmeye yöneldiler. Suriyeli sanatçıların pozisyonları hükümet savunucuları ve muhalifler arasında farklılık gösterse de eserlerinin ortak bir amacı vardı: Suriye halkının trajedisini somutlaştırmak, dünya kamuoyuna seslerini duyurmak.

Houssam Alloum: Suriyeli ressam 1986'da doğdu. Şam'daki Güzel Sanatlar Fakültesi'nden fotoğraf ve yağlıboya resim uzmanlığı aldı. Rönesans döneminde nitel bir atılım yaratan ünlü resimlerden biri olan Mona Lisayı Süriyeli sanatçı Houssam Alloum, Suriye Lisa'ya dönüştürmek için farklı bir yöntem kullanmaya başladı. Sanatçının bu tabloyu çizmesinin nedeni, Halep'te evinin önünde bombardımanından dolayı bir kadının molozlardan çıkmasını izlemesidir. Yaşlı kadının yüzünden akan kan kendisinde büyük bir etki yarattı, bu sahneyi savaşın trajedisini ve sivillere verilen zararı yansıtan bir tabloyla somutlaştırmaya karar verdi.

Resim 45: Houssam Alloum, Suriye Liza, Tuval üzerine Yağlı boya, 2014, 140×160 cm.

Sanatçı, orada durmadı ve savaşın trajedisini tanımlayan teknik performanslarla anlamlandırmaya ve somutlaştırmaya devam etti. Ancak bu kez Rakka şehirinde yaklaşık sekiz yaşında Suriyeli küçük bir kızın fotoğrafından etkilendi. Savaş uçakları tarafından bombaladıktan sonra yüzü kanla kaplı çığlık atan küçük kızın acı ve dehşet içindeki hali bir ambulansta görtüntülendi. "Resmini 24 saatten daha az bir sürede tamamladı. Resmi boyamak için yeni bir tuval bulamadı ve ertesi güne kadar bekleyemedi eskiden çizmiş olduğu resmi silip üzerine yeni resmini çizdi (Al-Rifai, 2017)".

Resim 46: Houssam Alloum, Güzellik kraliçesi Al Rakka 2017, Kül zamanında sergisi, Tuval üzerine Yağlı boya üzerine, Suriye, 2017, 140×160 cm.

Miream Salameh: Suriyeli sanatçı Humus'ta doğdu. Musul Üniversitesi Humus Güzel Sanatlar fakültesinden mezun olana kadar hobi olarak resim yaptı. Suriye, İsviçre ve Avustralya gibi ülkelerde pek çok sergiye katıldı. Suriye devriminin başlamasıyla Suriye savaşının gerçekliğini ve genel olarak yaşam üzerindeki etkisini çizme eğilimindeydi, özellikle hapishanede tutulan kadınlar ve çocuklar, Suriye dışında ve içindeki diğer yerlere göç etmek zorunda kaldılar. Sanatçı, savaşta sanatın önemini vurguladı. Suriye rejimine karşı durduktan sonra ölümle tehdit edildiği için Suriye dışına göç etmek zorunda kaldı.

Resim 47: Miream Salameh, Rüya, Avustralya, 2017, 100×200 cm.

Resim 48: Miream Salameh, Ölüme, Sanatçı galerileri, Tuval üzerine akrilik, Avustralya, 2017, 150×175 cm.

Monif Ajaj: Suriyeli sanatçı 1967 yılında Deyri Zor'da doğdu. Güzel Sanatlar Enstitüsü'nden mezun oldu. Suriye devriminden önceki konuları Suriye halkına ve hükümetin politikasına aitti. Hükümetin muhalifleri hase atan tavrını ve ifade özgürlüğü kısıtlamalarını eleştirdi. Askeri barbarlığı eleştirdi. Sergilerin çoğu Suriye dışındaydı, 2009'da "Ürdün'deki Felaketten önce" başlıklı bir sergi düzenledi ve savaşın geleceğini

biliyor gibiydi. Resimlerinin çoğu Suriyelilerin yoksulluklarını ve cezaevlerinde çığlıklarını içeriyordu. Protestoların yoğunlaştığı yıl sonra Suriye'den ayrıldı. Fransa'ya yerleşti ve birçok resmini Suriye'de bıraktı. Yeni bir teknik aşamanın başlangıcında ürettiği resimlerde Suriye halkının geçimini temsil ediyor, ancak daha özgür bir dışavurum sergiliyordu. Sergiler açmaya devam etti, Fransa'da Premier Regard konulu son sergiydi.

Resim 49: Monif Ajaj, İnsanlar ve Rejimi, Premier Regard sergisi, Tuval üzerine akrilik, Bourg d'Abren, Fransa, 2016, 241×270 cm.

Resim 50: Monif Ajaj, hükümet başlığı, Premier Regard sergisi , Tuval üzerine akrilik, Bourg d'Abren, Fransa, 2016, 100×150 cm.

Nohad Halabi: 1968'de Majdal Shams, Golan Tepeleri'nde doğdu. Çocukluğundan beri kili sevdi ve bu alanda kendini geliştirmek için Güzel Sanatlar Fakültesi heykel bölümüne girdi. Herhangi bir üretime başlamadan önce bir tasarım veya fikir düşünmüyordu, sadece duygularını takip ederek çalışmalarını oluşturuyordu. Onun için ilham veren duygunun

varlığı ve güvenilirliği sanatsal değerden daha önemliydi. İşgal altındaki Suriyeli Golan'da yaşıyor olmasına rağmen, Suriye halkının duygularını ve savaştaki acılarını ve yaşadıkları zor koşulları, özellikle de politik sınıfın yoksulluk ve yozlaşmalarını hissediyor ve çalılışmalarına yansıtıyordu. Suriye halkına karşı duygularını seramik çalışmalarıyla ifade etti. Ancak çalışmalarının çoğu iki veya daha fazla parçaya bölünmüş bedenlerden oluşuyordu. “daha önce hiç görülmemiş bu kadar büyük acıyı gördüğü zaman, aramızda kim, "yarıya bölünme" deneyimini yaşamıştı? Diye sordu. Acı, bedenleri acımasızca yarıya böldü, vücudun bölümlerini, aynı ailenin üyelerini, aynı evin üyelerini ve aynı mahallenin insanlarını böldü, birbirinden uzaklaştırdı. Bir olması gereken toplumu parçalara ayırdı. Bu ağrılı ve şiddetli ayrılma, oluşturduğum ıslak kilin "yumuşak ve keskin" bir kesimi ile ifade ediliyor. Suriye gerçekliğinin trajik bir netliği karşısında aldığım tavır, daha trajik olanı ise bu trajediyi elek arkasından izlemekten başka hiçbir şey yapmayanlar, bu dünyanın ahlaki çöküşüdür. Bu elek, nesneleri küçük ve dağınık parçalara bölebilir. Bu aracı elek olarak kullanarak, göç ve diasporanın durumunu ifade etmek için her seviyede parçalanma ve haksız ayırım durumunu ifade etmek istedim (Khoury, 2018)”.

Resim 51: Nohad Halabi, Çeşitli koleksiyonu, Islak kil üzerine, Fransa, 2014-2018.

Khaled Daww: Suriyeli sanatçı Sanat eserleri koleksiyonunda sevgi ve umut mesajı veriyordu, ancak Suriye savaşından sonra Suriye hükümetine karşı olan muhalefetinin bir sonucu olarak bir süre hapishanede tutuklu kaldı, cezaevinden çıkınca Suriye'den ayrıldı ve Fransa'ya göç ettti. Çalışmalarında Suriye savaşı ve zülümünü, savaşın yaşamdaki yıkıcı etkisini yansıttı.

Resim 52: Khaled Dawwa, Şarj, özel malzemeler, Kil ve bıçak sergisi, Malakoff , Fransa, 2014.

Resim 53: Khaled Dawwa, Uluslararası koalisyon ve insanlık, Fransa, 2019.

Hala Alsyid: Doktorasını plastik sanatlar alınında sanat terapisi üzerine aldı. Çocukluğundan beri sanatla uğraşıyordu. Tüm dallarındaki sanat eserlerini seviyor ve sanatı soluduğu ruhun gıdası ve kişiliğinin bir parçası olarak görüyordu. Çizimlerinin temaları, özellikle Suriye'deki tüm ülkelerdeki aşk ve fantezi hikayelerinden ve genel durumdan alınmıştır. Mısır ve Fas dahil olmak üzere birçok ülkede Suriye'nin içinde ve dışında birçok sergiye katıldı. Eserlerini, empresyonizm, sürrealizm ve soyutlama gibi sanatsal alanları birleştirerek, gökkuşağının renkleri ile bağlantılı bir renklilik ve çokluk içinde ele almaktadır. Çalışmalarında insanı taklit eder, umut ve güç ruhunu besler. İnsani bir girişim olarak, Fas'taki Suriyeli mültecilere destek olan F.O.L sergisinde yer alan resimlerini bağışladı.

Suriye'de sanatın etkisi hakkında şunları düşünüyordu: "Sanat, kimliği korumanın bir aracıdır: Herhangi bir milletten herhangi bir bireyin okuyabileceği ve tercüme edebileceği olayların tarihsel kaydıdır, çünkü tüm halkların ortak dilidir. Sanatçı, halkının meselelerine adapte olduğu dünyaya bir mesaj iletme çabası içinde, yaşadığı durumu taklit eder ve farklılıkların hoşgörü ve kabulünü teşvik eden bir vizyon ve fikirlerin şekillenmesinde hayati bir rol oynayan bir sanat eseri ile somutlaştırır. Suriye plastik sanatı güçlüdür ve bugün geldiği yer küresel düzeydedir, Mevcut durum, genç sanatçıları ve dünyaya ayak uydurmalarını, gerçekliği perspektife göre çeviren eserlerle daha da kristalize etti (Fathi, 2019)".

Resim 54: Hala Alsyid, Suriye, Tuval üzerine akrilik, Suriye, 2016, 160×200 cm.

Resim 55: Hala Alsyid, isimsiz, Tuval üzerine akrilik, Tunus, 2018, 100×150 cm.

Hamad Al Henawi: Suriyeli sanatçı 1973 yılın'da doğdu, 1998 yılında Şam Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Fotoğrafçılık Bölümü'nden mezun oldu. Sanatçının ülkesine vermiş olduğu en az şey, sanatsal ihalesidir ve elbette bu, kendilerini feda eden insanlarla karşılaştırılmaz. Resimlerine Suriye savaşının dokuz yılı boyunca eşlik etti ve sanat eserlerini yansıtmak için tüm ağrılarını içerdi. Çünkü sanatçı, ülkesinin insanlarının veya dünyadaki herhangi bir insanın diğerlerinden önce ne etkilediğini görmezden gelemez çünkü sanatçı ilk önce insandır. Fas, Çin, Londra, Dubai'de birçok sergi açmıştır.

Resim 56: Hamad Al Henawi, Her şeye rağmen, Anılar Sergisi, Montreal, Franse, Tuval üzerine karışık teknik, 2016, 250×300 cm.

Resim 57: Hamad Al Henawi, Kağıt uçak ve umut, Suriye, Tuval üzerine akrilik, 2013, 200×350 cm.

Nizar Badr:Suriyeli sanatçı 1976 Latakya'da doğdu. Ressam, Taş Sadeqon olarak bilinen taşı toplayarak Suriye savaşının ve acısının bir örneğidir. “Yeterince taş topladıktan sonra bunları kent merkezindeki studyosuna götürüyor. Dağı bir ilham kaynağı olarak görüyor. Badr, eskiden taşları mukavvalarının üzerine yapıştırıyormuş. Ama şimdi yapıştırıcıyı pahalı bulduğu için, fotoğrafını çektikten sonra çalışmaları bozuyor."Tablolarımın fotoğraflarını çekiyorum. Bence bu, hem eserlerimi korumanın hem de başka insanlara ulaştırmanın en iyi yolu" diyor (Irshaid, 2017)”.

Eserlerinde herhangi bir renk kullanmaz, doğal renkler ve bu tür sanatta benzersiz olan ve çeşitli sanat eserlerinden yapılmış taş malzemelerden oluşan ve daha sonra sosyal paylaşım platformu Facebook'ta yayınlanan ve yeniden dağıtılan ve başka biçimlerde üretilen Fakir ve işsiz olmasına rağmen, resimlerini satmayı reddetti, çünkü onları bir halkın nedeni olarak görüyor ve bu eserleri takip eden hareketleri aşkı, göçü ve cinayeti içerdiğini düşünüyor, sanki taşları barış içinde yaşamak isteyen savaşı durdurmak istiyormuş gibi yapıyor.

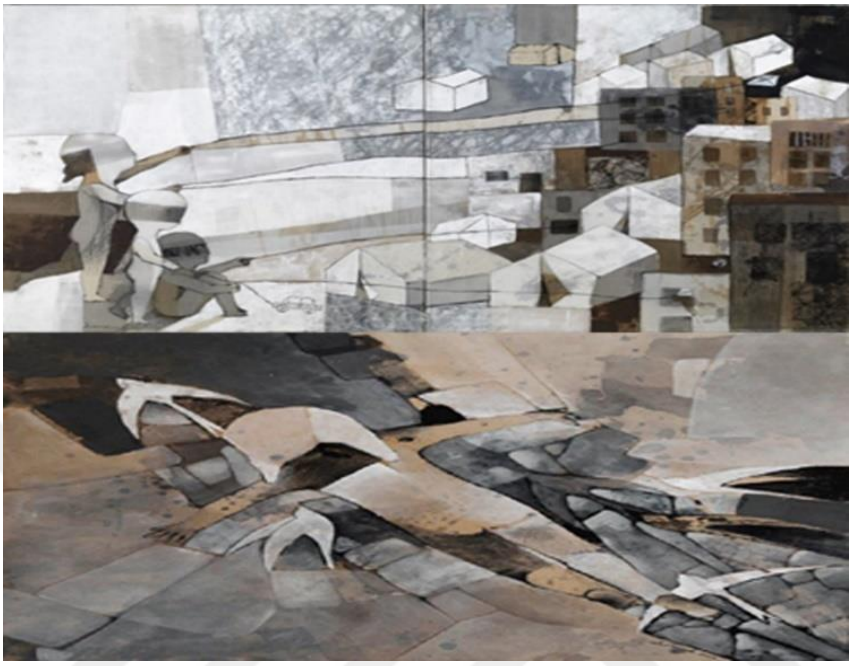

Resim 58: Nizar Badr, Toplu göç, Taşı birleştirerek, Suriye, 2015-2018.

ReemYassouf:1979'da Suriye Şam'da doğdu. Güzel Sanatlar Fakültesi Bölümünden mezun oldu. 2011'den sonra Fransa'ya mülteci olarak gitti. Sanatsal çalışmaları farklı bir yönlenmeye başladı ve konularının çoğunu Suriye'de meydana gelen ölüm ve yıkımdan aldı. Yapıtlarının temalarını, sosyal medya tarafından iletilen imgelerden alır ve halkını altüst eden karanlık ve ölümle yüzleşmek için beyaz ve renkleri kullanarak kendi tarzındaki sanat eserlerine dönüştürür. Fransa'daki birçok sanat sergisi ve Orta Doğu'daki bir dizi ülke ile duygularını dile getirdi.

“"Yaptığım iş, duygu karmaşasının ve tepkimenin sonucuydu, ancak teknik araştırması yapmadan, sanat eserine mekanik olarak hizmet etmek ve çalışma ihtiyacını geliştirmek zorunda değildi, bu yüzden çalışma alanım başlangıçta, çocukların gölgelerinin yıkılan evlerinin taşları arasında kaybettiği geniş alanlarla doluydu" Son yıllarda çalışmalarında gri ve mavi spektrumdan oluşan bir renk cümlesine ilgi duyuyor ve şeffaf bir sanatsal dilde ifade ediyor. Paris'teki "Serin Esintiler" sergisinde (2013) dünyaya insani mesajlar göndererek, savaş ve yabancılaşmaya, arzularına, isteklerine, ifade edilmelerine sahne

olan sahneleri aracılığıyla dünyaya gönderdi. Özgürlük fikrini taşıyan ve barış için doğmuş çocuklar için sonsuz dilekleri bırakan uçurtmalar, kuşlar, mektup zarfları ve merdivenler (Yassouf, 2016)".

Resim 59: Reem Yassouf, Geçici ağrı, Koleksiyondan Dans İçin, Serin Esintiler Sergisi, Tuval Üzerine Karışık Medya, Paris, Fransa, 2013, 100×100 cm.

2.2.3. Tunus'da Savaştan Etkilenen Sanatçları

Tunus'ta sert baskılar radikal sosyo-ekonomik gelişmelerle birlikte 23 yıl boyunca hüküm süren Bin Ali rejimi son erdi. 14 Ocak 2011'de, birkaç hafta hükümet karşıtı protesto gösterileri sonrasında Cumhurbaşkanı, ülkeden kaçtı ve Zeynel Abidin Bin Ali'nin ayrılması Tunus'taki siyasi değişimin ilk adımı oldu, Tunus Ortadoğu bölgesinde şu ana kadar kapsamlı bir demokratik konsolidasyon sürecinin gerçekleştiği tek ülkedir.Tunus'ta 2011 Yasemin Devrimi'nden sonra, çeşitli sanat dallarında yeni sanatsal üretimler aşaması başladı. Sanat eserlerinin pazarlanması için bazı Avrupa ülkelerinde ve Orta Doğu'da çok sayıda sanat galerisi ve şubesi açıldı. Tunus'a gelen sanatçılar için özel kompleksler, sanat atölyeleri ve sanat eserleri satışı için açık artırmalar ayrıca sanatçıların daha fazla sanat eseri üretmeleri için artan finansal destek Tunus plastik sanatlarını destekliyordu. Bu konuda çok sayıda kurumun açılması Tunus'un içinde ve dışında çok

sayıda sanatçının katılımıyla bireysel ve toplu sergiler ve sanat festivalleri düzenlendi. Bu festivallere katılan sanatçılardan bazıları:

Mourad Chaaba: Tunuslu sanatçı, 1970 yılında doğdu, ziraat mühendisliği okuduktan sonra, Tunus Moda Akademisi'nde moda tasarımı dersleri aldı. Modern Tunus sanat okulunun kurucularından sayılan sanatçı Adel Megdiche'den sanat öğrendi. Tunus halkının ülkedeki hükümet değişiminde desteklenmesi ve toplumun getirdiği kısıtlamalardan kadınların serbest bırakılması çağrısında bulunulması. "hiç şüphesiz son yıllarda en iyi ilerlemeyi kaydeden sanatçılardan biridir. Sanatçının zarif bir fırça kullanımı, soyutlamaları, renkler, estetiği ve derinliği birleştiren bir ifade biçimi vardır. Soukra kentintinde Sémia Achour Galeride 2015 yılında açılan sergisinde, sorgulayıcı kadın portreleri olan yeni bir dizi portrelerin başlangıcında olduğu gibi aynı zamanda, mutlu bir şekilde banyo yapan kadına adanmış olduğunu gösteriyor. bize kadının yeni bir vizyonunu sunuyor (Chaaba, 2019)".

Resim 60: Mourad Chaaba, Özgürlüğüne çıkar, Medine sergisi, 2015, Tuval üzerine akrilik, 100×160 cm.

Resim 61: Mourad Chaaba, kraliçeler ve egemenlikler, Semia Achour sergisi, 2011, Tuval üzerine akrilik, Tunus, 80×50 cm.

Halim Karabibene II: Tunuslu sanatçı 1962'de Bizerte'de doğdu ve 1990'lardaki sıra dışı çalışmalarından dolayı takdir edildi. Halim fikirlerinden dolayı uluslararası üne kavuşan çağdaş bir sanatçıdır. Halim, Tunus'ta Yasemin Devrimi'nden önce devlete karşı sanatsal alanda bir muhalifti. Çünkü Zine El Abidine'deki devlet değerli sanat eserleri satın alıyor ve onları gizli bir yere saklıyordu ayrıca Tunus Kültür Bakanlığı'nı başlatan sanatsal çalışmaları izlemesini yasaklamıştı. Sanat eserlerinin yapımında sanatçıların ifade özgürlüğü ve kısıtlama yasaklarına ek olarak, Tunus plastik sanatındaki tüm sanat kurallarına itiraz ettiği için Halim, Dada akım'ının tarzına benzetiliyordu. Tunus'taki çağdaş sanat müzelerinin bulunmamasından dolayı, Facebook sosyal medyada sanal bir müze kurdu ve düdüklü tencereyi müzesinin bir sembolü olarak seçti, çünkü sanatçının Tunus'ta yaşadığı baskı miktarını ve kendisine karşı uygulanan baskıcı yöntemleri sembolize ediyordu. Eserlerini diğer Arap ve Batılı sanatçılarla birleştirip yapıştırıyor ve çeşitli biçimlerde eserler üretiyordu.

Resim 62: Halim Karabibene II, “tencere " baskısı, Dakar, Senegal, 2018, 25×30 cm.

Resim 63: Halim Karabibene II, Eğlenceli bir dünya, Dubai Sanat Sergisi, Tuval üzerine Yağlıboya, Birleşik Arap Emirlikleri, 2019, 250×270 cm.

Mezhoudi Hamdi: Tunuslu sanatçı ve karikatürist 1991 doğumlu, Yapıtları, Tunus devrimi sonrası Tunus'ta ortaya çıktı ve Tunus devletinin sınırlama ve sansürü olmadan resimler yapmak istiyordu. Resimlerinde kendisini bulur, çünkü içsel duygularını ifade eder ve fikirlerini sanatı yoluyla alıcıya iletmeye çalışır. Eserleri gerçekçilikten soyutlamaya, grileşmeye ve gölgelemeye kadar uzanıyor. Ruhu plastik sanata geri kazandırmaya katkılarından dolayı birçok ödül kazandı. Tunus, Fransa ve Dubai’de, sonuncusu Frolsse sergisi olan, beklentilerini aşan başarı ve halkın katılımı ile plastik sanatın geri dönüşü umudunu yeniden kazandıran pek çok sergi açtı.

Resim 64: Mezhoudi Hamdi, kırılgan, frolsse sergisi, Tuval üzerine akrilik, Fransa, 2018, 140×170 cm.

Resim 65: Mezhoudi Hamdi, şiddet, , Kağıt üzerinde kağıt üzerine Tükenmez kalem ve Suluboya, Tunus, 2016, 180×172 cm.

Sahbi Chtioui: heykeltıraş, 1953 yılında Tunus'un başkentinde doğdu, Fransız Sanat Akademisine girdi ve mezun olduktan sonra Fas'ta bir süre yaşadı. Eserlerine baktığımızda, çeşitli işler ve onun fikrini ortaya koyma biçimini buluyoruz, ancak hepsi insan ilişkilerinin düzenlenmesiyle ilgili, Çocuk oyunlarıyla ilgili eserler, çünkü çocuklukta bir yoksunluk dönemi yaşadı ve ailesi onu çocukluk döneminde satın alamadı, bu da onu etkiledi, Bu nedenle serginin çoğunda oyuncaklardan ilham alan bir parça bulunmaktadır. Aynı zamanda genel duruma karşı isyan ve tüm biçimlerde savaşların ve

çatışmaların reddedilmesi bu çalışmalarında gördüğümüz şeylerin çoğunlukla bakır, Mermer ve Bronz kullandığı, Fransa, Türkiye, Tunus, Dubai ve birçok ülkede çok sayıda sergi açtı. “Benim mesajım insanlığa, sanat herkes içindir. Bazıları sanatı sever bazıları sevmez. Radikal İslamcılarda gördüm sanatı sevmeyenleri de ama benim heykellerimi gördükten sonra düşünmeye başlayan insanlar da gördüm. Bu sebeple sanat herkes içindir diyorum. Allah bize güzelliği, kutsal kitapları, inanç özgürlüğünü vermiştir. Sanat bunun için ve bütün insanlık içindir (Güçlü, 2015)’’ demişti.

Resim 66: Sahbi Chtioui, Barış kanadım, sevgi silahımdır sergisi, Istanbul, 2015.

Resim 67: Sahbi Chtioui, isimsiz, Tunus, 2013.

Nja Mahdaoui: Tunuslu sanatçı 1937'de doğdu, Roma'da sanat eğitimi aldı. kaligrafiyi grafik sanatı olarak kullandığı Arapça hat sanatını seven ve eserlerinin çoğunda onu kullanan ressam, dünyanın tüm ülkelerinde birçok ödül kazandı, yerel ve küresel olarak popülerleşti ve çağdaş Arap plastik sanatına kendi tarzını kabul ettirdi. Arapça hat sanatının tüm hareketlerini ve kendi sanat unsurlarıyla bütünleştiren plastik bir tabloya dönüştürmek için dalgaları kullanır. Facebook'un Kaliforniya şubesi dahil olmak üzere, uluslararası ve yerli şirketler, havaalanları için birçok duvar resmi çizdi. Sanatçı,

"tüm zenginliğine sahip olan mirasın, sanatçıyı da hapsedebileceğini" söylüyor; bu, her zaman hattat olmaya hevesli olan sanatçının, mirasının her iki tarafında da zor olan bir denklemi pozisyonunda yer alan tehlikenin farkında olduğunu gösteriyor. Mirasın gücü ile çağdaş ve aynı zamanda zamanın gücünün mirası. Bunun nedeni zamanın kurduğu şeyde bir anlamı olmamasıdır. Mahdaoui, metnin kimyasını kutlarken harflerin ritmini atlatmaya devam ediyor. Onun için, mektup kelimenin tutsak değil ve kelime mahkum değil, ama onun hayal gücü çatışma alanı olması beklenen alana tüm bu unsurları gider (Youssef, 2019)".

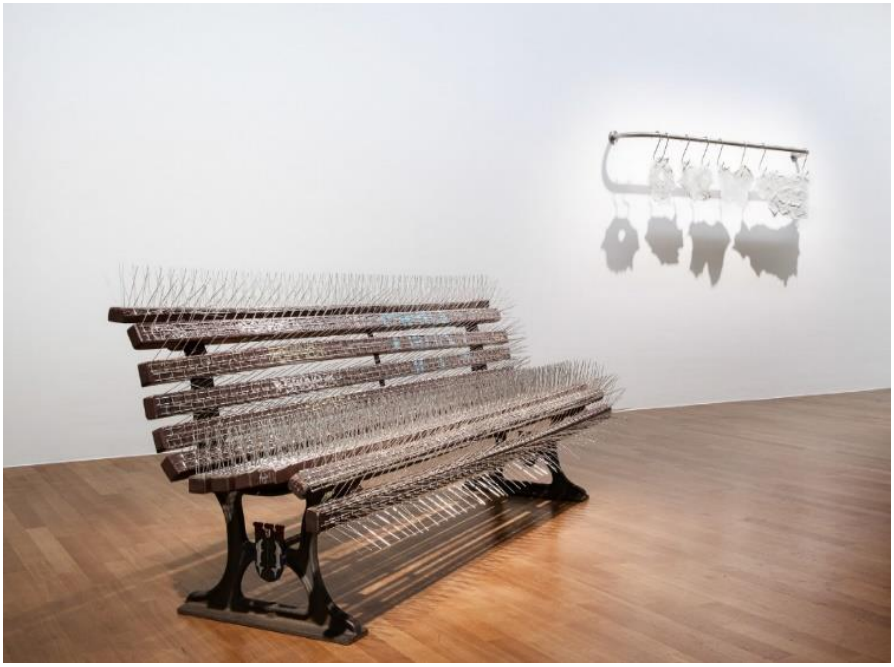

Resim 68: Nja Mahdaoui, 2015, Umman'ın ulusal havayolu şirketidir.

Resim 69 : Nja Mahdaoui, Travce Sergisi, Birleşik Arap Emirlikleri, 2015, 100×120 cm.

Nadia Kaabi: Tunuslu plastik sanatçısı 1978'de doğdu, Çalışmaları Tunus halk sanatına ve çevrenin bileşenlerine dayanıyor, Sanatı, siyaseti ve savaşı bağlamaya çalışıyor aynı zamanda tarafsız kalıyor ve Toplumun çelişkilerini kendisiyle ters çeviren ve eylemlerini haklı çıkarmak için dini kullanın, Eserleri belirli bir yere ve zamana işaret eder ve tarihi sanat eserlerine dönüştürür, Dubai, Ukrayna, Paris, Almanya ve Tunus arasındaki yaşamında dolaştı ve bu ülkelerde bir dizi sergi açtı ve 2017'de Almanya'daki son sergisini, Rus yönetmeni Andrey Tarkovski kitabının başlığından (Zamana Heykeltraşlık) aldı. "Bu sergi savaş sonrası Almanya tarihi ile ilgileniyor. Bonn, II. Dünya Savaşı'nın sonundan bu yana ve Duvar yıkılana kadar Federasyon Almanya Cumhuriyeti'nin başkenti olmuştur. Radikal bir dönüşüme uğrayan bir zaman kapsülü olarak tanımladığı şehirde duruyor. En güçlü ülkelerden birinin başkentinden, kırsal bir şehre dönüştür. Bu, modern Alman tarihinde meydana gelenler gibi radikal bir siyasi değişimden sonra şehirlerin kaderlerinin dönüşümünün tarihsel bir politik sorunu olabilir. El-Kaabi'ye göre 'Şimdiki zaman geçmişte sentetik bir malzemeymiş gibi görünüyor' bu nedenle sergi, bütün şehirlerin savaş veya devrimden sonra maruz kaldıkları bürokrasi, vatanseverlik, faşizm ve savaşın unutulmuş geçmişinin dönüşümü; Farklı modlar sayesinde (History, 2017)".

Resim 70:Nadia Kaabi, Dökme demir, Banka güvende (W.V anısına), ahşap ve çelikü zerine,berlin, 2017, 250×55×65 cm.

Resim 71: Nadia Kaabi, Kula, hewlocke sergisi, Art Fair Paris, Tuval üzerine kağıda Linyit, 2019, 370 × 196 cm.

Ashâb-ı Kehf ya da Yedi Uyurlar; Grafik sanatı, Gecekondu zulmünü görüşlerini ifade etmenin bir yolu olarak kullanmaya başladılar, Zulmü ve adaletsizliği reddetmek için duvar resimleri, yazılar, sloganlar veya siyasi figürlerin sembollerini görüyoruz ve alıcının belirli konulara yönelik olumlu veya olumsuz duygularını etkiler. Tunus rejiminin sansüründen dolayı devrimden önce grafik sanatı veya grafiti neredeyse yoktu.

2011 yılı Tunus sokaklarında bir dönüm noktasıydı ve toplumun üyeleri arasında bir iletişim aracı haline geldi ve devrimin sona ermesinden ve rejimin değişmesinden sonra bile genç sanatçılarla tanıştığı halde kullanılmaya devam etti Hikayesinden sonra ismini alan Ashâb-ı Kehfının ismini taşıyan bir grup kurdu, kralın baskılarından kaçan mağara halkının hikayesine benziyor.

Resim 72: Ashâb-ı Kehf, Duvardaki Çizim, Tunus, 2012.

2.2.4. Libya'da Savaştan Etkilenen Sanatçları

Libya'da isyancılar Bingazi'nin kontrolünü ele geçirdi. Ardından ülkeyi 43 yıldır yöneten Muammer Kaddafi'nin kente operasyon düzenleyeceği iddia edildi, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 17 Mart'ta uluslararası müdahalenin önünü açan karara onay verdi. İki gün sonra da Fransız uçakları Kaddafi güçlerinin mevzilerini bombalamaya başladı, Muammer Kaddafi hükümeti, 2011'te başlatılan harekâtı ile çökertildi. Genel olarak sanat ve özellikle plastik sanatlar, Muammer Kaddafi döneminde önemli görülmüyordu. Yapılan sanat eserlerinin Muammer Kaddafi'yi yüceltmesi gerektiği belirtiliyordu. Genel olarak sanat üzerinde iktidarın tahakkümü ve sansürü vardı. Bu nedenle Libya'lı sanatçılar sanatçılar resimlerini Fransa ve İtalya gibi Libya dışında sergilemek zorunda kaldılar. 2011'de Libya devriminden sonra, Libya'da sanat için yeni bir başlangıç yaşandı ve bir yıl içinde bu engeller tümüyle aşıldı. Sanat sergileri ve festivaller yaygınlaştı ve Libyalı sanatçılar, ifade özgürlüğünü kazandı. Libya devriminin gerçekleştirilmesi için yapılan mücadele ve fedakarlıkları karakterize eden sanat eserleri üretmeye başladılar. 17

Şubat 2011 tarihi yeni Libya hükümeti tarafından sanat sergilerinin düzenlendiği ve desteklendiği ulusal sanat günü ilan edildi.

Ali Wakwak; Libyalı heykeltıraş, 1947 yılında Bengazi'de doğdu. Çalışmalarını Libya'daki politik ve sosyal koşulları simüle ederek yapılandırdı ve Libya gerçeğini sembolize eden heykel ve resimler yaptı. Binlerce heykeli aşan sanat eserleri ile 40 yıl boyunca Fransa, İtalya ve Tunus'a sergiler düzenledi. Libya'daki savaşın sona ermesinin ardından ve sivillerin bombalanmasına ve binlerce masum insanın öldürülmesine tepki olarak, sanatçı, bu eserlere savaş bombaları, mühimmat, roket, harç kabukları patlamamış bombaları toplayarak cevap vermek için Wakwak olarak adlandırdığı sanatını yapmaya başladı. Libya şehirlerinin çoğundan askeri molozları toplayarak Libya'da kalan savaş yıkımın sonuçlarını ve çatışmaları ve kentlerdeki yıkımı içeren konularda yaptığı en yükseği 16 metre yüksekliği bulan farklı büyüklükteki en büyük sergiyi yapmayı başardı.

“Sanatın estetik boyutunu küçümsememek gerekiyor, sanat yoluyla kurulan salt sanatsal bir estetik değil, yeni yaşam formlarının önünü açan bir düşünme biçimidir Bozdağ, 2017)”.

Resim 73: Ali Wakwak, Çeşitli koleksiyonu, Tyrant Suçları sergisi, Libya, 2011.

Adel Fortia; Libyalı Sanatçı, 1970 yılında Misrata'da doğdu, Klasik ve soyut akımdan etkilenerek Libya'daki savaşçı kuvvetler arasındaki çatışmayı figüratif eserlerde somutlaştırmaya çalıştı. Eserlerindeki en basit yöntemleri kullanarak herkesin anlayabileceği bir resim yapma biçimi seçti. Libya plastiğinin yeniden inşası için Libya'nın çeşitli yerlerinde sanatçıları bir araya getirmeye çalışıtı, Pek çok sanat sergisi yapıldı ve ilk sergi, 2011'de Bingazi'de Libya'nın çoğu bölgesinde savaşın bitiminden sonra açıldı. Adel Forte "Barışa Libya" adlı resminden şöyle bahsetmiştir;

Resim 74: Adel Fortier, çarpışma, kağıt üzerine karışık teknik, Libya, 2019, 75×175 cm.

Resim 75: Adel Fortier Teşhis, kağıt üzerine karışık teknik, Libya, 2020.

Mohammed Ben Lamin; Libyalı Sanatçı 1969 yılında Misrata'da doğdu. Sanatçı ve grafik tasarımcıdır ayrıca Çin ve Fransa'da birçok sergiye katılmıştır. Savaşın başlangıcında, Ben Lamine bir süre tutuklandı ve hapishanede tutuldu. Göstericilerin desteği ve onlarla birlikte durması savaştan sonra tutuklanmasına neden oldu aynı zamanda tanık olduğu tüm işkenceyi sanat çalışmalarında göstermeye karar verdi. Bunun yanında Libya'ya uygulanan yıkımı, Hapishaneden çıktıktan sonra aynı yıl içinde "No" başlıklı bir eser üretti. Bu eserinde çocukların kullandığı binlerce oyuncağı bir araya toplayarak onları "No" şeklinde bir şablona koydu. Bu çalışmanın mesajı, vatanın ölüm ve yıkım ile değil, sevgi ve irade ile inşa edilmiş olmasını istemesidir.

"Bu patlamalar ve depremler, yapı ve manzara anlamında, silahlı çarpışma, şiddetli bir epistemolojik çarpışma ve Arap entelektüeli ile otorite, vatandaş ve aşkın kurum arasında eski işlevsel olmayan sözleşmeye dayalı bir düzenin kaba bir şekilde gösterilmesi dışında ortaya çıkmıştır. Bundan sonra sanat öldürme, şiddet ve insan hakları ihlali değil, umut, sevgi ve barışa adanmış yeni bir yaşam cennetinin ortaya çıkarılmasındaki rolünü sürdürüyor. Hiç kimse ego ve yolsuzluk kısıtlamaların altında, gerçek özgürlüğün tadını çıkaramıyor (Ben Lamin, 2016)" demişti.

Resim 76: Mohammed Ben Lamin, No, Misrata Havaalanı, Libya, 2011.

Resim 77: Mohammed Ben Lamin, Savaş göçmenler, Pas Sanatı, Libya, 2019.

Najla Shawkat Fetouri; Sanatçı, 1968 yılında Libya'da doğdu, Plastik sanatlardan önce heykel sanatına başladı. Birkaç yıl heykel çalıştıktan sonra birçok farklı malzeme kullanmaya başladı. Najla'nın resimleri; toplum için güçlü bir enerji kaynağı olarak gördüğü Libyalı kadının kimliğini ve yaşamını temsil ediyor. Özellikle de Libyalı kadınların haklarının verilmemesi ve taciz, tecavüz, öldürme konularını işlemektedir. Toplumun kısıtlamalarından kurtulmak, Libya plastik sanatlarının son dönemde ortaya çıkmaya başlayan kitschden özdeş kimliğini korumak için soyut anlatımı ve etkin renkleri kendi ifade tarzı olarak kullanmaktadır. Libyalı kadınların yok sayılmasını ve yaşadığı vahşiliği göstermeye çalıştığı resimlerinde örneğin "şehit"adlı resminde olduğu gibi sürekli kendini geliştirmeye çalışıyor. Libya'nın içinde ve dışında Tunus, Mısır, Irak, Londra ve İsviçre'de uluslararası birçok sergiye katıldı. Katıldığı sergilerde; Libya'daki toplumsal sorunları ve savaş trajedisini ileten mesajlar verdi. Libyadaki diğer sanatçılar için motivasyon sağladı.

"Bastırılmış bir toplum yüzünden kendi tarzımı bırakmam. Herhangi bir sanat eserinde cesaret gerekir, savaşmak da cesaret gerektiren bir mücadeledir, der. Savaşa karşı mücadeleyi ve sürekliliğini resmediyorum, bir resim çizdiğimde asla olmadı ve nasıl onaylayacağımı biliyorum, benden devam etmem, çizememeyi ve ifade edemediğimi hissettiğimi düşünmelerinde bıktığımı düşünüyorum. Tüm Arap ülkelerinde kadınlara uygulanan tabular sayesinde sansür, evcilleştirme, kadınları öldürür ve erkekler bunu

farketmez. Clement gibi portreler çizme arzum var ve Egon Shelley henüz atmadığım bir adımın macerası (AL-Falah, 2018)" demişti.

Resim 78: Najla Shawkat Fetouri, Kirli savaş, Tuval üzerine akrilik, Libya, 2019, 160×200 cm.

Resim 79: Najla Shawkat Fetouri, Yokluk, Tuval üzerine akrilik, Libya, 2013, 140×200 cm.

Abdullah Said: 1993 yılında Libya'da doğdu, Doğa Kaynakları ve Çevre Bilimleri Fakültesi mezunudur. Çocukluğundan itibaren resim, heykel yapmayı ve şekilleri çok sevdiği için kendini geliştirmeye devam etmektedir. Yapıtlarında modern heykelciliğe yönelmiş olup 2011'deki Libya savaşından ve rejim değişikliğinden sonra, daha önce ismini kimse bilmediği birçok sanatçı ortaya çıktı. 2011'den sonra tüm Libya'da bir kaos ve yıkım durumu vardı, silahların yayılması ve devletin resmi kurumlarının kapatılması ve yaşamın neredeyse durması sözkonusu oldu. Dolayısıyla Abdullah'ın sanatsal fikirleri böyle bir ortamda doğdu. Ormanlardaki harika ağaçlar susuzluktan ölünce bu ağaçlardan yararlanmaya ve onları sanat eserlerine dönüştürmeye karar verdi. Kuru ağaçlardan

soyutlamalar yaparak Libya kültürü modellerine dönüştürdü. 2015-2016 arasında iki sergi açtı. Türkiye'de Eskişehir de dahil olmak üzere birçok uluslararası etkinliğe katıldı.

Resim 80: Abdullah Said, Çeşitli koleksiyonu, Libya, 2011-2018.

Kholoud El-zwai: 1975 yılında Libya'da doğdu. Trablus Üniversitesi Klasik Müzik ve Piyano Bölümü Medya ve Sanat Fakültesi'nden mezun oldu. Bir tasarımcı olarak ilk kez sahneye çıktı, ancak çizimde kendini başka yerlerden daha fazla buldu. Sanat hayatına 2005 yılında başladı ve Libya'da sanat sergileri düzenledi, ilk sergileri 2007'de gerçekleşti. 2010 yılında Libya'nın en iyi plastik sanatçısı ödülünü kazandı. Resimlerinde savaş hikayelerini ve savaş nedeniyle çocuklarını kaybeden Libyalı kadınları sadece özgürce yaşamak istediği için öldürülen kadınları anlatmaktadır. Bu konuyu ele aldığı sergisine "sözleri" adını verdi. Resimlerinde çizdiği karakterlerin çoğunu ya savaş sırasında ya da savaş sonrasında tanıdı. Libya'daki yaşam zulmünü ve kadınların yerinden edilmesinin acısını anlattı. Libyalı sanatçı Kholoud El-Zawi, Trablus'ta görüntülenen 35 resmin hikayesi şöyle özetlenebilir. Kadının yüzünü çizmek için soyutlama tekniğini kullanıyor. Kasıtlı olarak yüz özelliklerini göstermemek için bazı resimlerde kolaj tarzını kullanıyor.

Resim 81: Kholoud El-Zwai, Zaman, Tuval üzerine karışık teknik, Libya, 2015, 110×150 cm.

Resim 82: Kholoud El-Zwai, Başlıksız, Tuval üzerine karışık teknik, Libya, 2015, 120×180 cm.

Abdelgader Bader: 1989 yılında Libya'da doğan sanatçı, Benghazi Sanat ve Medya Üniversitesi'nden mezun oldu. Çocukluğundan beri hobi olarak resim yapmaya başladı. Eserleri sayesinde, son savaştan sonra Libya'nın eski canlılığına kavuşturmak için çalıştı. Dünyadan kaçmak, resimlerini Libya gerçekliğini simüle eden resimler üretmek için duygularını dışavurdu. Sanatı dünyadan bir tecrit aracı aynı zamanda Libya'da acı çeken insanları, hayatlarını ve olayları her ayrıntıda belgelemek için resmetti. Savaş öncesi resimlerinin çoğunda, hiçbir yüz göstermiyor ve resimlerine bakarken, ürettiği sanat eserinde tekrarlama meydana gelmeden, resimler arasında bir zincir ve bağlantı oluşturuyor. Konularını geleneksel Libya mimarlık kostümleriyle çiziyor. Libya'daki savaştan sonra resimlerinde soyut ve gerçekçi stili kullanarak çevresindeki durumu

somutlaştırıyor. Son dönemde sanatçı Abdelkader, denizi ve şehri boyadı, modernite ve sanata en yakın yaklaşımı kullanarak aralarında bir ilişki kurdu ve kolaj tekniğini kullandı. Yüzeye kağıt veya bez yapıştırarak bazen el sanatlarına daha yakın olduklarını gösteren küçük alanlara Arapça karakterler ekledi. Abdelkader, sanatçı ile alımlayıcı arasındaki iletişimi sağlamak için düşünce ile yaratıcılığın ilişki kurulması gerektiğini aksi takdirde alıcı yoksa sanatın olmadığını ikisinin birbirini tamamladığını düşünmektedir.

Resim 83: Abdelgader Bader, Patlamadan önceki anlar ve Savaştan sonra bir rüya, Tuval Üzerine Karışık Medya, Libya, 2014, 80×127 cm.

Resim 84: Abdelgader Bader, Savaştan sonra, Kağıt üzerinde mürekkep, Libya, 2018, 120×180 cm.

Adnan Meatek: Libyalı sanatçı sanat eleştirmeni 1968 yılında doğdu. Türkiye, Tunus, Amerika ve Fransa'da birçok sergiye katıldı. Sanat dünyasında öne çıkan sanatçılardan biri olarak Libya koleksiyonu ve Libya sanatının tanınmasına önemli katkılarda

bulunmaktadır. Çalışmaları tüm zamansal ve mekansal kısıtlamalardan arınmış geniş bir alanla karakterizedir ve bu nedenle resimlerinde soyut stili kullanır. Libya içinde ve dışındaki tüm plastik sanatçıların çalışmaları hakkında bilgi sahibi olunması için çalışmaktadır. Muammar Kaddafi döneminden önceki hükümetin politikası nedeniyle sanat eserlerini ihmal ettiklerini belgelemektedir. "Yaşayan sanatçıların eserlerini içinde yaşadığı sanatsal ortamla bağ kurmaya çalışıyor, çünkü ona göre; sanatçı yaşadığı gerçeklikle sanatı arasında bir bağ kurmalı, sanatçı zaman zaman diyaloglarında belirtilen görüşlerinde açıklama yapmamış olsa bile ilgilidir. Sanatçının dürtüsü, içinde yaşadığı dönem ve toplumdan, çevresinden aldığı şeydir (Exhibition, 2019)".

Resim 85: Adnan Meatek, Savaş, Kağıt üzerinde mürekkep, Libya, 2015, 91×103 cm.

Resim 86: Adnan Meatek, Savaş Sonrası Rüyalar, Kağıt üzerine mürekkep, Libya, 2019, 64×82 cm.

2.2.5. Yemen’de Savaştan Etkilenen Sanatçları

Yemen’de devrim Ali Abdullah Salih’i devirmek için 27 Ocak 2011’de başladı ve ardından seçimler yapıldı. Abdullah Salih, başkanlık görevini 33 yıl sonra bırakmak zorunda kaldı. Halktan, ülke yönetimi sırasında yaptığı hataları affetmelerini istedi. Onbinlerce insanın öldüğü ve ölmeye devam ettiği Yemen’de, çatışmaların karakterini çok farklı unsurlar belirliyor. Yemen’de aşiret yapıları, mezhepler ve İran-Suudi Arabistan arasındaki mezhepsel çekişmeler boy gösteriyor ve o nedenle Yemen hala kaos içinde. Kargaşanın egemen olduğu politik iklimde Yemenli santçılar savaştan çok etkilenmiştir. Yemen'de savaşla beraber ekonomik kaynakların eksikliği, binaların yıkılması, yiyecek yetersizliği ve her yerde mermilerin sesi sanatçıları çok etkilemiş ve bunları dışavuran resimler üretmeye başlamışlardır. Yemen'in her gün bombalanmasına rağmen sanat sergilerinin açılması dikkati çekmektedir. Sanatçılar realist resimlerin yanı sıra soyut sanata da yer verirken, grafik sanatı ve sokak sanatını canlandırmak için yıkılan duvarlara, bombalanan yerlere resimler yaparak kampanyalar başlattılar. Bu kampanya ile sanatçılar Yemen'in durumunu, travmanın etkilerini tüm dünyaya ile paylaştılar. Savaşın çirkin yüzünü gösteren, yıkık duvarlarında yaptıkları resimlerle tüm dünyaya Yemen halkının savaşı durdurma taleplerini dile getirdiler.

Murad Subay; 1987'de doğdu, Savaşın başında, savaşa karşı çıkan birçok sanatçı ile birlikte, sanatı toplumun insan haklarını savunmak için silah olarak kullandılar. Murad, acı çeken Yemen'i, duvarları boyayarak ve yıkılan binalara resimler, grafitiler yapan bir grafik sanatçısıdır. Bu yaptığı resimler yüzünden öldürülme tehdidi aldı. Resim yapmayı bırakmasını istediler. Kampanyanın başında duvarları boyamaya savaşın kötülüğünü anlatmaya çalıştı, zamanla insanlar onunla dayanışmaya, çizimlerini paylaşmaya başladılar. Çünkü hedefleri insanların öldürülmesini ve yıkımı durdurmaktı. Sanatı, ülkenin bu zor koşulları altında Yemen meselesini ifade etmek için duvarlara resim yapmaya odaklanıyordu. Sanatın savaştaki rolünü temsil ediyordu. Murad, Yemen'in duvarlarına resim sanatını tanıtan ilk kişi oldu ve sokak sanatçısı olarak tanındı. 2015 yılında gerçekleştirilen ve sadece “Sokak duvarını boya” adlı kampanya, Taiz ve Saada ve diğer Yemen illerinde yayılan bir kampanyaya dönüştü Yemeni caddesindeki bu sokakların boyanması bir etkileşim yarattı. Amacı, duvarlarda silah sesi izlerini taramak ve savaşta öldürülen ya da kaderlerini bilmeden aniden kaybolan insanların yüzlerini boyayarak mesaj vermekti. İkinci aşama, “savaş yüzleri” adlı seriye 2017 yılında başladı. Kampanya uluslararası dikkat çekti ve Yemen'deki savaştan sorumlu kişilerin savaşı durdurmaları taleplerini görünür kıldı. “Subay, Bu teknik alanımızda çok popüler

yüzlerce grafiti ve sokak sanatçısı var ve ikimiz de siyasi konuları sanat aracılığıyla ele alıyoruz" sözleriyle açıklıyor.Kağıt üzerinde çalışan sanatçı işlerini daha sonra Wheatpaste tekniği ile sokak duvarlarına yerleştiriyor. Zaman zaman şablonlarla çalışan sanatçı duvar çizimlerine fırçayla başlamış. Vernosi Kurumu tarafından 2014'te Barış için sanat ödülü almadan önce İtalya ve Fransa'yı ziyaret eden Subay, ilk fırsatta İstanbul'a gelmek istediğini söylüyor (Kültür, 2016)". Bu resim kampanyaları Yemen halkının sorunlarına uuslararası alanda ilgi çekti, Murad Londra, İtalya ve Fransa'da birçok ödül aldı.

Resim 87: Murad Subay, Çeşitli kampanyalar, Çeşitli malzemeler, Yemen, 2012-2018.

Radfan Almohammedi; 1985 yılında Taiz'de doğdu, Yemenli sanatçı Arap Sanat Forumu Başkanı, 2016'nın en iyi Arap plastik sanatçısı unvanını aldı. 50 grup sergisi, 35 uluslararası sergi, 5 kişisel segiye katıldı ve 8 yerel ödül kazandı. Sanat dünyasına girmesi bir tesadüf oldu ve Yemen'deki sosyal koşullar nedeniyle sanattan ayrılmak zorunda kaldı ve bir süre sonra tekrar sanatsal uygulamaya geri döndü. Sanatçı ile izleyici arasındaki

görüş ayrımından ilham almaktadır. Sanatçı, resimlerinde Yemen'deki savaş ve yerinden olmanın sonucu olarak, realizmi ana yöntem olarak kullanma eğilimindedir. Bazen Empresyonist tarzda, realizm ve sürrealizm'e olan yakınlığı içinde de resimler yapmaktadır. Çalışmalarında her zaman göndermek istediği bir mesajı vardır, kendi çizim tarzını elde etmek ister. Yemen'de sanatta uzmanlaşmış bir kurum kurar ve Yemen'in sanatsal ve kültürel tarihini arşivler. Resimlerinde, anavatanları için savaşanlar teması yer tutmaktadır. Yemeni'nin doğasından, popüler giyim tarzından, halkın sorunlarıyla ilgili detayları içeren yüzlerin çiziminden ilham alıyor. Başka bir eser, çocuğun bir uçurumun eğimini gösterdiği ve zemin ile yaratılmak üzere olduğu adı (yerin kenarı) adını taşır. Resmin önünde küçük kız çocuğu arkasında güvenli bir vatanın hayali anlatılır. Bulutlarla dolu gökyüzü ve Babraj şehri artık hayaldir, çünkü gördüğünüz o yere gidemezsiniz orada her şey mahvoldu. Başka bir çalışmasında (ve sonra ne) ekranları izleyen çocuk söylenecekleri bekliyor; politikacıların mezarlar arasında kaybolmak üzere olduklarını söyleyeceklerini, vatanın ve imanın savaşı altında ölülerin cesetlerinde durmaktan gelen güç tahtını. Mezarlara gelen patlamalar savaşın ölüleri tekrar öldürmek için geliştiğini doğrulamaktadır.

Resim 88: Radfan almohammedi, sonra ne, Tuval üzerine Yağlı boya, Yemem, 2016, 180 ×240 cm.

Resim 89: Radfan almohammedi, vatan oğlusu, Tuval üzerine Yağlı boya, Mısır, 2019, 140×190 cm.

Hakim Alakel:1965 yılında Taiz'de doğdu, 1976'da Haşim Ali adlı sanatçının atölyesinde çıraklık eğitimi aldı. Hakim Alakel, Yemen'in en önde gelen sanatçılarından biridir. Sanat eserinin Yemen sanatı üzerinde belirgin bir etkisi vardır ve sanatsal üretimlerine devam etmektedir. Yemen'deki savaşın başlamasından sonra resimlerinin çoğu aşk, savaş ve barıştan bahsediyordu, savaşın yakında biteceğini düşünüyordu, bu yüzden sadece iki resim çizdi. Savaşın yakında biteceğini öngördü ancak savaş yıllarca sürdü ve 2019 yılında dahi sona ermedi ve şu ana kadar bombalamaya ve yıkıma devam etti. Hakim'in resimlerine bakarken, onun ifade edici ve soyut dışavurum kullandığını ve Yemen'de olup bitenlerin acısını yansıttığı eserlerinde kendi sanatsal kimliğini dışavurduğunu görüyoruz. Birçok ödül aldı. Bahreyn, Mısır, Tunus ve diğer ülkelerde birçok sergi açtı.

Resim 90: Hakim Alakel, Savaş ve Barış koleksiyonu, Sana'a Sergisi, Tuval üzerine akrilik, Bahreyn, 2015.

Haifa Subay: Yemenli sanatçı 2014 yılında ilk grafiti çalışmalarına kardeşi Murad ile başladı. 2018 yılında, savaş'ta yaralanan, okula gitmekten ve eğitim almaktan mahrum bırakılan Yemenli kadınların ve çocukların acısını somutlaştırmaya odaklanan "Kurban" başlıklı bir kampanya başlattı. Kendilerine manevi destek sağlamak için Yemen bölgeleri arasında hareket etmeye başladı ve dış ülkelerden destek aldı. Yemeni kurumlarından neredeyse varolmayan bir destekle karşılaşınca hayal kırıklığına uğradı. Protest çalışmaları nedeniyle sürekli olarak çatışan güçlerden ölüm tehditleri alıyordu. Savaşın acılarını anlatan duvar resimleriyle yedi yıldır devam eden Yemen halkı adına dış dünyaya bir mesaj vermeye çalışıyor. "Yaptığı çalışmayla Suudi Arabistan öncülüğündeki Koalisyon güçleri ile Husiler arasında yaşanan çatışmaları durdurmayı amaçladığını söyleyen sanatçı, savaştan en çok etkilenenlerin kadınlar ve çocuklar olduğunu belirterek, ülkede savaştan geriye hiçbir şey kalmadığını ifade etti (Yemenli, 2018)".

Eserlerden birinde, elinde mayın patlaması sonucu kaybettiği bacağı olan bir çocuk görüyoruz Başka bir duvarda, sadece kemikleri olan bir çocuğun açlık çığlıklarını gösterir. 8 Mart Dünya Kadınlar Günü'nü anmak için bir duvar resmi yaptı, resimde Yemenli kadınlara uygulanan kısıtlamalara gönderme yaparak gözlerini ve ağzını kapatılmış şekilde çizdi.

Resim 91: Haifa Subay, Çeşitli kampanyalar, Çeşitli malzemeler, Yemen, 2012-2019.

Thiyazen AL_alawi: 1995'te Sana'a'da doğdu, Yemen'deki olayların başlaması ve çoğu Arap ülkesinde Arap Baharı'nın ortaya çıkması ile birlikte sokak sanatçıları veya grafik sanatçıları adında bir organizasyon kurd. Thiyazen de dahil olmak üzere birkaç sanatçı ortaya çıktı, İnsani duygularını ifade eden bir insanlık dili olarak Thiyazen, sokaklara çıkan ve savaş sırasında Yemen gerçeğini içeren duvar resmlerini boyayan ilk ressamdı. Bu duvar resimleri Yemen sokağına umut getirmeyi ve korku engellerini aşmayı başardı. Thiyazen AL_Alawi, Londra, Kanada ve birçok ülkeden davet aldı. Ancak, elçiliğe gittiğinde, kendisine vize verilmedi ve reddedildi. Böylece Thiyazen kendisine uygulanan sansürü pasaport şeklinde bir duvar resmi çizdi ve reddi damgaladı, "Hayatımda nefret, mezhepçilik ve savaş için resim yapmadım. Plastik bir sanatçı değilim ve akademik olarak çalışmadım, bu kirli dünyada bir insanın savaşta yaşadıklarını ifade eden bir sokak sanatçısıyım. Sokakta sanatı öğrendim ve hala sokakta öğreniyorum (Al-Duqimi, 2018)" demiştir.

Resim 92: Thiyazen AL_alawi, Çeşitli kampanyalar, Çeşitli malzemeler, Yemen, 2012-2019.

Wesam Alanssi: Yemenli plastik sanatçısı 1985 yılında doğdu, Suudi Arabistan, Tunus, Katar, Afrika ve Mısır'da çok sayıda yerel, uluslararası sergi ve festivale katıldı. Başlangıçta Yemen manzaraları ve Yemen kültür mirasına ilişkin bazı çalışmalar yaptı.

Ayrıca Sosyal medyayı kullandığı için çalışmaları çeşitli ülkelerde yayılmış ve şöhret kazanmıştır. Soyut ve Dışavurumcu yöntemler kullandı, ancak savaş nedeniyle Yemen'in yaşadığı gerçeğe ek olarak ifade özgürlüğünü anlatmak için kendisine daha yakın bulduğu realist çalışmalar yaptı. Çalışmalarında estetik sanatsal eserin kaynağı olarak gördüğü doğadan, çocuklardan ve kadınlardan ilham almaktadır. Çalışmalarını günlük yaşamın gerçekliğinden üretir. Resimlerinde neşe yayılmış umut, barış ve sevgi resimleri çizerek savaşın acısından uzaklaştırmaya çalışır, hedefi Yemen'in plastik sanatlarını savaş öncesi durumuna geri getirmektir.

Resim 93: Wesam Alanssi, Mirasımız şan ve medeniyettir, Yemen gökyüzünde yüzen bir tüy sergisi Tuval üzerine Yağlıboya ,Mısır, 2019, 180×240 cm.

Resim 94: Wesam Alanssi, Mirasımız, Tuval üzerine Yağlıboya, Yemen, 2016, 100×120 cm.

Saba Jallas: Yemenli sanatçı 1988 yılında doğdu, 2011'de Yemen savaşının başlamasından sonra resimlerinde savaşın olumsuzluğunu anlatan yeni fikirleri ve kaynakları ile ortaya çıktı. Sanatçı Saba kardeşi'nin savaşta öldürülmesi ve Yemen toplumuna karşı suçların artmasından sonra bombardıman veya savaş sonucu sivil ölümlerin artmasıyla bir kadın olmanın duyguları içinde kendisini ifade etmek ve savaşı reddetmek için sanatı seçti. Buradan, Yemen'in maruz kaldığı bombalama dumanından ilham alan ve sanatsal resimlere dönüştürülen yeni bir sanat fikri edindi. Sanatsal efektlerin eklenmesiyle bombardıman dumanını betimleyen görüntüler, toplar ve bazı durumlarda akrilik ve yağlı renkler kullanan Saba Yemen'in çektiği acıyı yansıtıyor. "Amacının 'Yaşanılan tüm sorunların üstesinden gelmek için ihtiyacımız olanın, umudu ve iyimserliği koruyup hoşgörüyü yaymak ' olduğunu söylüyor Saba Jallas. Aslında bu sözler tüm insanların içinde bulundurması gereken duygular. Sanatçı da çizimlerini yaparken içinde bulunduğu ruh halini bu düşüncelerle beslediğini bunun kişiliğinin bir parçası olduğunu dile getiriyor (Demirbilek, 2016)". Kendisine para, şöhret kazanmak ve ticaret yapmak, Yemen kadınını küçümsemek amacıyla sanatsal çalışmalar ürettiğini düşünen bir grubun suçlamalarına maruz kaldı ve sanatçı bu suçlamaları reddetti.

Resim 95: Saba Jallas, Umut ve dayanmak koleksiyonu, Çeşitli malzemeler, Yemen, 2017-2019.

Resim 96: Saba Jallas, Umut kalır, Tuval üzerine Yağlıboya, Yemen, 2018, 120×200 cm.

Mazher Nizar: 1958 yılında doğdu. Yemen'in içinde ve dışında İtalya, Hollanda, Almanya, Norveç ve diğer ülkeler gibi birçok sanat galerisi açıldı. Resme daha fazla gerçekçilik kazandırmak için metal malzemelerin eklenmesiyle birlikte kolaj stilini kullandı ayrıca kadının yüzünü resimlerinde sakladı. "Tabii ben Yemenli ailede büyüdüm, ben Yemenliyim ailem Yemenli, ben Yemen'deki hayat felsefesi hakkında biraz bilgi sahibiyim. Kadınların pek fazla özgürlüğü yok burası kesin, ve benim bazı resimlerim bundan ilham alıyor mesela kadınların kanatları var bazılarında, uçmak istiyor, içinde bulunduğu durumdan kaçmak istiyor. İslami dünyada özellikle de görüğümüz gibi burada Yemen'de kadınlara özgürlükleri verilmiyor, burası kesin (Nizar, 2011)". Modern ve modern öncesi sanat arasındaki bağlantı kurduğu eserlerinde kağıt, tahta, kumaş ve mürekkep gibi çeşitli malzemeler kullandı. Yemen'de sanat hareketini aktifleştirmek için sanatla ilgilenen birkaç kurum açarak çalıştı. Yemen'deki estetik ve kültürel yapıyı belgeleyen eserlerinin çoğunda Realizm ve soyut sanat uslupları kullanıyor. Yemen'deki savaşın başlamasından sonra, konuları savaşla ve Yemen'de meydana gelen yıkımla ve savaşın yakında biteceği umuduyla ilgili oldu. Soyut ve kırmızı rengi ölüme referans olarak kullandı ve siyah renk Yemen halkına karşı olan terörizmin bir sembolü oldu.

Resim 97: Mazher Nizar, Güvende ol, Tuval üzerine akrilik,Yemen, 2019, 100×120 cm.

Resim 98: Mazher Nizar, Savaş Gölge, Kalem ve mürekkep,Yemen, 2019, 50×75 cm.

2.2.6. Filistin'de Savaştan Etkilenen Sanatçları

Ocak 2011'de Arap devrimleri başladığında, Filistin krizi çözülecek gibi görünüyordu. Diktatörler düştü ve bölgedeki popüler hareketler genişledi: Filistinliler, artık oldukça zor koşullarda mücadele eden bir halk değil, milyonların yerleşik düzeni zorladığı bir ayaklanmanın parçasıydı. Kahire'nin Tahrir Meydanı'ndaki insanlar Kudüs'ün özgürleştirilmesi çağrısı yapıp devrimin Filistinliler ile Mısırlılar'ın birliğini sağlaması konusunda taviz vermeyeceklerini göstermek için Gazze'ye delegeler yolladılar. Ama bir ilerleme sağlanamadı. Sanat, halkların tarihini ve olaylarını belgeler. On yıllar önce

başlayan Filistin meselesi bugün hala devam ediyor, sanatçılar, basit bir şekilde bile olsa, İsrail işgalinin Filistinlilere yönelik uygulamalarını, haksızlık ve yıkım gerçeğiyle bir arada olan sanatsal resimler çizerek somutlaştırmaya çalışıyorlar. 1948 olaylarından sonra Filistinliler Mısır, Lübnan ve Ürdün de dahil olmak üzere birçok ülkede kamplara yerleşti. Filistin sanat eserleri bir şekilde ortadan kayboldu. Fakat 1967'den sonra, Filistinli sanatçıların çalışmaları, birçok ülkede resim, duvar resmi ve sergilerle sanatsal sahneye geri dönmeye başladı. İlk Filistinli Plastik Sanatçılar Derneği 1981 yılında kuruldu, Bu dernek açtığı sergilerle İsrail işgalinin Filistinliler üzerindeki etkilerini somutlaştırmaya başladı. Filistinli ressamların 1991'deki ilk Filistinli intifada ve 2000 yılındaki ikinci intifada'nın gerçekleştirilmesinde önemli bir rolü vardır.

Wael Rabie: 1965 yıllında doğdu, Çalışmalarında yıllarca haksızlığa uğrayan Filistin halkının durumunu araştırıyordu. Filistin'i İsrail işgalinden kurtarmayı ve diğer ülkeler gibi barış içinde yaşamayı umuyordu ayrıca birçok kitap kapağı ve dergi tasarladı. Sanat, çalışmalarında duygularını taşıyan bir dil ifadesi kullanır, samimi mesajı, temalarını çevreleyen ortamdan alır, sanatını Filistin halkının acılarını ve sorunlarını dünyanın her tarafına iletmeyi ve plastik sanatların farklı şekillerini kullanarak tüm dünyaya göstermeye çalışmaktadır. Birçok yerel ve uluslararası sanat sergisine katıldı ve birçok ödül aldı. 2019 Yılının en iyi Arap sanatçısı adayı oldu ve seçildi. En son eseri Büyülü Şehir olarak adlandırıldı. Rus sanatçı Pyotr İlyiç Çaykovski'nin dünyaca prestijli Kuğu Gölü müziğinden ilham aldı. Resim Kudüs kentinden oluşuyor ve merkezde El Aksa Camii duvarları çevreliyor, resimde gölün önünde dört kuğu ve Kur'an'ı taşıyan küçük bir kız ve Filistin halk kostümü giyen bir kadın figürü yer almaktadır.

Resim 99: Wael Rabie, Büyülü Şehir, Tuval üzerine Yağlıboya, Filistin, 2019, 140×200 cm.

Resim 100: Wael Rabie, Ruhun için barış, Tuval üzerine Yağlıboya, Filistin, 2011, 150×240 cm.

Imad Abu shtayyah: Filistinli plastik sanatçı 1965 yıllında doğdu. Ailesi, 1948'de İsrail'in Filistini işgal etmesinden sonra Filistin'i terk etti. Çalışmalarında belirli bir akıma bağlı değildir, sürrealizm, klasisizm gibi birçok sanat akımını kullanma eğilimindedir. Imad Abu shtayyah'e göre sanat can damarıdır. Filistin meselesı ve İsrail'in Filistin halkına çevresine ve doğasına yönelik işgalleri üzerine yapılan çalışmalar, kadınlar, şerefli Filistin sanatının imajını aktarmayı ve acı çeken halkı, vatanından uzağa giden sürgünde yaşayanları anlatmayı hedefliyor. Dünya kamuoyunda tanınmıyordu ancak Filistinli bir şarkıcının resmini çizdikten sonra o şarkıcı şarkı yarışmasını kazandı. Çizimlerinden birinin sosyal medyada yayınlanması sanatsal alanda güçlü bir şekilde ortaya çıktı. Bir Güney Amerika ülkesi çalışmalarından birini posta pulu olarak seçti.

Resim 101: Imad Abu shtayyah, Kudüs bizimdir, Tuval üzerine akrilik, Filistin, 2019, 140×180 cm.

Resim 102: Imad Abu Shtayyah, Döneceğiz, Tuval üzerine yağlıboya ve dijital tipografi, Filistin, 2015, 140×180 cm.

Raed Qatanani:Filistinli plastik sanatçı 1973 yılında doğdu, 1995 yılında Şam Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nden mezun oldu. Tasarım ve grafik programları, dergi ve kitap tasarımında uzmanlaştı. Eserlerine baktığımızda, Filistin meselesi ve kültürel miras kendini gösteriyor ayrıca İsrail'in Filistinlilere yönelik işgali ve işlediği suçları ifade ediyor. Filistin geçmişini bugün ile ilişkilendirdi. Çalışmalarında daima ellere odaklanır ve çeşitli teknikler kullanmaktadır. Pastel boyama, balmumu renklerinin kullanımıyla çalışmalarına dijital medya eklemekte, bilgisayar programları kullanarak içindeki üzüntüyü dışavurmaktadır.

Resim 103: Raed Qatanani, Gazze ve kamp, Tanrı'nın ışığıdır, Ahşap üzerine Pastel boya ve dijital tipografi, Ürdün, 2019, 100×140 cm.

Resim 104: Raed Qatanani, Filistin annemiz, Yılın Filistin Kadını sergisi, Tuval üzerine akrilik ve Pastel boya , Ürdün, 2019, 100×120 cm.

Anas Salameh: 1979'da doğdu. Sanatsal kariyerine, sanatla ilgili birkaç kursa katılarak başladı. Bazı çalışmalarında bilgisayar tekniklerini, sembolik ifadeleri, insan sembollerini ve çok elemanlı geometrik şekilleri kullanıyor. Tüm resimlerinin ayırt edici özelliği, halkının yaşadığı acıları yansıtmasıdır. Sosyal medya veya televizyonda öldürüldüğünü gördüğünde ve bir şey yapamadığında üzülen sanatçı, anavatanını özlemekte ve hasretlik duymaktadır. Filistin direnişiyle Filistin'in İsrail işgalinden kurtulacağına ve bir gün geri döneceğine dair büyük bir umut taşımaktadır. Yapıtlarında monokrom renkler ve melankolik bir hava bulunmaktadır. Duygularını ifade etmek için soyut ve dışavurumcu tarzda çalışmalar yapıyor. Eserlerindeki teknik çeşitliliği sadece yağlıboya ile değil kahve kullanarak yapmaktadır.

Resim 105: Anas Salameh, kahve kalanlar koleksiyonu, Masal ve bir fincan kahve sergisi, kağıt üzerine kahve, Filistin, 2018.

Niaz Almashni: Filistinli plastik sanatçı 1964 yılında doğdu, Eserlerinin çoğunda Filistinli halkın günlük yaşamından ve kültür mirasından ilham alıyor. Çalışmalarının amacı, soyut sanat ve Realizm akımından yararlanarak Filistin plastik sanatlarını geliştirmek. Resimlerin oluşturulmasında kahvenin kullanımı konusunda uzman oldu ayrıca resimlerinde ilk kez incir ve zeytin kullanan sanatçıdır. Birkaç ay süren deneylerden sonra, incir ve zeytinden renkleri çıkarıp resimde boya yerine kullandı. Filistin, Türkiye, Suriye, Ürdün ve birçok ülkede sergilere katıldı. Filistin'in kurtarıldığı günü, geri döndüğü günü ve yıllarca süren yabancılaşma acısını sonlan olanacağı günü bekliyor.

Resim 106: Niaz Almashni, özgürlük, Yılın Filistin Kadını sergisi, Tuval üzerine Kahve, Boyalı incir ve zeytin Yağ ve özel malzemeler, Filistin, 2019, 80×100 cm.

Resim 107: Niaz Almashni, kazanacağız koleksiyonu, Boyalı incir ve zeytin, Filistin, 2019.

2.2.7. Mısır'de Savaştan Etkilenen Sanatçları

11 Şubat 2011'de ülkeyi 30 yıldır yöneten Hüsnü Mübarek görevinden istifa etti. Yüksek askeri konsey başkanı Muhammed Hüseyin Tantavi 6 ay sonra görevi sivil yönetime devredeceğim diyerek yönetimi idare etse de sözünü tutmadı. Ülkede yeniden protestolar boy gösterdi. Seçim yapıldı ve 28 Kasım 2011'de yapılan Halk ve Şura Meclisi seçimlerini Müslüman Kardeşler Hareketi kazandı. Bu kaos durumu sanatçıları etkiledi. Birçok sanatçı sokak resimleri yaparak durumu anlatmak ihtiyacı duydular.

2011, Mısır sanatının yeni bir nefes alma dönemi oldu, uzun zamandır sanat üzerindeki kısıtlamaların gevşemesi sanatçıların olumlu tepkilerine neden oldu. Göstericilerin devrimlerine katılanlar, sokaklara çıkan halkın sesini duyurmak için sanatçılar duygularını ifade ettikleri, yaşadıkları zulmü ve baskıları reddettiklerini gösteren mesajlar ve imajları duvarlara çizdiler ve boyadılar. Birçok sanatçı ve gösterici Tahrir Meydanı ve diğer alanlarda çizdikleri duvar resimleri ile Mısır halkının savaş karşıtlığını göstererek, ordu dahil bütün kesimlerin desteğini aldılar. Grafiti sanatı, sokak sanatı, halk üzerindeki etkisinin yoğunluğu nedeniyle Mısır güvenlik güçleri tarafından önceki dönemlerde yasaklanmıştı ancak gösterilerle birlikte Arap baharı döneminde yeniden ortaya çıktı.

"Devrimden önce Mısır'da grafiti yalnızca reklamlar için ucuz bir yol olarak futbolcuları yüceltmek ve zaferlerini kaydetmek için kullanılıyordu. Mısır devrimi sırasındaysa grafitiler önemli bir rol oynadı. Devrim esnasında ve sonrasında grafiti, siyasal mesajları iletmek ve protesto etmek için bir araç olarak yaygınlaştı. Ayrıca grafiti, genellikle egemen rejimlerin hâkim olduğu kamusal alanların mülkiyetini talep etmenin bir yolu olarak görülüyordu. Özetle, Mısır'daki devrim sonrası grafiti sadece çeşitli siyasi, sosyal ve kültürel mesajlar dizisini ifade etmekle kalmayıp aynı zamanda bir demokrasi aracı olarak devrime katkıda bulundu. Mısır halkının tiran hükümete karşı bir araya gelip birleşmesi 25 Ocak 2011'de gerçekleşti ve yapılan protesto gösterilerinde kadınlar da erkekler kadar etkiliydi. Kadınların daha önceki protesto gösterilerindeki oranı en çok yüzde 10 civarındayken, Mübarek'in istifasına giden günlerde Tahrir Meydanı'ndaki protesto gösterilerindeki eylemcilerin yüzde 40-50'sini kadınlar oluşturuyordu (Şeyban, 2019)".

Khaled Hafez: Mısırlı sanatçı 1964'te doğdu, Mısır ve yurtdışında Güney Amerika ülkeleri İtalya, Fransa, Türkiye ve diğer birçok ülke gibi birçok sergiye katıldı. Tıp Fakültesi ve Güzel Sanatlar Fakültesi'nden mezun oldu. "Tıp okurken aynı zamanda güzel sanatlar dersleri aldı. Tıp kariyerinden vazgeçtikten sonra tamamen sanata yöneldi. Daha

sonra Transart Institute (New York) ve Danube University Krems'de medya ve dijital sanatlar masterını tamamladı. Hafez yerleştirme, resim, video/film, fotoğraf ve disiplinlerarası yöntemlerden faydalanıyor (Hafez, 2018)". Eserlerinin resim, heykel ve fotoğrafçılıktaki çeşitliliği Çalışmalarında eski Mısır uygarlıklarını, özellikle Firavun ve diğerlerini, bakış açılarını göstermek için tüm mücadeleleriyle bir araya getirmeye çalışıyor. Pek çok resim, fotoğraf ve görsel kompozisyon öğelerini kullanarak modern zamanlarda çatışmalar konusunda üretimleri bulunmaktadır.

Resim 108: Khaled Hafez, Uçuş Kitabı, Berlin Angels sergisi, Tuval üzerine karışık teknik ve akrilik, 2013, 250×250 cm.

Resim 109: Khaled Hafez, İki Tanrı ve Melek, Tuval üzerine karışık teknik, Berlin, 2017, 120×200 cm.

Hossam Dirar: 1978 yılında doğdu, 2001 yılında Güzel Sanatlar Fakültesi'nden mezun oldu. 2003'ten 2019'a kadar Mısır'da, İtalya, Fransa, Güney Amerika, Afrika, İspanya ve diğer ülkeler gibi çeşitli sanat sergilerine katıldı. Mezun olduktan sonra devlet tarafından sanatsal ifade özgürlüğüne uygulanan sansür nedeniyle Mısır dahil birçok ülkede Arap Baharı'nın başlamasından sonra durumun karmaşıklığı, teknik bilgilerini geliştirmek ve yeni medeniyetler hakkında bilgi edinmek için Avrupa'ya gitmeye karar verdi. Almanya'daki bir müzeye yaptığı ziyarette, Firavun uygarlığına Batı ülkelerinde Araplardan daha fazla ilgi gösterildiğini gördü. Firavun uygarlığı hakkında daha fazla bilgi edindi. Firavun uygarlığının inşasına ve katkısına dikkati çekti. Arap dünyasında kadınlar ve erkekler arasındaki eşitliğin mevcut gerçeklikte bunun nasıl imkânsız hale geldiğini anlamak için eski Mısır tarihini derinlemesine okuymaya başladı. Kraliçe'nin yüzünün ayrıntılarını inceledi ve Kraliçe Nefertiti için bir sergi düzenleme fikri ortaya çıktı. Sergi 2019'da Mısır'da açıldı. Firavun uygarlığının, özellikle Kraliçe Nefertiti'nin uygunsuz bir şekilde enkarnasyonu Mısırlılar tarafından eleştirildi.

Resim 110: Hossam Dirar, Arap Baharı, Tuval üzerine karışık teknik, Barcelona, 2017, 120×100 cm.

Resim 111: Hossam Dirar, Nefertiti koleksiyonu, Tuval Üzerine Yağlıboya / Akrilik, Barcelona, 2019.

Hossam Hussein: 1974'te doğdu. 1997 yılında Güzel Sanatlar Fakültesi'nden mezun oldu. Çalışmaları hurdalardan oluşuyor. Mısır'daki birçok bölgeden hurdaları sanat eserini gerçekleştirmek için topladı. Firavun uygarlığına hayranlığı vardı, özellikle Kraliçe Nefertiti'ye, onun bir heykelini yaptı. "Usta heykeltraş Hossam Hussein, birbirine yapıştırdığı bin adet demir hurdası kullanarak kraliçe Nefertiti'nin modern bir vizyonunu uyguladı. Heykel kraliçeyi sakin bakışları ve mükemmel şekilli dudaklarıyla gösteriyor. Nefertiti tacının büyüleyici ustalığı ve kraliçenin çekici özellikleri nedeniyle sosyal medyada paylaştığı heykel için neredeyse dört aylık sürekli yoğun bir çalışma yaptı. Hüseyin genellikle bir heykeli bitirmek için bir ay veya daha fazla zaman harcıyor. Oysa insan yüzü detayları yapmak daha uzun zaman alıyor. Hüseyin Daily News Egypt'e verdiği röportajda, "Sanat eserinde kullanılan araç ne olursa olsun, sanatın, en basit

şekilde güzelliği iletmekle ilgili olduğuna inanıyorum" dedi. Onlarca yıl boyunca, sanatçı, kil, ahşap ve demir hurdası gibi çeşitli malzemeler kullandı (Deyee, 2019)".

Resim 112: Hossam Hussein, Hurda demir üzerine karışık teknik, Kahire, 2019, 120×85×55 cm.

Resim 113: Hossam Hussein, Hurda demir üzerine karışık teknik, Kahire, 2019.

Alaa Awad: 1981'te doğdu. 25 Ekim devrimi veya Arap Baharı'nın başlamasından sonra, Mısır halkının ifade özgürlüğü hakkını destekleyen bir alanda duvar resmileri yapan ilk sanatçı oldu. Ancak yaptığı duvar resimleri Mısır polisi tarafından kaldırıldı. "Alaa Awad kamusal alanda yaptığı duvar resimlerinde, Mısır Devrimi sırasında Kahire'de oluşturulan ve hükümet binalarını protestocularla, barikat dahil önemli duvarları boyadı. Toplamda sekiz duvar ve yedi roadblock çalışmasını İçişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Tahrir Meydanı ve Parlamento Evi duvarına protesto amaçlı yaptı. Mohamed Mahmoud Caddesi boyunca resimlerinde iktidar gücüne karşı, liderlik ile halkın direncini körükledi ave canlı tuttu (Ansiklopedi, 2018)". Stili, gölge ve ışık ilişkisine dayanır. Mısır ve Fransa'da birçok sergiye katıldı.

Resim 114: Alaa Awad, İşçiler, Milano sergisi,Tuval üzerine Yağlıboya, Roma, 2019, 150×240 cm.

Resim 115: Alaa Awad, Ağlama kadınlar, Milano sergisi,Tuval üzerine Yağlıboya, Roma, 2019, 240×360 cm.

Taha Elkorany: 1965 yılında doğdu. Mısırlıların en çok bilinen ve dünyanın en büyük duvar resmi olan, 24 metre uzunluğa ulaşan Guinness Duvar Resimleri Kitabı'na giren ‘Cuma Pazarı’ adlı resimi yapmıştır. Elkorany ezilen halkın ve yoksulların sanatçısı olarak adlandırılır. Eylemleri her zaman Mısırlıların çoğunun yaşadığı kötü ekonomik ve sosyal gerçeği temsil etmektedir ve aynı zamanda 25 Ekim 2011'de Tahrir Meydanı'ndaki göstericilere destek vermiş ve ifade özgürlüğü taleplerini yansıtmıştır. Basın ve sanatsal eserlere getirilen kısıtlamaların kaldırılmasını talep etmiştir. Devrimin duvarları gibi Tahrir Meydanı topraklarından duvar resimleri çizerek ilk 20 gün boyunca göstericilere destek verdi. Hüsnü Mübarek iktidardan ayrılana kadar onlara destek verdi.

Resim 116: Taha Elkorany, Devrim duvar resmi, Kontrplak üzerine Yağlıboya, Mısır, 2014, 44m.

Lina Ali Amin: : Mısırlı sanatçı, Kahire Üniversitesi Medya bölümünden 1994 yılında mezun oldu. Hobi olarak resim yapmaya başladı ve daha sonra Mısırlı sanatçılar tarafından eğitildi, kendini geliştirmeye ve sanatına dair bilgisini arttırmaya başladı. Başlangıçta Mısır, Arap Baharı ve Orta Doğu'daki olaylardan sonra popüler kıyafetler çizdi. İnsan ve onu çevreleyen her şey arasındaki çatışmayı somutlaştıran çalışmalar

yaptı. “Ben sadece bir insanım, her şeyi izlerim, kendimi diğer insanlar gibi görürüm, çatışmalarla çevrili bir dünyada partili olmasam bile kendimi huzur içinde bulmak için küçük stüdyomdan kaçarım”. Resimsel sahneleriyle, Lina Amin izleyiciyi bu fikirler ile ilgili bir diyalog alanına çekmeye çalıştı (Amad, 2018)”. Mısır'da Birçok sanat festivaline katıldı ve birçok kişisel sergi açtı.

Resim 117: Lina Ali Amin, Çatışma koleksiyonu, Visual Erses Sergisi,Tuval Üzerine Yağlıboya / Akrilik, 2019.

“Arap Baharı ve sonrasında devam eden süreçte Ortadoğu’da yaşayan kadınların çeşitli haklarından mahrum bırakılması, gerçekleşmesi beklenen devrimlerin gerçekleşmemesi, bölgede demokratik bir düzen kurma çabalarının başarısızlığa uğraması kadın sanatçıları derinden sarsmıştır. Bildiri Ortadoğu’daki kaos ve sürekli savaş halinin kadınları nasıl etkilediğini, kadın sanatçıların bu duygularını, toplumun acılarını, savaşın yıkımını eserleri üzerinden nasıl dışa vurulduğunu ortaya koymuştur. Arap dünyasında demokrasi için atılacak her adım kadın haklarına dair elde edilecek her ilerleme, toplumsal cinsiyet bakışının değişeceğini haber vermektedir. Kadın sanatçılar eserlerinde bu sorunları ele alarak farkındalık uyandırmak çabası gütmektedirler (Bozdağ, 2019)”.

2.3. SANATÇILARLA DERİNLEMESİNE MÜLAKAt ve ANKET

T.C

Altınbaş Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi

Grafik Tasarım

الجمهورية التركية

جامعة ألتن باش

العلوم لانسانية والاجتماعية

كلية الفنون والتصميم

تصميم الكرافيك

Altınbaş Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat ve Tasarım Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi Omar Al-ABACHEE'nin "2000 Sonrası Ortadoğuda Yaşanan Savaşlarin Sanata Etkisi" başlıklı tez konusuna katkı yapmak için sizlerin görüş ve yorumlarına, değerlendirmelerine yer vermek bu tezi zenginleştirecek ve tezin dayanaklarını güçlendirecektir. Aşağıdaki sorulara cevap vermenizi rica ediyoruz.

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Lütfiye BOZDAĞ.

سيقوم الطالب عمر العباجي، من جامعة ألتن باش، فرع العلوم الاجتماعية, قسم الفن والتصميم بعمل اطروحة بعنوان "بعد عام 2000 الحروب في الشرق الأوسط وتاثيرها على الفن" باجاباتك ووجهة نظرك ستساهم في أثراء هذه الأطروحة وتعزيز أسسها من خلال الإجابة عن الأسئلة أدناه:

مشرفة البحث:أ.د. لطفيه بوزداغ.

- Ortadoğulu bir sanatçı olarak savaşa tanık oldunuz mu? Ya da yakınlarınız savaştan etkilendi mi? Etkilendi ( ) Etkilenmedi ( ).

  هل شاهدت الحرب كفنان شرق أوسطي؟ او احد أقاربك تأثروا بالحرب؟ تاثرت ( ) لم تتاثر ( )

- Sanat yoluyla Arap halklarının sesini dünyaya iletebildiniz mi?

  هل ساهم الفن في ايصال صوت الشعوب العربية؟

- Sanat şiddeti durdurabilir mi?

  هل يستطيع الفن ان يوقف العنف؟

- Sanatınıza Ortadoğudaki savaşların etkisi oldu mu? Örneklerle açıklar mısınız?

  هل كان للحروب في الشرق الأوسط تأثير على فنك؟ هل يمكن ان توضح مع الأمثلة.

Adı: Khaled Dawwa (Suriye)

- Ortadoğulu bir sanatçı olarak savaşa tanık oldunuz mu? Ya da yakınlarınız savaştan etkilendi mi?

Etkilendi. Devrim, özgürlük ve adalet arzumuzdu. Bunun birden fazla seviyesini yaşayan bir kişi olarak benim üzerimdeki etkisi somutlaştı. En önemlisi ise, kendim ve birçok genç için korku tabularını aştım. Özgürlük hissi bunu yapmamdaki en önemli faktördü. Bu özgürlük ihtiyacı sanatsal ve kültürel üretimime yansıdı ve gerçek şu ki, devrim olmasaydı, bugün gördüğümüz gibi bir üretim olamazdı. Bugün yaşanan olayları gören kişi gelecek hakkında iyimser olmayacak olabilir ancak benim görüşüme göre bu devrim şarttı.

- Sanat yoluyla Arap halklarının sesini dünyaya iletebildiniz mi?

Arap halkı sesini dünyaya duyurabildi ama yeteri kadar değil.

- Sanat şiddeti durdurabilir mi?

Sanatın tüm dünyadaki etkisi para ve silahların önünde azalıyor ne yazık ki. Ama sanat insanları değiştirir. Sanat sorular ve cevaplar için çok iyi bir araçtır. Fakat sanatın iyi çözüm ürettiğini pek sanmıyorum. Sanat silahları ve savaşları durduramaz, sanmıyorum. Durduracak dersem ideal bir düşünce olmuş olur.

- Sanatınıza Ortadoğudaki savaşların etkisi oldu mu? Örneklerle açıklar mısınız?

Savaş, beni çok etkiledi. Bana gerçeği yansıtan çeşitli eserler üretmek için büyük bir motivasyon verdi. Son çalışmam Idlib ve uluslararası toplumun sessizliği arasında insanlarin her gün maruz kaldığı ayrımcı yaklaşım ve bombalamalar üzerine oldu. Çalışmamda içinde yaşadığımız sert yaşamı somutlaştırdığım doğru, ama aynı zamanda insanlığa umut vermeye çalışıyorum.

Resim 118: Khaled Dawwa, İdlib ateş altında (Güle güle mahalle), Karışık Medya tekniği, 2020,

Adı: Wesam Alanssi (Yemen)

- Ortadoğulu bir sanatçı olarak savaşa tanık oldunuz mu? Ya da yakınlarınız savaştan etkilendi mi?

  Evet etkilendi. Savaşlar sadece sanatçılar için değil, tüm Arap milleti için acıya ve sonsuz acıya neden oldu.

- Sanat yoluyla Arap halklarının sesini dünyaya iletebildiniz mi?

Sanatın türüne ve misyonuna göre ve medyanın bu alandaki etkileşimine göre ve fikri mümkün olan en geniş kitleye iletmeye çalışıyoruz.

- Sanat şiddeti durdurabilir mi?

Sanatın alıcısı ve uzmanının farkındalığı ve yanıtı varsa, topluma bir şeyler sunabilir ve toplum tarafından yeterince anlaşılmayan fikirleri netleştirebilir. Sanat şiddeti durdurur.

- Sanatınıza Ortadoğudaki savaşların etkisi oldu mu? Örneklerle açıklar mısınız?

Tabii ki birçok sanatçıyı etkiledi ve hala etkiliyor, İster ülkesinde ister yurtdışında olsun, sanatçının yaşamın her alanında yaşadığı zor koşullar sanatına yansır. Ancak çalışmalarımın çoğu sadece Yemen'in güzelliği hakkında konuşuyor yıkım, kalıntı ve kan çizmek istemiyorum. Çünkü insanlarin güzelliğe de ihtiyacı var.

Resim 119: Wesam Alanssi, Öğlen Vadisi, Tuval üzerine Yağlıboya, 2019, 50x60 cm.

Raed Qatanani (Filistin)

- Ortadoğulu bir sanatçı olarak savaşa tanık oldunuz mu? Siz ya da yakınlarınız savaştan etkilendi mi?

Etkilendi. Birçok savaşa şahit oldum ve Lübnan'da çocukluğumdaki ilk savaş Sabra ve Shatila katliamlarıydı. Hala kadınların, çocukların ve gençlerin öldürüldüğü bu katliamları anılarımda hatırlarım ve bu sahneleri hayatımın son gününe kadar unutmayacağım. Suriye'de yaşadığım zaman, savaşın tüm dehşetine ve yaşam üzerindeki etkisine tanık oldum, bazen savaş bölgelerinde sıkışıp kaldım ve etrafımda patlayan mermilerin ve bombaların sesiyle yaşadım. Şuana kadar bu anları hep hatırlıyorum, kendimi Suriye savaşının bir tanığı ve bir belgeselcisi olarak görüyorum. Savaş ortamında iki buçuk yıl yaşadım, sonra Suriye'yi terk etmek zorunda kaldım, Suriye'deki bu olaylar sonucunda birçok arkadaşım ve öğrencim öldürüldü.

- Sanat yoluyla Arap halklarının sesini dünyaya iletebildiniz mi?

Evet ve bunun bir örneği, (Deve Rulmanları) adında çok ünlü bir resme sahip olan Süleyman Mansour adında tanınmış bir Filistinli sanatçı iletmistir. Kudüs şehrini bu eserin omuzlarına taşıyan yaşlı bir adamın vücudunun tüm dünyaya yayıldığı ve Filistin

halkı hakkında, Filistin halkının mücadelesi işgalciye karşı direnişi tüm dünyada etkili bir mesaj oldu.

Şekil 120: Sliman Mansour, Jamal Al Mahamel, 2005, 152 x 99cm.

- Sanat şiddeti durdurabilir mi?

Sanat, negatif yükleri veya negatif enerjiyi boşaltmak için bir araçtır. Şaşırtıcı bir şekilde, okullarda sanat ihmal edilmektedir. Oysa sanat, bu yükleri boşaltmak ve pozitif enerjiye dönüştürmek için en önemli etkin araçtır. Çünkü boşlukta büyüyen gençler boşluğa gider ve verimli bir çevre özlemiyle terörizmin destekleyici olabilirler ve etkili organlarında yer alabilirler. Bu duruma düşmemek için gençlerin bir farkındalık ve sanatsal düşünce repertuarına sahip olması gerekir, bu nedenle sanat gençler için itici bir güç olacak ve onları terörizm için kolay bir av olmaktan alıkoyacaktır.

- Sanatınıza Ortadoğudaki savaşların etkisi oldu mu? Örneklerle açıklar mısınız?

Tabii ki, Filistinli olduğum için savaşlardan doğrudan etkiledim ve 40 yıldır Suriye'de kalıyordum. Savaş koşulları nedeniyle Suriye yaşamakta cok zorlandım ve şimdi Ürdün'de yaşıyorum. Bu değişim benim icin olumsuzdu, ama aynı zamanda bana daha fazla zaman ve daha fazla ilham verdi, sanatımda büyük bir rol oynadı. Savaştan önce hayatımda öğretim ve eğitim ile meşguldüm ve sanat için yeterli zamanım yoktu. Sanatıma trajedi ve savaşların yansımasını ekledim ve böylece bir Filistinli ve Filistin kamplarının oğlu olmamın yanı sıra dünyaca tanınmaya başladım ve Filistin halkının ve Ortadoğu'nun acısını taşıyorum ve eserlerime yansıtıyorum.

Resim 121: Raed Qatanani, yüzyılın anlaşması, Karışık Medya, 2020, 70x80 cm.

Ahmed Fares (Mısır)

- Ortadoğulu bir sanatçı olarak savaşa tanık oldunuz mu? Ya da yakınlarınız savaştan etkilendi mi?

Etkilendi. Savaşa tanık olduk çünkü Orta Doğu bölgesi ile yakından ilişkiliyiz ve elbette sanat eserlerimizde işlediğimiz konuları etkiledi.

- Sanat yoluyla Arap halklarının sesini dünyaya iletebildiniz mi?

Evet, ama sınırlı bir şekilde ve istediğimiz kadar değil.

- Sanat şiddeti durdurabilir mi?

Cehalet kötü bir şeydir, sanat ise arap toplumunun bütünü için önemli bir silahtir. Gençliğin terörizme yönelmesini değiştirecek etkisi vardır. Sanat, herşeyi en özgür şekilde ifade ettiğimiz olası bir platformdur ve bu sayede olumsuz olan her şeyin üzerinde bir dayanak sunar.

- Sanatınıza Ortadoğudaki savaşların etkisi oldu mu? Örneklerle açıklar mısınız?

Arap Baharı tüm bölgeyi etkiledi, ancak Mısır'da çok büyük bir oranda hissedilmedi çünkü Mısır, iyi ve güvenli bir ülkedir. Ancak Suriye, Irak ve diğer ülkelerdeki insanların acıları sanatımı etkiledi.

Resim 122: Ahmed Fares, nereye, Tuval üzerine Yağlıboya, 2019, 40x50 cm.

Ahlem Fekry (Mısır)

- Ortadoğulu bir sanatçı olarak savaşa tanık oldunuz mu? Ya da yakınlarınız savaştan etkilendi mi?

Etkilendi. Ben birebir tanık oldum, devrimcilerin çoğu gibi. Medyada duyduklarımızın tersine kadınların, Devrim Gençlik Birliği'ndeki devrimde bile marjinalize olduklarını gösteren yüksek bir yüzde söz konusudur. Her genç erkeğin lider veya lider rolünü oynamaya çalıştığı ve kendisine muhalif olan herkesi ortadan kaldırmaya çalıştığı ve kadınları marijinalleştirdiği kapalı operasyonlar oluyor.

- Sanat yoluyla Arap halklarının sesini dünyaya iletebildiniz mi?

Belki diyebiliriz.

- Sanat şiddeti durdurabilir mi?

Tabii ki, sanat, evrende insanın ortaya çıkmasından önce vardı. Tanrı'nın insanın yerleşimi için yarattığı ve hazırladığı bir imaj olan yaratıcılık unsuru şiddeti durdurabilir.

- Sanatınızaa Ortadoğudaki savaşların etkisi oldu mu? Örneklerle açıklar mısınız.

Ortaçağ Avrupasında sanatçı tapınağın ve kilisenin hizmetinde yaşıyordu, Rönesans'ın gelmesiyle özgürlüğünü elde etti ve kişi özgürlüğüne sahip olabilmek ve bireyselliği öne çıkartmak için fırsatlar oluştu. Medeniyetin uzantısıyla beraber kadınlar toplumdan

izolasyonunun sadece geçmiş veya tarih haline geldiği sanılıyordu ama bazı bölgeler için öyle olmadı. Vücut hareket edemeyebilir, ancak zihin hareket etme uyarılarıyla vücudu hareket ettirebilir ve kontrol edebilir. Resimde kesik kol acıyı temsil eder, Rönesans'ın üç kadın tanrıçası ile insan vücudunu yüceltme fikrini tartışmaya açmak istedim.... Bu kadınlar, mevcut yüzyılın tanrılarını, duygularını, açıkta olan göğüsleriyle kadınlık durumunu, eşitlik kisvesi altında gerçek doğalarına aykırı bir görünümde çaresiz ve devrimci olarak temsil ediyor.

Resim 123: Ahlem fekry, uzvun kesilmesi, Tuval üzerine Yağlıboya, 2019, 70x80 cm.

Saba Jallas (Yemen)

- Ortadoğulu bir sanatçı olarak savaşa tanık oldunuz mu? Ya da yakınlarınız savaştan etkilendi mi?

Bir bütün olarak yıkım sahnelerinden etkilendim. Beni umutsuzluk ve üzüntü duygularının üstesinden gelmek için her şeyi yapmaya iten güç sadece bu oldu. Bu yüzden umut ve sevgi mesajları çizdim - savaşı bir insan olarak gördüm.

- Sanat yoluyla Arap halklarının sesini dünyaya iletebildiniz mi?

Evet diyebilirim, ama istenen seviyeye değil.

- Sanat şiddeti durdurabilir mi?

Sanatçılar, insanların özellikle de gençlerin dikkatini çekmektedir. Sanatları takdir eden bir toplumun aşırı radikalleşmesini önlemek için gençleri sanata yönlendirmek gerekir. Sanat eğilimi gösteren gençlerin aşırılığı yönlendiren bir ideolojiye sahip olmamasını

sağlayacaktır aynı zamanda şablonlardan, aşırılıktan uzak tutmak için iyi bir yoldur. Gençleri sanata yöneltme, ellerinden gelenin en iyisini sunarak sanata olan ilginin artırılması sorumluluğunu taşımalıdır. Sanat yönelimi, akıllara dokunan ve kalplere kolayca dokunan anlaşılması kolay bir dil oluşturur. Basitliğine rağmen, uluslararası alanda ve gazetelerde Japonya, Avustralya ve Avrupa'da yayınlanan mütevazı çalışmam, her türlü insanın dikkatini çekti, bu da beni şaşırttı.

- Sanatınıza Ortadoğudaki savaşların etkisi oldu mu? Örneklerle açıklar mısınız?

Yemen'deki savaş, özellikle de yıllar süren bir kesintiden sonra beni resim yapmaya geri döndürdü. Yağlı boya tablolarındaki çalışmalarımın çoğunun barış ve umut mesajları taşıdığını düşünüyorum.

Resim 124: Saba jallas, Umut, Tuval üzerine akrilik, 2020, 50x60 cm.

Mahdi AL Shammary (Irak)

- Ortadoğulu bir sanatçı olarak savaşa tanık oldunuz mu? Ya da yakınlarınız savaştan etkilendi mi?

Etkilendi. Savaşı görmedim, ama ailemde yaşadım ve savaştan ezilenleri sevdim, savaşlarda birçok arkadaşımızı ve sevdiklerimizi kaybettik. 1978'den beri Irak'ın dışında yaşıyorum, ama oradaki varlığım acı çekiyor. Orta Doğu ülkelerinin hayatındaki eksik

güzelliktir, maalesef, sanatçının kaçınamayacağımız acılar karşsında yaratma, zor bir döneme tanıklık etme ve kaydetme özgürlüğüne sahibim, bu yüzden biz daha fazla gözlemci olduk.

- Sanat yoluyla Arap halklarının sesini dünyaya iletebildiniz mi?

Hayır

- Sanat şiddeti durdurabilir mi?

Özgürlük kayboldu çünkü ben dünyayı yönetenlere karşı bir seçenek değilim, şu anki Arap tablosu postere veya reklama daha yakın, umarım bu pek çok yaratıcı sanatçıya duyduğum yüksek güven için geçici bir süre olacaktır. Özellikle basit bir yaşam hedef olduğunda etki miktarı basittir ve bunu araştıramayız çünkü hiçbir istatistik merkezi yoktur.

- Sanatınıza Ortadoğudaki savaşların etkisi oldu mu? Örneklerle açıklar mısınız?

Savaşın beni etkilemediğini söyleyemem Çünkü 1967'den beri barışın gerilemesinin farkındaydım ve şimdi ufukta dünyanın adaletten yoksun olduğunu görüyorum. Bir insanın hayatı kenarda yaşamak veya acı çekmeye devam etmek arasında seçim yapmaktır. Resimlerimde soyut teknik araştırmanın bencilliğini ve acil endişelerin ifadesini dengelemeye çalıştım, ancak ikisinin sıralaması karıştı.

Resim 125: Mahdi AL Shammary, çatışma, Tuval üzerine akrilik, 2020, 60x75 cm.

Mohamed Fouad (Mısır)

- Ortadoğulu bir sanatçı olarak savaşa tanık oldunuz mu? Ya da yakınlarınız savaştan etkilendi mi?

Etkilendi. Bölgedeki devrim tüm Arap halkını etkiledi, düşüncelerini değiştirdi ve birçok kişinin farkındalığını artırdı.

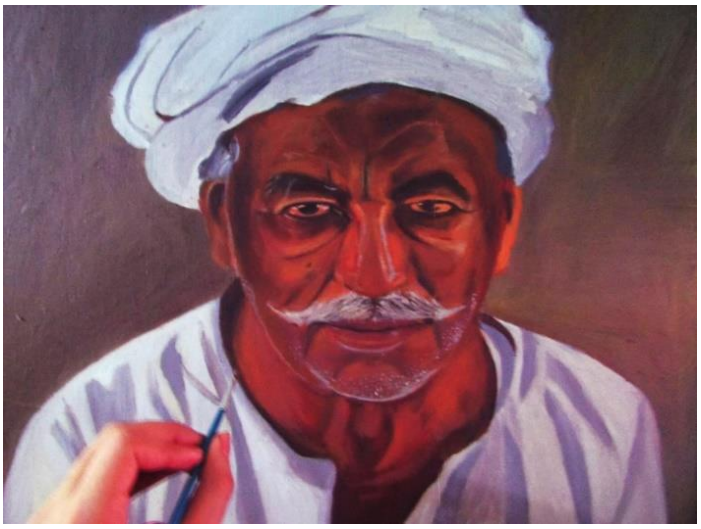
- Sanat yoluyla Arap halklarının sesini dünyaya iletebildiniz mi?

Maalesef yeteri kadar iletemedi. Devrimi yücelten eylemler azdır çünkü bazı Arap devrimcilerinin sonu iktidarlara aykırı düşünenler için risk oluşturur.

- Sanat şiddeti durdurabilir mi?

Şiddet ve terörizmi durdurmak için sanatdan ilham alan ve farkındalık yapma aracı olarak kullanan bazı harika sanatçılar tanıdım.

- Sanatınıza Ortadoğudaki savaşların etkisi oldu mu? Örneklerle açıklar mısınız? Arap devrimleri genel olarak birçok sanatçıyı etkiledi. Onları yaşadıkları anavatanlarında daha bağımlı ve daha önyargılı hale getirdi. Devrimler doğrultusunda benim fikrim, devrim bize ifade ve sanatsal konularda daha fazla özgürlük verdi. Bazı Arap ülkeleri hala devrimlerin ve takip eden kaos olayların sonuçlarından muzdarip oldular. Kişisel deneyime gelince, başka birçok konu çalışmam nedeniyle devrime değinmedim, ancak doğrudan ona dokunan az sayıda sanatçı var.

Resim 126: Mohamed Fouad, isimsiz, Tuval üzerine akrilik, 2019, 30x20 cm.

Adı: Rama Alfarkh (Ürdün)

- Ortadoğulu bir sanatçı olarak savaşa tanık oldunuz mu? Ya da yakınlarınız savaştan etkilendi mi?

Etkilendi. Savaşlara ve krizlere şahit oldum, ancak ikamet ettiğim yerde değil ve çalışmalarım üzerindeki etkilerini tercüme ediyorum.

- Sanat yoluyla Arap halklarının sesini dünyaya iletebildiniz mi?

Maalesef hayır.

- Sanat şiddeti durdurabilir mi?

Durdurabilir ama tamamen değil.

- Sanatınıza Ortadoğudaki savaşların etkisi oldu mu? Örneklerle açıklar mısınız?

Sanatımı doğrudan etkilemedi, içinde yaşamadım, ama çevremde yaşayanların etkilerini hissettim, savaşların tüm etkileri dolaylı olarak benim sanatımı da etkiledi.

Resim 127: Rama Alfarkh, Isimsiz, Tuval üzerine akrilik, 2020, 70x100 cm.

Adı: Thabet Mekhael (Irak)

- Ortadoğulu bir sanatçı olarak savaşa tanık oldunuz mu? Ya da yakınlarınız savaştan etkilendi mi?

Etkilendi. Şahsen, tüm heykel ürünlerim Musul'daki terörizm ve IŞİD tarafından yok edildi. gurur duyduğum güçlü çalışmalarımdan önemli birçok ürünümü kaybettim.

- Sanat yoluyla Arap halklarının sesini dünyaya iletebildiniz mi?

Hayır, Sanat her zaman özgürlük alanının geniş olduğu bir ortamda yeniden canlanır ve büyür ... Dini ve ideolojik aşırıcılığın bir sonucu olarak bu alan daraltıldığında, sanat çok dar bir açıyla ortadan kalkar.

- Sanat şiddeti durdurabilir mi?

Sanatın oryantal toplumdaki rolü belirli yönlerde göze çarpmaktadır. Bazı hükümetler, birçok etkili sanatsal kanal aracılığıyla yöneticinin otoritesini, etkisini ve özlemlerini oluşturmaktadırlar. Doğu ortamında çok sayıda büyük yetenek, fikir ve yenilik var, ancak kimse onu yaratıcılığının, parlak bir değişim kıyısına geçiremiyor. Çevre iyi ise sanat şiddeti harika bir şekilde ortadan kaldırabilir ... Sanatsal üretim her zaman ortamındaki neşe ve değişim mesajlarını verir. Koşullar istikrarlıysa ve kentler yıkıma uğramamışsa sanat daha iyi bir zeminde yol alabilir.

- Sanatınıza Ortadoğudaki savaşların etkisi oldu mu? Örneklerle açıklar mısınız?

Savaş benim için etkili bir aşamadır ve çıktıları benim için etkileyici bir durumdur. Savaş ağrısının, sızısının olduğu bir deneyim, ama aynı zamanda bu acı bir ufkun ifadesidir. Yeni ve etkili bir vizyon, önemli bir arşivdir. IŞİD'den büyük zarar gördüm, tüm işlerimi yok ettiler. Şimdi geçimimi sağlayan sanatsal ürünler üretmeye yeniden başlıyorum.

Resim 128: Thabet Mekhael, tolerans, Tuval üzerine akrilik, 2019, 50x60 cm.

Adı: Sahar Alamir (Mısır)

- Ortadoğulu bir sanatçı olarak savaşa tanık oldunuz mu? Ya da yakınlarınız savaştan etkilendi mi?

Etkilendi. Mısır'da olanlar bir savaş değil, bir grup gençle başlayan ve daha sonra sayıları milyonlarca olan bir devrimdi. Güvenliği kaybettik ve bazı sorunlar oluştu, ancak durum yavaş yavaş normale döndü. Devrim ile ilgili çalışmalarım, yaşadığım depresyonu telafi etmek için daha keyifli hale geldi, üzerimde iyi bir etkisi oldu.

- Sanat yoluyla Arap halklarının sesini dünyaya iletebildiniz mi?

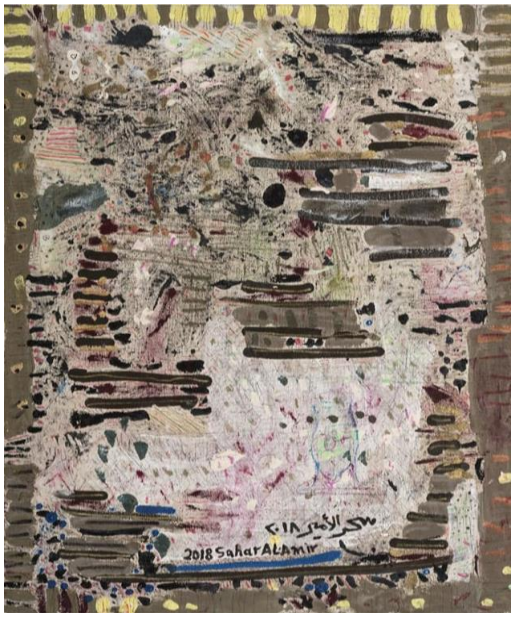
Dünyaya ulaşmak için Arap ve Oratdoğulu sanatçılar plastik sanatlarını oluşturmak için herhangi bir hikayeye ihtiyaç duyuyorlar. Sanatlarını tanıtmak ve yaygınlaştırmak için desteğe ihtiyaç duyuyor ve onu aşmayan bir tavırla karşılaşıyorlar.

- Sanat şiddeti durdurabilir mi?

Sanat, şiddetin önlenmesine katkıda bulunmuş olabilir. Ancak dini aşırılığın yaptığı baskı aynı değerdedir.

- Sanatınıza Ortadoğudaki savaşların etkisi oldu mu? Örneklerle açıklar mısınız?

Savaşa tepki olarak tüm işlerim neşe ve mutluluğun bir işareti haline geldi, çünkü bölgedeki savaşlardan kaynaklanan korku ve kasvet durumundan çıkmak için bunu yapıyorum diyebilirim.

Resim 129: Sahar Alamir, eğlence, Tuval üzerine Yağlıboya, 2018, 80x 60cm.

Adı: Yasser Gad (Mısır)

- Ortadoğulu bir sanatçı olarak savaşa tanık oldunuz mu? Ya da yakınlarınız savaştan etkilendi mi?

Etkilendi. Olayların ortasındaydım çünkü iş yerim Tahrir Meydanı'na çok yakındı. Tüm olayları izledim ve olaylarda yer yerinden oynadığı için kafam karıştı. Siyasi durum, ifade özgürlüğü ve yoksulluk nedeniyle geri dönüş aşamasına ulaşan milyonlarca insan vardı.

- Sanat yoluyla Arap halklarının sesini dünyaya iletebildiniz mi?

Cevap vermeden önce, biraz geriye gidelim Sanat, en azından yirminci yüzyılda, 1973 yılı Ekim Savaşı bazı şeyleri somutlaştırmayı başardı mı? Evet, girişimler var, ama çok az, sanat bunu yapamadı. Irak-ABD savaşı 2003'te sanat bunu somutlaştırabildi mi? veya 2006'da Irak iç savaşı? Arap Baharı halkının sesi aktarıldı mı? Cevap hayır.

- Sanat şiddeti durdurabilir mi?

Hayır, çünkü Arap dünyasında plastik sanatlar, opera sanatı gibi o kadar da önemli değil. Sanat Arapların ilgisini çeken sadece dekoratif bir şeydir, ancak onları büyük ölçüde etkileyebilecek şarkıcılar, filmler ve diziler olabilir. Arap sanatçılar modern sanat ürettikleri zaman gerçeküstücülük, kübizm ve soyut sanat gibi uluslararası eğilimleri takip ediyorlar ancak Arap halkı bunu anlamıyor. Okullarda sanat eğitimini ihmal ettiği ve çağdaş sanatı anlatılmadığı için. Bu nedenle, izleyicinin plastik sanatların ne anlama geldiğini anlaması zordur; örneğin renk, yazı tipi ve kompozisyonun değeri gib. Buna ek olarak Arap vatandaşının ilk önce yaşam endişesi var. Körfez'de zengin insanlar var onlar pahalı sanat eserleri alabiliyorlar ve onları satın almaktan zevk alıyorlar ancak onların tinsel yanıyla değil, içeriğiyle değil, dekoatif formlarıyla ilgileniyorlar.

- Sanatınıza Ortadoğudaki savaşların etkisi oldu mu? Örneklerle açıklar mısınız?

Kesinlikle etkiledi, ancak öte yandan Mısır'daki iyi sanatçılar nefes alamıyor. Mısır'da veya Arap ülkelerinin çoğunda, sanat belirli bir varlık ile ilgili hale geldi, belirli bir konu ortaya çıkmadı ve iş sadece mekanın dekoratif görünümü olarak evlere yerleştirilen sanatsal çalışmalarla sınırlı kaldı. Devrimle ilgili herhangi bir çalışma çizersem, kimse onu satın alamaz çünkü insanlar bölünür, bazen aynı evde ve aynı ailede iki farklı görüş vardır. Böylece satılabilecek sanat eserleri kanepenin üzerine yerleştirilebilecek ve mekana estetik olabilecek politik olmayan nötr eserler olmalıdır.

Resim 130: Yasser Gad, Isimsiz, Tuval üzerine akrilik, 2019, 70x100 cm.

Adı: Refki Elrazzaz (Mısır)

- Ortadoğulu bir sanatçı olarak savaşa tanık oldunuz mu? Ya da yakınlarınız savaştan etkilendi mi?

Etkilendi. Savaşa hem tanıklık ettim hem de yaşadım. Bu sadece sanatçının anavatanı ile sınırlı değildi, ama insanlık üzerindeki etkisi derindir.

- Sanat yoluyla Arap halklarının sesini dünyaya iletebildiniz mi?

Hiç katkıda bulunmadı. Plastik sanatların güzellik felsefesi ve sanatın çoklu değerlerinden başka hiçbir rolü yoktur.

- Sanat şiddeti durdurabilir mi?

Hayır durduramaz, çünkü; güzel sanatlar toplumların ve zamanın zevklerine yönelik bir tercihtir.

- Sanatınıza Ortadoğudaki savaşların etkisi oldu mu? Örneklerle açıklar mısınız?

Savaşlar sanatımı hiç etkilemedi çünkü sanata bakış açım; felsefi bir güzellikten yanadır. Tüm dünyadaki modern sanatın öncülerine öğretmenlerimi ve meslektaşlarımı eklemek için çok uğraşıyorum. Benim sanat inancım evrenseldir ve gerçek sanatın vatanı ya da inancı yoktur.

Resim 131: Refki Elrazzaz, Isimsiz, Tuval üzerine akrilik, 2020, 70x90 cm.

Adı: Nabeel Ali (Irak)

- Ortadoğulu bir sanatçı olarak savaşa tanık oldunuz mu? Ya da yakınlarınız savaştan etkilendi mi?

Beni açıkça çok etkiledi, santımda kendiliğinden ve otomatik olarak, bölgede meydana gelen yıkımı ve öldürmeyi örnekleyen çalışmalar ortaya çıktı. Çünkü sanatçı, toplumun bir parçasıdır. Sanat, gençleri önemsemektedir, yeteneklerini ortaya çıkarmak ve atölye çalışmalarını yürütmek amacıyla aşırılıkçılığa karşı mücadelede büyük önem taşımaktadır; Böylece boşluk ve cehaletten kaynaklanan aşırılık ancak sanat sayesinde geride kalabilir.

- Sanat yoluyla Arap halklarının sesini dünyaya iletebildiniz mi?

Evet, elbette sanat insanların seslerini iletmenin en iyi yoludur.

- Sanat şiddeti durdurabilir mi?

Tabii ki sanat şiddet olgusunu azaltmaya büyük katkıda bulunur, çünkü şiddet bir boşluk, cehalet, gençlikden gelir. Sanat, bu boşluğu doldurabilir ve toplumda etkili olabilecek bir insan inşa edebilir. Sanat değişen fikirleri etkiler, çünkü sanat kişilik oluşturmaya katkıda

bulunur, Elbette, farklı bir düşüncesi, yaşam sevgisi ve her boşluğun güzel ve yararlı olduğu şey olacak.

- Sanatınıza Ortadoğudaki savaşların etkisi oldu mu? Örneklerle açıklar mısınız?

Evet. Bunu, içinde yaşadığımız gerçeği yansıtan yapılan şeyden açıkça etkilendim.

Resim 132: Nabeel Ali, Politikacılar, Tuval üzerine akrilik, 2020, 60x80 cm.

Adı: Fadhel Neama Alassdy (Irak)

- Ortadoğulu bir sanatçı olarak savaşa tanık oldunuz mu? Ya da yakınlarınız savaştan etkilendi mi?

Evet, savaşları izledim, sadece savaş değil, savaşın uzun süren etkileri de sanatçının ruhunu etkiler. Savaş, sanatçının hassas doğasında bir hayal kırıklığı ve karanlık yarattığı için psikolojik yapısına zarar vermektedir. Tüm sanatçıların savaşların çarpıklıkları ve yıkımlarını gösteren, mesaj olarak taşıdığı şey için bir tür yaratıcılığı tetikleyen bir etkisi vardır.

- Sanat yoluyla Arap halklarının sesini dünyaya iletebildiniz mi?

Evet iletilbilmiştir. Sanat, sanatçılar ve medya profesyonelleri aracılığıyla dünyaya mesajların iletilmesinde, belgelenmesinde önemli bir rol oynar. Sergiler, sanatsal faaliyetler, oyunlar ve kısa filmlerin gösterilmesinde barış ve özgürlük çığlıklarının iletilmesine katkıda bulunmuştur. Video montajının yapılmasıyla, terör eylemlerinin

belgelenmesiyle, video materyallerine entegre edilmesiyle, tüm dünyaya yayılmasına ve iletilmesine imkan vermiştir.

- Sanat şiddeti durdurabilir mi?

Sanat, aşırılıkçılığa karşı mücadeledeki önemli bir rol oynar. Aşırılık fikrini ve küresel terörizmi ve tüm dinlerin kötüye kullanılmasını önler. Ayrıca gericiliğin de cehaletin de panzehiri sanattır. Radikal anarşist eylemleri ortadan kaldırmak için dünyadaki sanat eserleri aynı zamanda etkinlikler aracılığıyla tüm dünya için misyoner bir ortam yaratmaktadır. Sanat, dünyadaki terör örgütlerinin aşırı ideolojilerinin aksine, şiddet ve terör olaylarını sınırlamaya ve barış ruhunu yayar. İnsan ruhunu göz ardı etmemeye katkıda bulunur. Sanat, gençlerin düşüncelerini görüntü ekranlarında, sergi salonlarında veya sergi alanlarında sunulan sanatsal materyal olarak etkiler, çünkü kesinlikle belirli bir olaya ve aynı zamanda bir fikre yönelik bir ilişki fikrini taşır. Bu yüzden kesinlikle gençleri ve fikirlerini etkiler.

- Sanatınıza Ortadoğudaki savaşların etkisi oldu mu? Örneklerle açıklar mısınız?

Kesinlikle Savaşlar, histerik durumları tasvir eden ve savaşı tamamen ve ayrıntılı bir şekilde reddeden yaratıcı sunum ile sanatçı için özel bir sanatsal ortam yaratmaya katkıda bulunmustur. Ayrıca sanatçı, yaşamdan mahrum bırakan birçok durumu, paradoksu ve yıkım sahnesini canlandırmıştır.

Resim 133: Fadhel Neama Alassdy, çığlıkö Tuval üzerine akrilik, 2020, 80x120 cm.

Adı: Serwan Baran (Irak)

- Ortadoğulu bir sanatçı olarak savaşa tanık oldunuz mu? Ya da yakınlarınız savaştan etkilendi mi?

Evet savaştan etkilendim. 1981'den 2020'ye kadar savaşdan etkilendim. Savaşı kesinlikle gördüm ve bir savaşçıydım. 50-yıldır savaşın içinde yaşadım. Ortadoğudaki ya da dünyadaki tüm savaşlar aynıdır, tüm dünyada savaş kavramı üzerinde çalışıyorum.

- Sanat yoluyla Arap halklarının sesini dünyaya iletebildiniz mi?

Evet iletebildi. Sanat ve kültür, medya ve teknoloji dünyasının en güçlü silahlarıdır. Vicdana girer ve ruhu iyileştirir.

- Sanat şiddeti durdurabilir mi?

Sanatın terörizmle mücadele etmek bakımından önemli bir araç olduğunu düşünüyorum.

- Sanatınıza Ortadoğudaki savaşların etkisi oldu mu? Örneklerle açıklar mısınız?

Savaşın kötü tarafındakileri göstermeye çalışıyorum, ölüm, kayıp ve ihanet tarafında. Savaşın bu yönü, tüm savaşların sonlarının bir kırılma ve gençler için büyük kayıplar olacağına dair bir uyarı yapmak istiyorum. Sanat benim için savaştan kaçınmak için bir davetti çünkü trajedi yaşayan bir sanatçıydım. Resimlerimde hapishaneler, gözaltı merkezleri, kırmızı sorgu odaları ve idam kıyafetleri, güzellik dahil olmak üzere yaptığım zor bir görevdir. Bu büyük bir risk, çünkü ne pazarın ne de koleksiyoncuların zulmü nedeniyle istemediği bir işe girişiyorum, ancak bu durum 14 yıllık bir karardır. İşim dekorasyondan uzaktir. Bu sadece bir sanattır.

Resim 134: Serwan Baran, Savaş, Silinmez bir hafıza Sergisi, Beyrut, Saleh Barakat Galerisi, Tuval üzerine akrilik, 2020, 100x140 cm.

Resim 135: Serwan Baran, Savaştan sonra, Silinmez bir hafıza Serdisi, Saleh Barakat Galerisi, Beyrut, Enstalasyon, 2020.

Adı: Abd El Nasser Hasan (Mısır)

- Ortadoğulu bir sanatçı olarak savaşa tanık oldunuz mu? Ya da yakınlarınız savaştan etkilendi mi?

Evet etkilendim. Ocak 2011 devrimi olayları sonucunda yıkılan aile evimin molozunda yaşıyorum. Kötü komşuların tüm ekipmanlarıyla devletin yokluğundan yararlanarak su vanalarını açtılar evimin her tarafı su alıyor. Bir dizi sütun getirip duvarları güçlendirdim, böylece duvarlar düşmüyor, 9 yıldır molozlar arasında yaşıyorum. Devlet Mısır Güzel Sanatlar Derneği üyesi ve Sanat Severler Derneği'nin bir üyesi olmama rağmen henüz yaşamak için bir ev almama yardımcı olmadı. Sanat yapmaya 1972'de başladım, Amerika ve Hollanda'da, Dar Al Hilal, Dar Al Mustaqbal Al Arabi ve başka sergi kurucuların çeşitli sergilerine katıldım, ancak benim tüm heykellerimi tahrip ettiler ve neredeyse tüm çalışmalarımı yok etmeye zorladılar. Kimse hassasiyet göstermedi ve bana yardım etmedi.

- Sanat yoluyla Arap halklarının sesini dünyaya iletebildiniz mi?

Hayır, Yaşadığım mevcut kanıtlar bunu söylüyor. Devlet kurumları tarafından izlendiğimi biliyorum. Oysa sanat, insanların haklarının ve seslerinin en iyi savunucusudur.

- Sanat şiddeti durdurabilir mi?

Evet, elbette, çünkü görsel sanatlar daha etkilidir ve ses dilinin kelime dağarcığı üzerinde bir etkiye sahiptir ve bunun kanıtı Tanrı'nın insanları meditasyonun üzerinde uzmanlaştırmasıdır.

- Sanatınıza Ortadoğudaki savaşların etkisi oldu mu? Örneklerle açıklar mısınız?

Etkisi, elbette, sadece son olaylarda değil, Gamal Abdel Nasser ve Anwar Sadat'ın zamanından beri, sanat, tarihin çeşitli aşamalarında belgeleniyor. Yaşamın zorluğuna ve sertliğine rağmen kendimi tekrar sanatsal yaşama geri döndürmeye çalışıyorum. Önemli tarihsel olayların, görsel belleğini resimlerimde iletmeye gönüllüyüm. 2017 Ocak Devrimi'nin olaylarından sonra ilk sergimi açtım. Zamanın yeri kucaklaması adlı bir sergi açtım. 2019 yılında Öngörü Okumaları başlıklı 40 sanat eserinin yer aldığı bir sergiye katıldım.

Resim 136: Abd El Nasser Hasan, Bilinmeyene, Tuval üzerine akrilik, 2019, 70x90 cm.

Adı: Mosa Abosbeha (Libya)

- Ortadoğulu bir sanatçı olarak savaşa tanık oldunuz mu? Ya da yakınlarınız savaştan etkilendi mi?

Evet Etkilendim. Savaş şuana kadar devam ediyor, Tabii ki savaşın insan ve özellikle sanatçı üzerinde bir etkisi vardır, Kişisel düzeyde, ilk başta etkilendim, ancak zamanla uyum sağladım ve sürekli çizmeye başladım, öldürülmne endişesinden kurtulmak için.

- Sanat yoluyla Arap halklarının sesini dünyaya iletebildiniz mi?

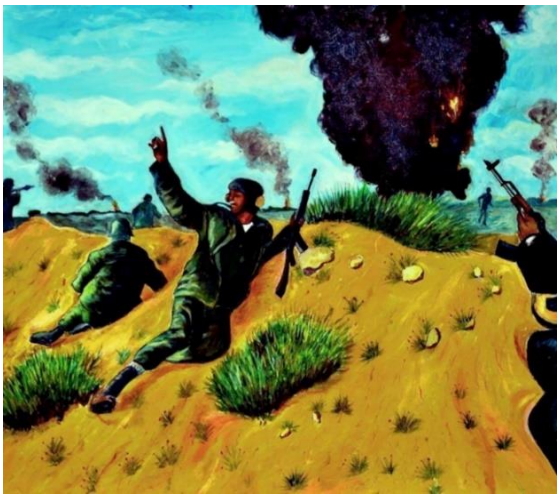
Elbette sanat, halkların sesini devrimlerin başından itibaren aktarmaya yardımcı oldu: Sunulan her materyal; çizim, müzik, sloganlar, oyunculuk veya bayraklar biçimindeydi ve mesaj iletmişlerdir.

- Sanat şiddeti durdurabilir mi?

Sanat, şiddetin tezahürünü azaltmaya yardımcı olur, çünkü sanat eylemek ruhu iyileştirir ve en iyi şekilde yükseltir ve en önemlisi kişiye hayatı sevdirir. Sanat aşırılıkçılığa karşı mücadelede rolünü sergiler, insanları eğitmek, onları bilinmeyen bir gelecekten endişe, korku ve umutsuzluk durumundan kurtarmak için sanat iyi bir yoldur. İnsanların düşüncelerini değiştiren ve ruhlarına yansıyan güzelliği yayan sanattır. Sanat sayesinde kötü insan iyi bir insana dönüşebilir.

- Sanatınıza Ortadoğudaki savaşların etkisi oldu mu? Örneklerle açıklar mısınız?

Tabii ki oldu. Özellikle ablamın mermiler nedeniyle ölümünden sonra etkisi oldu. Buna rağmen sanat eserlerim o kadar karanlık değil, bazı üzüntü resimleri yapıyorum ama bunlar bazı durumları göstermek için yaptığım resimler.

Resim 137: Mosa Abosbeha, Savaş, Tuval üzerine akrilik.

Adı: Adel Fortia (Libya)

- Ortadoğulu bir sanatçı olarak savaşa tanık oldunuz mu? Ya da yakınlarınız savaştan etkilendi mi?

Kesinlikle etkilendim. Devrimi gördün mü!? Bölgeyi süpüren devrimler anın sonucu değil, birkaç birikimin sonucu, etki konusuna gelince; bu durum savaş hali bu devrimlerle özdeşleşmemize tabidir. Libya'da yaşarken devrim olmadan önce güvenlik güçleri

tarafından 2003 yılında tutuklandım. Libya'daki devrim büyük bir patlamaydı. Benim üzerimdeki etkisine gelince, rejim dağıldığından, özellikle de büyük güçlere yenildikten ve silahlarını teslim etmelerini bekliyordum. Bunun herhangi bir zamanda gerçekleşmesini bekledik, tek fark belki bir zaman sonra ne olacağını bilemiyorduk. Etkisi özellikle sokak hareketliliğinin başlangıcında olumluydu ve rüya gibiydi. Özellikle o totaliter, otoriter rejimin ağırlığı altında ezilirken ilk defa başka bir yönetim biçimini ve çeşitliliği fark etmeye başladığımızda, uzun zamandır tatmadığımız büyük, açık ve sonsuz bir özgürlük görüntüsü ortaya çıktı Libya'da.

- Sanat yoluyla Arap halklarının sesini dünyaya iletebildiniz mi?

Batı dünyasında Arap sanatına ve sanatçısına iyi bir yaklaşım, saygı ve takdir olduğunu düşünüyorum. Örneğin; Arap sanatçıların resimlerini içeren sergileri düzenleyen galeri ve müzeler bulunmaktadır. Özellikle Arap resminde Batılı eleştirmenlerin dikkati çektiği; Arap halkının acı ve trajedisinin ne anlama geldiği, bu ressamların klasik sanat okullarını takip etseler de, modern çalışmalar yapanlar da var. Medya sanatı sunan ve yayan bir araç. Çeşitli medya kuruluşları ile etkileşimde olduğumuz ve iletişim kurduğumuzda bizi ifade ediyorlar. Hayatlarımızı her yönden istila eden teknolojik bir atılıma tanık oluyoruz. Ayrıca, biz, sanatçılar olarak, bu bölgeye aitiz, bu imajı iletmek ve bölge halklarına her zaman tercüman olmak o mutsuz otoriteyi ortaya çıkarmak için çok daha fazla çabaya ihtiyacımız var.

- Sanat şiddeti durdurabilir mi?

Kesinlikle sanat şiddeti durdurabilir. Sanatın yaygınlığı ve yaşamın her alanına nüfuz etmesi, özellikle şiddeti ortadan kaldırabilir. Başkalarını dışlamayan ve beraberlik düşüncesi için alternatif bir kültür yaratacaktır. Sanat için müze ve galerilerin yatay dağılımı, periyodik sergiler düzenlemek, sanatla ilgilenen ardışık çalışmaları aktive etmek ve ayrıca estetik eleştiri kavramını olusturmak çok önemlidir. Bütün bunlar birbirini takip eden nesillere etki edebilir. Sanat toplumu ve düşüncesini değiştirebilir, ancak sanatın zamana ihtiyacı vardır. Sanat ani değişiklikler ve toplumsal patlamalarda yaşamaz, Belki daha spesifik olarak, değişim meselesi kamusal ve kapsamlı bir rönesans meselesidir, yani, topluluk kimliğinin farkına vardığında, iradesine ve gerçek egemen kararına sahip olduktan sonra, değişim fikrine karar verebilir. Sanat bunun için bir yer ve alan bulur, yani sanat değişim kavramını ve entegrasyonunu kolaylaştırmak için önemli bir rol oynayabilir. Toplumun güçlendirilmesi sanatsal deneyimin yabancılaşma kavramına girmediği, aksine sürekli iletişim ve insanlar arası hareketi sağlar. Sanatçı

toplum içinde kendine bir yer bulana ve toplumun düşüncesindeki değişikliğe öncülük edene kadar çalışmalı ve farkındalık oluşturmalıdır.

- Sanatınıza Ortadoğudaki savaşların etkisi oldu mu? Örneklerle açıklar mısınız?

Hayatta gerçekleşen her şey doğrudan veya dolaylı olarak sanatçıyı genel olarak etkiler Ancak o olayın kavramı ve sanatçının duygusallığı açısından onunla uğraşma derecesi farklıdır: Sanatçılar bu etkinliği harika bir sanat eserine dönüştürebilir. Savaşlar sanatçıların duygu dünyasında her türlü sefalet, ıstırap ve acı çektirir. Bu da sanatçının hayal gücünü etkiler ve hafızasını uyanık tutar. Beni Libya devriminin olayları çok etkiledi. Özellikle de önceki rejim tarafından şiddet kullanılmaya başlanmasından bu yana gösterilerde silahsız sivillerin hedef alınması sanat eserlerimde çok yer aldı. Bu dönemde, protestocuların kafalarına ateş eden şiddeti gösterdiğim (Devrim Portreleri 2011) sergisinde de dahil olmak üzere bir dizi sanatsal eser yaptım. Bundan sonra, askeri araçlar hareket ettikçe ve şehirlere mermi yağdırdıkça genişlemeye başlayan savaşın etkisi devam etti. Ayrıca, bir ülkenin oğulları arasında bir iç savaş patlak verdi, bu yüzden (Trablus'taki Alevler Savaşı Günlükleri), (Distopia), (Üzüntü), (Absrud _ Dolaşım ve Yıkım Ülkelerinde) adı altında sergiler yapıldı. Hiçbir şey insan onurunu boşa harcamaktan, öldürmekten ve bedenini yok etmekten daha acı verici değildir - her gün yozlaşmış havayı soluyan ve ölülerin haberi yavaş yavaş halk arasında günlük bir alışkanlık haline geldi. Savaş devam ettiği sürece nefret, başkalarının dışlanması ve yok edilmesi düşüncesi ruhlarımızı yaralar. Hepimiz savaşa karşı durmalıyız. Hepimiz kötü olan her şeye karşı durmalıyız.

Resim 138: Adel Fortia, Teşhis, Tuval üzerine akrilik, 2020, 120x160 cm.

Adı: Radfan almohammedi (Yemen)

- Ortadoğulu bir sanatçı olarak savaşa tanık oldunuz mu? Ya da yakınlarınız savaştan etkilendi mi?

Tabiki Etkilendim. Hem 2015 ve 2016 yıllarında Yemen'de iki yıl süren savaşı hem de 2011 Arap Baharı devrimini yaşadım. Bu savaşlar sanatsal yönümü büyük ölçüde etkiledi, çalışmalarımda savaşı ve genel olarak insan ve yaşam üzerindeki olumsuz etkilerini somutlaştırmak zorunda kaldım.

- Sanat yoluyla Arap halklarının sesini dünyaya iletebildiniz mi?

Kesinlikle büyük katkıda bulundu.

- Sanat şiddeti durdurabilir mi?

Kesinlikle görsel görüntü, diğeriyle iletişim kurmanın en hızlı ve en kolay yoludur. Şiddetin tezahürlerini azaltmada sanatın etkisini önemli buluyorum, ancak çalışmalarımda estetik değer oluşturmak için çalışıyorum.

- Sanatınızaa Ortadoğudaki savaşların etkisi oldu mu? Örneklerle açıklar mısınız?

Kesinlikle etkisi oldu, sadece beni ve birkaç sanatçıyı değil, sanat biçimini de etkiledi. Savaşlar sanatsal biçimleri de birçok yöne dönüştürüyor. Sanatçıya olumsuz etki etmesine rağmen yaratıcılığına olumlu yönde etki eder. Sanatçı barış mesajları vererek şiddetin etkisini hafifletmeye yada ortadan kaldırmaya çalışır.

Resim 139: Radfan almohammedi, Veda, Tuval üzerine akrilik, 2020, 60x75 cm.

Adı: Haifa Subay (Yemen)

- Ortadoğulu bir sanatçı olarak savaşa tanık oldunuz mu? Ya da yakınlarınız savaştan etkilendi mi?

Şüphesiz, ben, ailem ve çevremdeki insanlar savaştan etkilendik ve bu durum hala devam ediyor.

- Sanat yoluyla Arap halklarının sesini dünyaya iletebildiniz mi?

Kesinlikle, sanat, insanların sesine katkıda bulundu ama yeterli değil. Bence bir sanatçı rolünü insanlığın olmadığı her şeye karşı oynamalıdır.

- Sanat şiddeti durdurabilir mi?

Sanatın bir şeyi durdurmaya karar vermesine gerek yoktur, Ancak şiddeti azaltmak için insanları eğitmeye katkıda bulunur.

- Sanatınızaa Ortadoğudaki savaşların etkisi oldu mu? Örneklerle açıklar mısınız?

Tabii ki, duvar resimlerim bu savaşların ürünüdür. Özellikle ülkemde olan en büyük motivasyon sokağa çıkmak ve savaşın trajedilerini gösteren duvar resimleri boyamak.

Resim 140: Haifa Subay, Kadınlar barış yapar, Singapur Sanat Müzesi, 2019.

Öğrenci Omar Al-ABACHEE, tezinin konusu hakkında bir yüksek lisans derecesi almak için 60 sanatçı ile bir anket çalışması yapmıştır (2000 SONRASI ORTADOĞUDA YAŞANAN SAVAŞLARIN SANATA ETKİSİ) aşağıdaki memnuniyet ifadelerine lütfen size uygun olan seçeneği işaretleyerek cevap verirmisiniz.

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Lütfiye BOZDAĞ.

سيقوم الطالب عمر العباجي، من جامعة ألتن باش، فرع العلوم الاجتماعية, قسم الفن والتصميم بعمل استبيان وتوجيه عدد من الاسئلة الى 60 فنان/ة لأتمام اطروحته التي تحمل عنوان "بعد عام 2000 الحروب في الشرق الأوسط وتاثيرهاعلئ الفن" يرجى الرد على العبارات من خلال وضع الاشارة على الجواب المناسب:

مشرفة البحث:أ.د. لطفيه بوزداغ.

Sorular الاسئلة	Kesinlikle Katılıyorum بالتاكيد	Katılıyorum أوافق	Katılmıyorum لااوافقك	Kararsızım متردد
Ortadoğu ülkelerininde demokratik yönetimlerin olmaması bölgedeki kaosun birincil sebebidir. السبب الرئيسي للفوضى في المنطقة عدم وجود حكومات ديمقراطية في دول الشرق الأوسط.	55	0	4	1
Arap Baharı devrimleri hedeflerine ulaşmamıştır. حققت ثورات الربيع العربي اهدافها.	54	1	5	0
Ortadoğu'daki siyasi durumun sanat üzerinde büyük etkisi vardır. الوضع السياسي في الشرق الأوسط له تأثير كبير على الفن.	56	0	4	0
Orta Doğulu sanatçıların eserlerine savaş ve kaos yansımıştır? انعكست الحرب والفوضى في أعمال فنانين الشرق الاوسط؟	54	1	5	0
Arap Baharından sonra sanatçılar fikirlerini özgürce ifade edebilirler. يستطيع الفنانون في الوطن العربي التعبير عن رايهم بحريه.	57	0	3	0
Sanat şiddeti ve gericiliği durdurabilir mi? هل يستطيع الفن ان يوقف العنف والتطرف الديني.	50	1	10	0

Ortadoğu sanatçıları Ortadoğu'daki kaostan etkilenmiş midir? هل تاثر الفنان الشرق اوسطي بسبب حالة الفوضى في الشرق الاوسط؟	55	0	4	0
Sanat yoluyla Arap halklarının sesini dünyaya iletebildiniz mi? هل ساهم الفن في ايصال صوت الشعوب العربية؟	53	0	7	0
IŞİD Ortadoğu Kültürüne ait bir çok eseri kırdı ve tüm dünya kültür mirasına zarar verdi. دمر داعش العديد من الاعمال التاريخية في الشرق الأوسط وألحق الضرر بالتراث الثقافي العالمي.	60	0	0	0

Anketin sonucu

Sorular الاسئلة	Kesinlikle katılıyorum بالتاكيد	Katılıyorum أوافق	Katılmıyorum لااوافقك	Kararsızım متردد
Ortadoğu ülkelerininde demokratik yönetimlerin olmaması bölgedeki kaosun birincil sebebidir.	91%	0%	7%	2%
Arap Baharı devrimleri hedeflerine ulaşmamıştır.	90%	2%	8%	0%
Ortadoğu'daki siyasi durumun sanat üzerinde büyük etkisi vardır.	93%	0%	7%	0%
Orta Doğulu sanatçıların eserlerine savaş ve kaos yansımıştır?	90%	2%	8%	0%
Arap baharı sonrasında sanatçılar fikirlerini özgürce ifade edebilirler.	95%	0%	4%	0%
Sanat şiddeti ve gericiliği durdurabilir mi?	83%	2%	14%	0%
Ortadoğu sanatçıları Ortadoğu'daki kaostan etkilenmiş midir?	92%	0%	8%	0%
Sanat Arap halklarının sesini dünyaya iletabildi mi?	88%	0%	12%	0%
IŞİD Ortadoğu Kültürüne ait bir çok eseri kırdı ve tüm dünya kültür mirasına zarar verdi.	100%	0%	0%	0%
Sonuç	91%	1%	7%	1%

SONUÇ

11 Eylül saldırılarının ardından, ABD'nin Ortadoğu politikasında iki aşama tespit edilebilir. İlk aşama, İslam aleyhine siyasi ve medya kampanyaları yaparak Batı'da İslam'ın terörizm ve öldürme anlamına geldiğine dair bir imge yaratmaktı. Körfez ülkelerini İran'dan korumak için şantaj yoluyla para talep etmiştir.

İkinci aşama, El Kaide'nin ABD'ye yaptığı 11 Eylül saldırıları sonucunda Afganistan'a karşı terörle mücadele bahanesiyle yapılan askeri saldırıdır. 11 Eylül saldırılarında El Kaide'ye katılım ve kimyasal silahların varlığı bahane gösterilerek ABD Irak'a siyasi müdahalede bulunmuştur. Fakat asıl sebep; Irak'ın İsrail için çalışan casusları idam etmesiydi ve Irak'ın 1991'de İsrail'i 39 roketle vurmasıdır. Irak, Ortadoğu'daki Amerikan planlarının uygulanmasına engel teşkil ediyordu. Irak'a karşı Amerikan-İngiliz savaşının başlamasıyla birlikte İsrail, aynı zamanda Filistin halkına yönelik katliamlar gerçekleştirdi. Çünkü dünya Irak-Amerikan savaşı ile meşguldü. Orta Doğu'daki doğal kaynaklar ve enerji kaynağının paylaşılması Batı ihtilafının başlangıcı olduğunu söyleyebiliriz, çünkü Amerika ve müttefikleri geleceğin silahının enerji olduğunu ve Amerika'nın dünya üzerindeki hegemonyasını koruyabildiğinin farkındadırlar. Osmanlı halifeliğinin sona ermesinden bu yana Ortadoğu istikrar görmemiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın yapay sınırlarla ve 1918'den bu yana yeni ülkelerin ortaya çıkması ile muzaffer olan ülkeler tarafından bölgelerin bölünmesi ve bugüne dek Ortadoğu ülkelerinde onlarca savaş, devrimler ve askeri darbeler meydana gelmiştir. Sonuncusu, 2011'de başlayan Arap Baharıdır. Arap Baharı, ortaya çıkan yeni bir sorunun sonucu değildir. Arap rejimlerinin halkları, insan hakları ihlalinin bastırılmasından ve siyasi sınıfın ülkenin refahı üzerindeki kontrolü ve halkın özgürlüğüne olan haklarını talep etmelerine rağmen; ülke üzerindeki etkilerini ve kontrolünü artırmalarını engellemekten mahrum bırakmalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. İfade özgürlüğü ve saygınlık ile yaşamak en önemlisidir. Arap Baharı'nın başarısızlığına yol açan, siyasi sınıfın değişmesinden sonraki aşama için planlama eksikliğidir. Bu eksiklik; olaya dış ülkelerin girmesine ve olayların seyrinin kontrol altına alınmasına neden oldu. Bu süreçte, Arap Baharı'ndan daha kötü bir duruma neden oldu. Dolayısıyla İslami partilerin Mısır, Tunus, Libya, Yemen ve diğer ülkelerde iktidara gelmesi ancak, İslamcıların ülkeyi terk etmesini isteyen diğer gösteriler kadar uzun sürmedi. Mısır'da olduğu gibi, Sisi'nin Muhammed Mursi rejimine karşı darbesinden sonra ordu yine hükümeti kontrol altına aldı. Ancak ilkbahardan geriye, insanlardan ve taşlardan hiç bir şey kalmayan, herşeyin tahrip olduğu Suriye'ydi. Suriye'deki Arap Baharı'nın sonucunda, milyonlarca yerinden edilmiş insanın

olması ve Suriye'nin Ortadoğu'daki en güzel bölgelerden biri olarak kabul edilmesinin ardından halk arasında mezhepsel ayrılıklar ortaya çıkmıştır. Arap Baharı'nın gerçekleştiği ülkelere bakıldığında, değişimin yaşandığı tüm ülkelerde ortak bir nokta ortaya çıkmaktadır. Liderleri Amerika Birleşik Devletleri'ne sadıktı ve her zaman onları destekliediler ve onlara yönelik isyanları bu yüzden bastırdılar. Ancak, bu kez ABD onları desteklemedi olanlara sadece seyirci kaldı. Bu, geçerlilik sürelerinin sona ermesinin bir nedeni ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Doğu'ya yönelik planları doğrultusunda Orta Doğu'ya yeni yüzler gelmelidir.IŞİD'in başlıca Irak, Libya, Suriye, Tunus, Mısır ve Yemen'de daha düşük bir hızla ortaya çıkması tesadüfi değildir. Ancak, ilk kısmı 2006'da Irak'ta yapılan bir ABD baskınında Abu Musab Al-Zarqawi'nin ölümü ile sona ermiş olan bir plandır.

İkinci bölümü ise Ebu Bekir El Bağdadi liderliğindeki IŞİD'in ortaya çıkışıyla 2012 yılında başladı. IŞİD'in örgüt lideri olarak görünmeden önce bilinmeyen bir kişiydi, hakkında tek bilinen İslami Şeriat Koleji mezunu olmasıdır. Amerikan kuvvetleri tarafından tutuklanmasının ardından birkaç yıl boyunca Bucca'daki Amerikan hapishanesinde kaldı. Daha sonra dünyanın en tehlikeli terör örgütü lideri olarak ortaya çıkmıştır. IŞİD'in ortaya çıkmasının sonuçlarından biri, Suriye'nin ve Suriye'deki siyasi sahneyi kontrol eden ülkeler arasında, dağılmış küçük devletlere bölünmesidir. Kürtlerin yükselişi ve kendi başına bir askeri güç oluşumu ve kuzey Irak'tan Türkiye ile Suriye'ye uzanan bir devlet kurma isteğinin yanında Amerika Türkiye'den şimdi ve gelecekte isteklerini veya emirlerini kabul etmesi için ve her konuda baskı yapabilmek adına joker kart olarak kullanıyor.

Arap Baharı, sanatsal bağlamda önceki dönemden farklı sanat eserleri üretmede sanatçılar için ilham kaynağı oldu. Arap sanatçıların pozisyonları hükümet savunucuları ve muhalifler arasında farklılık gösterse de eserlerinin ortak bir amacı vardır: ortadoğu halkının trajedisini somutlaştırmak. Bu mücadele sonucunda Ortadoğuda ifade özgürlüğü alanı arttı ve değişti. Sanatçıların, geçmişte kimsenin bilmediği sanatsal çalışmaları bu kaos döneminde sokağa yaptıkları duvar resimleriyle bilinir ve görünür hale geldi. Yaşanan savaşın travmalarını yansıtan sanatçılar sanat yoluyla duygularını ifade ettiler. Sadece Arap Baharı'nın gerçekleştiği ülkelerde değil bölgesel sınırlarının ötesinde birçok ülkeye ulaşabildiler. Londra, Fransa, İtalya, Almanya gibi birçok ülkede sinema, tiyatro, resim, dans gibi çeşitli alanlarda sanat sergileri ve festivaller düzenlediler. Böylelikle Arap halkının sesini ve yaşadıkları ıstırabı dünyaya duyurabildiler. Arap Baharı'nın halkı susturmak için yönelttiği baskılara karşın halkın sesi olmayı başardılar.

Bu tezi zenginleştirmek, argümanlarını güçlendirmek, niteliğini artırmak ve elimizdeki bilgiyi sağlam temellere dayandırmak için Ortadoğu bölgesinde farklı ülkelerde yaşayan sanatçılara tezimin konusu ile ilgili aşağıdaki soruları yönelttik. Savaşa bizzat tanık olan ya da bir yakını vesilesiyle savaşa tanık olan sanatçılara savaşın trajedisini ve üzerlerinde bıraktığı etkiyi açığa vurmaya yardımcı olacak sorular yönelttik. Bu bölümde yaklaşık 60 kadar sanatçıya yönelttiğimiz sorular ve cevapları bulunmaktadır.

Ortadoğu ülkelerininde demokratik yönetimlerin olmaması bölgedeki kaosun birincil sebebidir.

(Bu tespite katılan sanatçılardan %91'i kesinlikle katılıyorum, derken katılmıyorum diyenler 7%, kararsızkar ise; 2%'dir.

Sanatçılar, Ortadoğuda yaşanan kaosun sebebi olarak ülkelerininde demokratik yönetimlerin olmamasını gösteriyorlardı. Siyasi yöneticilerinin demokratik olmadıklarını, diktatör olduklarını, özgürlüklerin bastırıldığını ve her şeyin sansür edildiğini söylediler. Ortadoğu'daki durumun kötüleşmesinin, devam eden huzursuzluğun, iç savaşlar ve gösterilerin nedenini bu dikta rejimleri olarak görüyorlardı. İktidarın gücünü, şiddet olarak halkına karşı kullanmasının, ülkelerindeki servet ve gelirin adil bir şekilde dağıtılmasının bu huzursuzluğu doğurduğunu ifade ediyorlardı. Bu gerekçeler olmasa onlara göre Orta Doğu bölgesi dünyanın en iyi bölgelerinden biri olacaktı.

Arap Baharı devrimleri hedeflerine ulaşmamıştır.

(Kesinlikle Katılıyorum 90%. Katılıyorum 2%, Katılmıyorum 8%, Kararsızım 0%)

% 90 kesinlikle katılmıyorum denilmesinin nedeni; Arap Baharı 2010 yılında başladı ve etkileri bugün de devam ediyor. Yıllarca yoksulluk ve idari yolsuzlukla, savaşmak için insanlar sokaklara çıktı. İsyan haksızlığa uğrayan insanların çığlıklarından başladı ve patlama aşamasına ulaştı. Başlangıç çok iyiydi, herkes yoksun haklarını talep etmek için dışarı çıktı ve yıllar sonra ilk kez gerçek seçimler yapıldı. Ancak kısa bir süre sonra, sanki hiçbir şey olmamış gibiydi, herşey eski haline döndü, diktatörlük iktidarına dönüldü, mali ve idari yolsuzluk geri geldi, durum eskisinden daha kötü hale geldi. Böylece Arap Baharı, insanların ortaya çıktığı hedeflerine ulaşamadı ayrıca binlerce insanın öldürülmesi, milyonlarca insanın yerinden edilmesi ve daha fazla yıkım geriye kaldı.

Ortadoğu'daki siyasi durumun sanat üzerinde büyük etkisi vardır.

(Kesinlikle Katılıyorum 93%. Katılıyorum 0%, Katılmıyorum 7%, Kararsızım 0%)

Sanatçılar %93 çoğunlukla Ortadoğu'daki siyasi durumun sanat üzerinde büyük etkisi olduğunu düşünüyorlar. Çoğunlukla tepkiler neredeyse siyasetin hem sanat üzerinde var hem de sanatçılar üzerindeki etkilerini düşünsel, psikolojik ve manevi istikrarlarına etkilerini kast ediyorlardı. Sanatın tüm bölümleri olmasa da siyasi baskının özellikle, filmler, şiirler üzerinde daha baskın olduğunu görüyoruz. Belirli bir sahnenin konusunu ifade etmek için bir dizi resim çizen bir dizi sanatçının varlığına rağmen, plastik sanat (resim) daha geriden gelmektedir. Sanat gerekli direnci başaramasa da Arap Baharı sonrasında Ortadoğu'da birçok sanat galerisi ortaya çıktı ayrıca bu durum birçok genç sanatçının ortaya çıkmasına katkıda bulundu aynı zamanda resim yapmayı bırakan birçok sanatçı da tekrar resim yapmaya döndü.

Orta Doğulu sanatçıların eserlerine savaş ve kaos yansımıştır?

(Kesinlikle Katılıyorum 90%. Katılıyorum 02%, Katılmıyorum 8%, Kararsızım 0%)

Sanatçıların çalışmalarının çoğu, Arap Baharı'nın başlangıcında sıkça artmaya başlayan kaostan etkilendi. Tarihsel resimler, manzara resimleri ve mitolojik konularda resim yapan birçok sanatçı, Arap Baharı sırasında ve sonrasında Arap halklarının kaos halini, arayışlarını somutlaştıran resimler yapmaya yöneldiler. Sanatın toplumdaki olayları somutlaştırması, bir dökümante ve arşiv özelliği toplumsal hafızada bıraktığı yer açısından önemli bir yeri ortaya çıktı. Arap halklarının yaşadığı gerçeği yansıtan, acı çığlıkları ileten ve onların sesini dünyaya duyurmaya çalışan sanatçılar aynı zamanda kendi duygularını da dışa vuruyorlardı.

Arap dünyasındaki sanatçılar fikirlerini özgürce ifade edebilirler.

(Kesinlikle Katılıyorum 95%. Katılıyorum %, Katılmıyorum 4%, Kararsızım 0%)

Arap Baharı'ndan sonra sanatçılar fikirlerini ifade edebildiler ve resimlere dönüştürdüler. Mısır, Libya, Tunus, Irak, Yemen ve birçok ülkede siyasi sınıf değiştikten sonra sanatçılar korkusuzca duygu ve düşüncelerini dışa vurmaya başladılar. Ancak bu durum uzun sürmedi, geçmişte olduğu gibi sanat eserleri üzerinde hükümet sansürü geri döndü ve bu nedenle çoğu sanatçı sevinemedi ve hayalleri tekrar bir fantaziye dönüştü.

Sanat şiddeti ve gericiliği durdurabilir mi?

(Kesinlikle Katılıyorum 83%. Katılıyorum 2%, Katılmıyorum 14%, Kararsızım 0%)

Sanatçıların %83'ü, sanatın şiddeti durdurabileceğini düşünüyorlar. Özellikle savaşın uzun yıllar devam ettiği toplumlarda. Hatta çocukların kalbine aşılanan sanat sevgisinin bütün ruhsal hastalıkların üstesinden geleceğine inanıyorlar. Sanat sevgisinin aşırılıkları, radikalizmi ve terörizmi yenebileceğini düşünüyorlar. Çünkü onlara göre, sanat umut vermeyi, sevgiyi yaymayı, yaratıcılığı besleyen, yayan ve her türlü şiddete karşı duran bir toplum yaratmada önemli bir role sahip.

Ortadoğu sanatçıları Ortadoğu'daki kaostan etkilenmiş midir?

(Kesinlikle Katılıyorum 92%. Katılıyorum 0%, Katılmıyorum 8%, Kararsızım 0%)

11 Eylül 2001 saldırılarının ardından ortaya çıkan kaos ve bunun sonucu dünyanın tüm ülkelerinde, özellikle de Ortadoğu'da yaşamın tüm yönlerini etkiledi. Bu da sanatsal ürüne ve stiline yansıdı ve zaman zaman siyah veya koyu renklere olan eğilimi ve karamsarlığı görüyoruz. Kaos ortamında yaşayan sanatçıların bu koşullarda yaşadığı kötü durumu ve sanat eseri üzerindeki etkisini dışavurduklarını görüyoruz. Birçok sanatçı, eserlerini üretiyor satıyor ve yeni eserler yapıyor, ancak son zamanlarda yaşanan sıkıntılar, özellikle ekonomik kriz meydana geldiğinde sanatçıları büyük ölçüde etkiledi. Bunun nedeni, işlerini satmanın veya işlerini sergilemek için salonların bulunmasının zorluğudur. Aynı zamanda sanat alıcılarının azlığı nedeniyle yaşamını idame ettiremeyen sanatçılar sanat yapmayı bırakmak zorunda kaldılar. Çünkü sanatsal malzeme satın almak için paraya ihtiyaçları vardı. Sonuç olarak sanatçılar, sanatsal üretimlerini yeniden yapacakları doğal koşulların geri dönmesini bekliyorlar.

Sanat dünyası Arap halkının seslerini iletebildi mi?

(Kesinlikle Katılıyorum 88%. Katılıyorum 0%, Katılmıyorum 12%, Kararsızım 0%)

Birçok sanatçı, sanatın mesajını tamamen verdiğini ve insanların seslerini sadece Arap dünyasında değil, tüm dünya ülkelerine de iletebildiğini vurgulandılar. Ortadoğu'nun diktatörlük hükümetleri altında yaşadığı adaletsizliğe karşı seslerini dünyaya iletebildi. Böylece bölge halkı, dünyadaki tüm halklara Arap Baharı sürecinde ve sonrasında yaşadıklarına dair duygularını ulaştırmayı başardılar. Diğer tarafta, sanatın insanların seslerini iletmediğini söyleyenler var. Çünkü birçok Arap ülkesinde sanat da sanatçı da önem arz etmemektedir. Sanatçının mesajını iletebilmesi için yaratıcılığını kullanacağı maddi desteğe ihtiyacı vardır ve bu desteği bulmak bazen imkansızdır. Bu nedenle, toplumun sanata bakış açısı önemlidir. Ortadoğu'da sanat sadece mimarinin, bir evin iç dekorasyonunu süsleyen bir anlam ihtiva etmektedir.

IŞİD Ortadoğu Kültürüne ait birçok eseri kırdı ve tüm dünya kültür mirasına zarar verdi.

(Kesinlikle Katılıyorum 100%. Katılıyorum 0%, Katılmıyorum 0%, Kararsızım 0%)

Bu soruda, tüm cevaplar kesinlikle evetti, çünkü IŞİD Irak, Suriye ve Libya'daki en eski uygarlıkları buldozerlerle yok ederek tüm insanlığa karşı büyük bir suç işledi. Çünkü bu anıtlar sadece Irak, Suriye, Yemen veya Libya'ya ait değil, aynı zamanda insanlığa ve dünyanın tüm halklarına aittir. Bu şekilde, dünya binlerce nadir el yazması kitapları, heykelleri, eserleri ve antik kentleri kaybetti. Bu eserler yeniden kazanılamaz yada yeniden inşa edilmezler.

KAYNAKÇA:

Abubaker, Sarkan Salman - Ilgıt, Aslı; İslam Devleti Örgütü'nün (IŞİD) Irak'ta Çıkış ve Yayılmadının Sebepleri: 2003-2018, S535. Erişim tarihi: 10.01.2020.

Akbaş, Zafer; 2012, Ortadoğu'da Değişim Süreci ve Türk Dış Politikası, ilk Bahar, Cilt: 3 SAYI: 1, S52. Erişim tarihi: 23.06.2019.

Akyener, Oğuzhan; 2018, Suriye iç Savaşı Enerji, Güvenlik ve Siyaset Boyutlarıyla, S45. Erişim tarihi: 18.12.2019.

Akyol, Ender; 2019, Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Bir Uluslararası İlişki ve Propaganda Aracı Olarak Tiyatro Gezileri, Tiyatro Gezileri, Gaziantep University Journal of Social Sciences, 18 (3), 1081-1100, Araştırma Makalesi. S1083. Erişim tarihi: 7.06.2020.

Altunışık, Meliha Benli; 2013, Ortadoğu'da Bölgesel Düzen ve "Arap Baharı" Ortadoğu Analiz, Cilit 5, Sayı: 35, S75. Erişim tarihi: 24.06.2019.

Arslan, İbrahim; 2015, Yemen: İstikrarsızlaştırılan Bir Ülkede Bölgesel/ Küresel Güç Mücadelesi, Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ÜSBİD), Yıl 1, Sayı 1, S 24. Erişim tarihi: 14.10.2019.

Artun, Ali; 2006, Müze ve Modernlık, 1-2 Baskı 2006-2012, Istanbul, S 224. Erişim tarihi: 14.12.2019.

Aslan, Engin _ Karaaslan, Suat; 2016, Sanatta Gerçekçilik Kavramına Savaş Olgusu Üzerinden Bakmak, Cilt 6, Sayı 28, S47.

Assaf, Simon; 2012, Libya yol ayrımında, S12. Erişim tarihi: 1.9.2019.

Ayan, Necmettin – Özen, Firdevs; 2017, Tarihsel Süreç içinde Selçuklular Devrinde Halep Kalesi. Erişim tarihi: 8.9.2019.

Bektaş, Mehmet Halil Mustafa - Gündoğdu, Ali Yasin; 2019, IŞİD'in Hibrit Savaş Stratejileri: Hibrit Savaş Konsepti Perspektifinden Analizi, S26. Erişim tarihi: 14.11.2019.

Boz, Gülsüm; 2014, IŞİD Terör Örgütü ve Evrim Süreci Irak el-Kaide'sinden Irak-Şam İslam Devleti'ne, Birinci Baskı, Ankara, S19. Erişim tarihi: 23.06.2019.

Bozdağ, Lütfiye; 2014, Alternatif Bir Kamusal Alan Eylemi Olarak Protest Sanat / Protest Art As An Alternative Public Area Act, ISSN:1303-9202, Eğitim-Bilim-Toplum Dergisi 2014 Kış, Sayı: 45, Ankara. Erişim tarihi: 12. 6.2020.

Bozdağ, Lütfiye; 2015, Kültür Endüstrisi içinde Sermaye ile Sanatın Patolojik İlişkisi, ISSN: 1300-6665, Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Yazıları Dergisi, Sayı: 32, Mayıs 2015, Ankara. Erişim tarihi: 14. 6.2020.

Bozdağ, Lütfiye; 2019, 1. Uluslararası Bilim Kültür Ve Sanat Kongresi; "2000 Sonrası Ortadoğuda Yaşanan Savaşların Kadın Sanatçıların Eserlerine Yansıması" Zeytinburnu, İstanbul, Güven Plus Grup A.Ş. Yayınları: 24/2019 1.Baskı: EKİM 2019 Yayıncı Sertifika No: 36934 ISBN: 978-605-7594-20-4. Erişim tarihi: 12. 6.2020.

Bozkurt, Kutluhan; 2017, Suriye iç Savaşı: Savaşın Yarattığı Mültecilik Akınının Türkiye ve Avrupa Birliği'ne Yansımaları, S58. Erişim tarihi: 13.4.2020.

Bölme, Selin M; 2011, Batı ve Kaddafi Makasında Libya, No: 3, S11. Erişim tarihi: 15.1.2020.

Çakar, Enver; 2003, Tahrir defterlerine Göre XVI. Yüzyılda Humus Şehri, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Evliya Çelebi, Seyahatnâme, (Ahmed Cevdet tab'ı), c. III, İstanbul, 1314, S 378. Erişim tarihi: 9.9.2019.

Domazeti, Riad; 2019, Yemen Raporu, Çöken Devletin Enkazında Barışı Arayan Bir Halk, 2. Baskı, S2. Erişim tarihi: 22.3.2020.

Emin Dağ, Ahmet; 2013, Suriye Bilad-i Şam'ın Hazin Öyküsü, IHH Insani Yardım Vakfı, Araştırma ve Yayınlar Birimi, S87. Erişim tarihi: 13.12.2019.

Emin Dağ, Ahmet; 2015, Irak Raporu, İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkez, Agustos, S14. Erişim tarihi: 13.2.2020.

Ercan, Murat - Ayata, Ali; 2018, Değişen Uluslararası Sistemde ABD'nin Ortadoğu Politikalarnın Sürdürülebilirliği, Akademik Bakış Dergisi, Sayı:69, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler, İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası Kırgız, Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat –Kırgızistan, S115 -116. Erişim tarihi: 19.06.2019.

Erdoğan, Şemsettin- Deligöz, Ergün; 2015, Irak Şam İslam Devleti (IŞİD): Gücü ve Geleceği, Mayıs 2015, Cilt/ 14, S14. Erişim tarihi: 13.4.2020.

Göçer, İsmet; 2015, Arap Baharı'nın Nedenlerı, Uluslararası ilişkiler Boyutu ve Türkiye'nin dış Ticaret ve Turizm, Gelirlerine Etkileri Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi KAÜ İİBF Dergisi | Cilt 6 * Sayı 10, S55. Erişim tarihi: 18.12.2019.

Gök, Mahmut Yığıtcan; 2017, Uluslararası ilişkilerde, Gündeme dair-I: Suriye Krizi, Karabük Üniversitesi, Haziran-Sayı: 1, S8. Erişim tarihi: 16.4.2020.

Güneş, Burak; 2018, Libya iç Savaşı ve Kriz Yönetimi, Güvenlik Bilimleri Dergisi, S280. Erişim tarihi: 29.10.2019. Erişim tarihi: 23.06.2019.

İnat, Kemal- Caner, Mustafa- Gürler, Recep Tayyıp-Erboğa, Abdullah- Kurt, Veysel; 2016, Ortadoğu'daki Bölgesel Aktörlerın Musul Politikaları, Sayı: 177, S8. Erişim tarihi: 13.4.2020.

Kahraman, Abdulkadir; 2008, Irak'ın Geçmişi, Bugünü ve Geleceği üzerine muhtemel Senaryolar, Uluslararası ilişkiler ve Küreselleşme, Yükse lisans Tezi, S22.(William Harris, "Modern Irak'ın Stratejik Konumu", Avrasya Dosyası, Cilt 6, No 3, Ankara, 2000, s.52. Erişim tarihi: 28.3.2020.

Kalaycı, Rıdvan- Gürler, Recep Tayyip; 2013, Irak 2013, S18. Erişim tarihi: 12.4.2020.

Koçak, Konur Alp; 2013, Demokratikleşme Yolunda İki Adım İleri Bir Adım Geri, S9. Erişim tarihi: 29.11.2019.

Koçak, Konur Alp; 2013, Yasemin Devrimi'nden "Arap Baharı"na Tunus, S28. Erişim tarihi: 29.11.2019.

Kurt, Veysel; 2020, 27 Kasım Anlaşmasından Berlin Konferansı'na Libya'da Yeni Denklem, Sayı 306, S8. Erişim tarihi: 16.4.2020.

Matar, Selim; 2001, Secret organizations that rule the world, The most dangerous secrets of American strategy that governs the world, First Edition, S91.Erişim tarihi: 22.10.2019.

Mercan, Muhammed Hüseyin; 2010, Beşar Esad Dönemi Suriye dış Politikası'nda Süreklilik ve Değişim, Cilt 4, Sayı 2, S109. Erişim tarihi: 11.4.2020.

Muslu, Fatıh; 2019, Bölgesel Rekabetin Kıskacında Irak Merkezi Hükümeti, S13. Erişim tarihi: 15.4.2020.

Numan Telci, İsmail; 2013, Ortadoğu Yıllığı 2013, Ortadoğu Araştırmaları Merkezi, S167. Erişim tarihi: 19.11.2019.

Öztürk, Selim; 2019, Nedenleri ve Sonuçları Bağlamında Yemen Savaşı, S84. Erişim tarihi: 28.3.2020.

Polat, Furkan; 2015, Çok Kutuplu İç Savaş Sarmalında Lİbya; Aktörler ve İttİfaklar, NO: 13, S3. Erişim tarihi: 16.10.2019.

Salık, Nuri; 2011, Beşar Esad Dönemi Suriye Dış Politikasında Pragmatizm ve Türkiye-Suriye ilişkilerinin Geleceği, Cilt: 3 - Sayı: 35, S24. Erişim tarihi: 11.4.2020.

Sayın, Abdullah; 2013, Mısır'da Yaşanan Demokrasi Paradoksu: "25 Ocak Devrimi'nden Darbeye", S8-9. Erişim tarihi: 18.10.2019.

Sayın, Yusuf; 2019, Arap Baharı ve Tunus'un Yasemin Devrimi'ni Yeniden Anlamak, S113. Erişim tarihi: 15.4.2020.

Semin, Ali; 2015, Suriye Krizindeki İç Dinamikler: ÖSO-IŞİD-PYD Denklemi, uriye Krizinde, S3. Erişim tarihi: 18.12.2019.

Semin, Ali; 2015, Yemen Krizi, Husiler ve İran-Körfez Güç Mücadelesi, Analiz orta Doğu, No: 1201, S 2. Erişim tarihi: 12.08.2019.

Semin, Ali; 2017, Yemen Krizinde Suudi Arabistan ve İran'ın Bölgesel Güç Mücadelesi, Bilge Strateji, Cilt 9, Sayı 17, Güz, S91. Erişim tarihi: 1.11.2019.

Sönmez, Zümrüt; 2016, Tunus'ta Devrim Süreci, Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri, Yüksek Lisans Tezi, Istanbul, S21. Erişim tarihi: 12.3.2020.

Şen, Yağmur; 2013, Suriye'de Arap Baharı, S64. Erişim tarihi: 18.12.2019.

Taha, Emin; 2017, Irak Ülke Bülteni, dış ekonomik ilişkiler kurulu, Ekim, S2. Erişim tarihi: 14.2.2020.

Telcı, İsmail Numan; 2018, Devrim Sonrası Mısır dış Politikası, Dönüşüm Arayışından Meşruiyet Çıkmazına, S25. Erişim tarihi: 29.11.2020.

Topal, Coşkun; 2015, Suriye iç Savaşı ve Uluslararası Düzen, S118. Erişim tarihi: 13.4.2020.

Ulutaş, Ufuk; 2015, Sınırları Aşan Kriz Suriye, Analiz, Istanbul, S15-16. Erişim tarihi: 18.4.2020.

Vaadler; 2011, Vaadler ve Zorluklar: Tunus Devrimi 2010-2011, Ekim 2011, İstanbul, S7. Erişim tarihi: 10.9.2019.

Vural, Çağla; 2018, Küresel İklim değişikliği ve Güvenlik, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası ilişkiler Anabilim Dalı, S65. (International Food Policy Research Institute (IFPRI). (2015). 2014-2015, Global Food Policy Report. A Peer Reviewed Publication, Washington). Erişim tarihi: 13.4.2020.

Yavuz, Hakan; 2017, Bir Savaş Suçu Olarak Kültürel Miras Niteliğindeki Eserlere Yönelik Saldırı Eylemi, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Al Mahdi Kararı Üzerine Bir İnceleme, S166. Erişim tarihi: 21.9.2019.

Yılmaz, Muzaffer Ercan; 2012, Addafi Sonrası Libya'da Siyasal dönüşüm, S2. Erişim tarihi: 16.1.2020.

Yılmaz, Sait; 2010, Orta Doğu'ya Demokrasiyi Getirmek, International Journal of Economic & Administrative Studies, Cilt 2, Sayı: 5. Erişim tarihi: 14.06.2019.

Deniz, Taşkın; 2012, Mekânsal Paylaşım Açısından Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye, Marmara Coğrafya Dergisi Sayı: 26, S 151. Erişim tarihi: 14.06.2019.

INTERNET KAYNAK:

Al-Duqimi, Ghamdan; 2018, Just a 'leg' and other murals to express the pain of the war in Yemen. https://www.irfaasawtak.com/a/431335.html. Erişim tarihi: 9.12.2019.

AL-Falah, Khloud; Fetouri: 2018, The woman's body governed by traditions and customs. https://rommanmag.com/view/posts/postDetails?id=4991. Erişim tarihi: 1.12.2019.

Al-Rifai, Fares; 2017, The owner of Miss Raqqa 2017, Zaman Al Wasl Magazine. https://www.zamanalwsl.net/news/article/80049/. Erişim tarihi: 5.12.2019.

Al-Rubaie, Nabil; 2019, Iraqi colors, the thirteenth personal exhibition the artist Khlief Mahmood. http://www.almothaqaf.com/index.php?option=com. Erişim tarihi: 11.11.2019.

Amad; 2018, For a life that has existed since creation began. https://www.amaadmag.com/2018/09/17. Erişim tarihi: 10.11.2019.

Ansiklopedi, Özgür; 2018, Alaa Awad Luxor, Mısır merkezli bir Mısır ressam ve muralist olduğunu. https://tr.qwertyu.wiki/wiki/Alaa_Awad. Erişim tarihi: 6.12.2019.

Bardakçı, Murat; 2017, idlib'de Türk'ün himayesine muhtaç müze. https://www.haberturk.com/idlib-te-turk-un-himayesine-muhtac-muze-1663971. Erişim tarihi: 10.9.2019.

Ben Lamin, Mohammed; 2016, We are ugliness if we want and we are beauty. https://www.jadaliyya.com/Details/33408. Erişim tarihi: 1.12.2019.

Bozdağ, Lütfiye; 2017, Sanat Hayat Olarbilir mi?, Eleştirel Kültür Dergisi, http://www.ekdergi.com/author/lutfiye. Erişim tarihi: 12. 6.2020.

Can, Demir; 2018, Suriye'de kara kışa dönen Arap Baharı :Küresel ve bölgesel güçlerin yönetimindeki vekalet savaşı. http://acikerisimarsiv.selcuk.edu.tr:8080/xmlui/handle/123456789/10972. Erişim tarihi: 3. 2.2020.

Chaaba, Mourad; Artist; 2019. https://fenon.com/murad-shaaba/. Erişim tarihi:3.12.2019.

Demirbilek, Uğur; 2016, Savaşın Küllerini Yok Eden. https://sanatkaravani.com/22812-2/. Erişim tarihi: 3.4.2019.

Deyee, Nada; 2019, Turning iron scrap into enchanting sculptures. https://wwww.dailynewssegypt.com/2019/07/24/turning-iron-scrap-into-enchanting-sculptures/. Erişim tarihi: 3.12.2019.

eskop bülten; 2015, Halep ulu Camii, IŞİD, Palmira Antik Kentinden Sorumlu Arkeolog Halid Esad'ı Katletti. https://www.e-skop.com/skopbulten/isid-palmira-antik-kentinden-sorumlu-arkeolog-halid-esadi-katletti/2581. Erişim tarihi: 10.9.2019.

Exhibition; 2019, "Plastic scarves" to raise the voice of Libya. https://alarab.co.uk. Erişim tarihi: 7.12.2019.

Fahmy, Khaled; 2018, Harvesting Arab revolutions. https://ar.qantara.de/content/hsd-lthwrt-lrby-thwrt-lrby-lrbylmrd-khrj-mn-lqmqm. Erişim tarihi: 11.08.2019.

Fathi, Osama; 2019, Syria plastic art. https://arab22.net/. Erişim tarihi: 7.11.2019.

Güçlü, Çiçek; 2015, Kadıköy'e Barış Heykeli. https://www.istanbulgercegi.com/kadikoy-e-baris-heykeli-68896345.html. Erişim tarihi: 3.11.2019.

Gündem, Analiz; 2017, Yemen'de iktidar Mücadelesi ve iç Savaş, S5. http://sdam.org.tr/haber/86-yemende-iktidar-mucadelesi-ve-ic-savas. Erişim tarihi: 3.11.2019.

Hafez, Khaled; 2018. https://tiyatrolar.com.tr/khaled-hafez. Erişim tarihi: 3. 11.2019.

History as an artistic material; 2017, The New Arab, Berlin. https://www.alaraby.co.uk/portal. Erişim tarihi: 3.11.2019.

Irshaid, Faisal; 2017, Çakıl taşlarıyla Suriye'deki savaşın öyküsü. https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39090157. Erişim tarihi: 3.4.2020.

Jwad, faez; 2019, Plastic Art Society opens Mosul exhibition and rises again. https://www.azzaman.com. Erişim tarihi: 28.11.2019.

Karaağaçlı, Abbas; 2018, Haşd el Şabi ve Bölgesel Gelişmeler, Türpav Türkiye Politik ve Stratejik Araştırmalar Vakfı. http://turpav.org/milli-politikalar-enstitusu/guvenlik-teror/hasd-el-sabi-ve-bolgesel-gelismeler.html. Erişim tarihi: 15.4.2020.

Khoury, Josette; 2018, L'art c'est l'espérance et l'affection qui parfume les douleurs des hommes. http://terredecompassion.com. Erişim tarihi: 3.11.2019.

Kültür Sanat; 2016, Yemenli Banksy, savaşın izlerini çiziyor. https://www.sozcu.com.tr/hayatim/kultur-sanat-haberleri/yemenli-banksy-savasin-izlerini-ciziyor/. Erişim tarihi: 6.3.2019.

Nizar, Mazher; 2011, Yemen'de kadınlara özgürlükleri verilmiyor. http://tr.duvarlarinarkasinda.com/roportajlar/mazher_nizar/. Erişim tarihi: 3. 11.2019.

Paksoy, S, Paksoy, H, Alancıoğlu, E; 2014, Küreselleşmenin Sosyo-Politik Etkileri: Arap baharı. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 12 (46), 2-15. (Abdulkadir Saatçı, 2019, Arap Baharından Sonra Türkiye'nin dış Ticaretinden Yaşanan Finansal Problemler, Abdulkadir Saatçı, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Yükesk Lisans Tezi. http://openaccess.hku.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.11782/1917/Arap%20Bah

ar%C4%B1ndan%20Sonra%20T%C3%BCrkiye%27nin%20D%C4%B1%C5%9F%20Ticaretinde%20Ya%C5%9Fanan%20Finansal%20Problemler.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Erişim tarihi: 15.5.2020.

Şeyban, Elif; 2019, Grafiti kadınları: Mısır devrimi sonrası kadın temsili. https://www.catlakzemin.com/grafiti-kadinlari-misir-devrimi-sonrasi-kadin-temsili/. Erişim tarihi: 9. 12.2019.

Yassouf, Reem; 2016, The importance of visual memory as a tool for delivering sound. https://www.jadaliyya.com/Details/33376/. Erişim tarihi: 7.10.2019.

Yeğinsü, İpek; 2017, Kültürel Miras ve Küresel Diplomasi: Palmira Antik Kenti ve Suriye Politikaları. https://www.e-skop.com/skopbulten/kulturel-miras-ve-kuresel-diplomasi-palmira-antik-kenti-ve-suriye-politikalari/3261. Erişim tarihi: 10.9.2019.

Yemenli; sanatçı savaş kurbanlarını duvarlara resmediyor, 2018. https://www.samsungazetesi.com/genel/yemenli-sanatci-savas-kurbanlarini-duvarlara-resmediyor-h968441.html. Erişim tarihi: 9.4.2019.

Youssef, Farouk; 2019, Mahdaoui, the bird who made a paradise for language. https://alarab.news. Erişim tarihi: 3.11.2019.